

ZPRAVODAJ
HISTORICKÉHO KLUBU

Časopis Sdružení historiků České republiky
(Historického klubu 1872)

Roč. 17, 2006, č. 1

Vydává Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872) v Praze
Vedoucí redaktor: Jiří Kocian

Redakční kruh:

Karol Bílek, Josef Hrdlička, Michaela Hrubá, Tomáš Knoz, Jiří Kocian (vedoucí redaktor), Jaroslav Pánek, Jiří Pešek, Svatava Raková, Marie Ryantová, Eduard Šimek, Petr Vorel.

Redakční rada: výbor SH ČR

Adresa:

PO BOX č. 66
110 01 Praha 01

Zveřejňováno i na internetové stránce: <http://www.maticemoravska.cz/shcr>
<http://www.phil.muni.cz>

ISSN 0862-8513

© Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872), 2006

OBSAH

Úvodní slovo	6
--------------	---

I. MATERIÁLY

Jaroslav P á n e k, Jiří K o c i a n - Oldřich T ů m a, Miloslav P o l í v k a, Petr V o r e l, Jiří L a c h, Radmila S l a b á k o v á XX. mezinárodní kongres historických věd v Sydney (3.-9. července 2005)	7
---	---

Jaroslav P á n e k Výroční zpráva o činnosti Českého národního komitétu historiků v roce 2005	30
---	----

II. VÝZNAMNÁ VÝROČÍ

Marie Š t e m b e r k o v á Josef Matoušek	36
---	----

III. DESET LET ÚSTAVU HISTORICKÝCH VĚD PEDAGOGICKÉ FAKULTY UNIVERZITY HRADEC KRÁLOVÉ

Ondřej F e l c m a n Deset let působení Ústavu historických věd Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové (1996-2005)	47
---	----

IV. ZPRÁVY O ČINNOSTI SDRUŽENÍ HISTORIKŮ ČR A KOLEKTIVNÍCH ČLENŮ SH ČR

Marie R y a n t o v á - Petr V o r e l Zpráva o činnosti Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872) za rok 2005	78
--	----

Markéta P á n k o v á	
Ohlédnutí za patnácti lety Unie Comenius (1990-2005)	
(se zprávou o činnosti za rok 2004 s výhledem do roku 2005)	81
Helena M a n d e l o v á	
ASUD od podzimu 2005 do jara 2006	89
V. Z HISTORICKÉ OBCE	
Martin R á j a	
Konference Moravské vyrovnání z roku 1905	92
Jaroslav P á n e k	
Ukrajinsko-česká konference o Josefu Hlávkoví	92
Jiří L a c h	
Významné osobnosti církví a náboženských společností	
v politickém životě 20. století	95
VI. RECENZE	
Petr K o z á k	
Martin Čapský, Vévoda Přemek Opavský (1366-1433).	
Ve službách posledních Lucemburků	97
VII. JUBILEA	
Eliška K u n s t o v á - Jan K v i r e n c	
Blahopřání ke kulatým narozeninám	100
Eduard Š i m e k	
Vzpomínka jubilejní. K pětasedmdesátinám	
profesora Ivana Hlaváčka	102
Tomáš K n o z	
Slavomír Brodesser pětasedesátiletý	104

VIII. NEKROLOG

Tomáš K n o z

Zemřela PhDr. Vlasta Kratinová, CSc.

106

IX. INFORMACE

Informace o placení členských příspěvků v roce 2007

108

Úvodní slovo

Vážení a milí čtenáři, vážené kolegyně a kolegové,

první číslo Zpravodaje Historického klubu za rok 2006 přináší řadu zpráv o aktivitách a činnosti našich kolegyň a kolegů na mezinárodním i domácím fóru a také několik příspěvků bilančního charakteru. V rubrice Materiály vám předkládáme informaci o zasedání XX. mezinárodního kongresu historických věd v australském Sydney v červenci 2005. Kongresu se aktivně účastnili i čeští delegáti. Tématu je věnována i výroční zpráva Českého národního komitétu historiků za rok 2005. Podrobnou bilanční reflexi úspěšné desetileté existence a rozsáhlé pedagogické, vědecké a organizační práce Ústavu historických věd Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové podal jeho ředitel doc. Ondřej Felcman. V rubrice Zprávy o činnosti SH ČR publikujeme přehlednou výroční zprávu SH ČR za rok 2005 z pera předsedy prof. Petra Vorla a tajemnice doc. Marie Ryantové. Již patnáct let velmi úspěšně rozvíjí odkaz Jana Amose Komenského společnost Unie Comenius. Ohlédnutí za její činností zpracovala její dlouholetá předsedkyně a v současné době ředitelka Pedagogického muzea J. A. Komenského v Praze dr. Markéta Pánková. Dr. Helena Mandelová informuje o činnosti Asociace učitelů dějepisu v období od podzimu 2005 do jara 2006. Sté výročí narození historika Josefa Matouška popraveného nacisty 17. listopadu 1939 poutavě připomněla ve svém článku dr. Marie Štemberková. Rubrika Z historické obce přináší zprávy o významných mezinárodních a domácích konferencích od prof. Jaroslava Pánka, Karola Bílka a Martina Rájy. Recenzi knihy dr. Martina Čapského *Vévoda Přemek Opavský (1366-1433)* zaslal redakci náš opavský kolega Petr Kozák. Z dalších rubrik upozorňujeme na Informaci o platbě členských příspěvků SH ČR na rok 2007.

Jiří Kocian

I. MATERIÁLY

XX. mezinárodní kongres historických věd v Sydney (3.-9. července 2005)¹

Od roku 1990 patří k samozřejmostem našeho oboru, že se každých pět let zúčastní alespoň malá skupina českých historiků jednání světového kongresu historiků. Od té doby se také stalo zvykem, že Český časopis historický přináší nikoli jeden referát, nýbrž mozaiku příspěvků několika účastníků, kteří se uvolí zachytit své poznatky a postřehy.² Z hlediska velkého kongresu se složitě komponovaným programem se tento postup jeví jako výhodný, neboť nikdo z účastníků sám o sobě nedokáže získat ucelenou představu o všech paralelně probíhajících jednáních. I když se takovýto mozaikovitý pohled na kongres nemůže zcela vyhnout opakování těch témat, jež se českým účastníkům zdála nejzajímavější, postřehy z různých stran mohou do jisté míry objektivněji vystihnout nejednoznačné skutečnosti a nabízejí těm čtenářům, kteří se kongresového jednání nemohli zúčastnit, plastičtější obraz světového setkání historiků.

Evropa a svět na australském kongresu

Průběh XX. světového kongresu historiků v Sydney, okouzující metropoli Nového Jižního Walesu, názorně signalizoval proměny v geografickém rozložení světové historiografie. Stovky historiků ze všech světadílů se počátkem července 2005 sjely do země, která si při této příležitosti připomínala svůj vstup do „velkých“ světových dějin. Šlo o zásah australských a novozélandských jednotek na straně Dohody do bojů u Gallipole, o událost, která zaujímá v historické paměti Australanů neobyčejně významné místo. Podíl mimoevropských historiografií se výrazně projevil v celém kongresovém jednání, ale také ve výběru oficiálně šířených publikací, jež se týkaly především zemí na jih od rovníku. Zatímco Mezinárodní komitét historických věd vydal ve spolupráci s UNESCO sborník věnovaný

¹ Zpráva o XX. mezinárodním kongresu historických věd v Sydney (2005) byla opublikována s laskavým souhlasem redakce Českého časopisu historického a redakce Soudobých dějin. Viz: Český časopis historický 104, 2006, č. 1, s. 206-224; Soudobé dějiny XII, 2005, č. 3-4, s. 812-834.

² Referáty o předchozích kongresech: František ŠMAHEL – Jaroslav PÁNEK – Jiří KOŘALKA – Zdeněk MÜLLER – Bohumil BAĐURA – Milan ŠVANKMAJER – Josef MACEK, *17. mezinárodní kongres historických věd v Madridu*, ČČH 89, 1991, s. 306-312; František ŠMAHEL – Miroslav HROCH – Jiří KOŘALKA – Miloslav POLÍVKA – Jaroslava HONCOVÁ – Vilém PREČAN – Květa KOŘALKOVÁ, *XVIII. mezinárodní kongres historiků v Montrealu*, ČČH 94, 1996, s. 186-205; Jaroslav PÁNEK – Zdeněk HOJDA – Václav PRŮCHA, *XIX. mezinárodní kongres historických věd v Oslu (6.-13. 8. 2000)*, ČČH 99, 2001, s. 415-423.

proměnam Afriky v průběhu druhého tisíciletí,³ hostitelská University of New South Wales připravila publikaci o hlavních problémech australských dějin.⁴

Důrazný nástup zámořských historiografií se projevil kupříkladu hned v prvním zasedání „velkého“ tématu *Lidstvo a příroda v dějinách*, kde v sekci *Ekohistorie: nové teorie a přístupy* promlouvali vedle australského organizátora a oficiálního komentátora z USA vyžádaní referenti z USA, Kanady, Jižní Afriky, Indie a (ve dvou případech) Austrálie. Tak výrazné potlačení evropských historiků se samozřejmě ve většině sekcí neobjevilo, přesto však upozornění na skutečnost, že Evropa (dokonce ani ve spríznění se Severní Amerikou) už není ve světě dějepisu sama, bylo více než zřetelné.

Program kongresu vycházel ze snahy historiograficky pokrýt takřka celý svět. Tomu odpovídala zejména tři obecně pojatá „velká“ témata – kromě zmíněné historické ekologie také další dvě, na jejichž přípravě byl již podíl Evropanů podstatně výraznější. Byl to *Mýtus a historie*, zaměřený na problematiku zakládajícího mýtu a konstrukci dějinných identit, na mocenské aplikace mýtů a odpovědnost historika a konečně na vztah historie k utopii. Třetí rozsáhlý okruh problémů se týkal *Války, míru, společnosti a mezinárodního řádu v dějinách* se zřetelem k pojetí „bellum justum“ čili výměru (ne)spravedlivé války, mírových konceptů a jejich podmíněnosti v dějinách a posléze válečného násilí s důrazem na genderová studia.

Mezi šestadvaceti specializovanými tématy, která byla z velké části pojata teritoriálně, se uplatnila stejně dobře Evropa a Amerika jako Asie (zejména Čína a Blízký východ), Afrika a Austrálie s Pacifikem. Nechyběly však ani náměty programově překračující rámec světadílů jako dějiny kolonialismu a postkolonialismu, interkontinentální hospodářské vztahy, hromadné migrace, střet kultur, vztah křesťanství a islámu, medializace, transkulturální modernizace a globalizace. V užších geografických rámcích byly nově tematizovány proměny státu a význam říší, politická kultura, christianizace, osvícenství, neformalizované vztahy ve společnosti, veřejné vzdělávání a sport v poměru k politice a komerci či obecné a zvláštní rysy revolucí ve 20. století. Zájemci o didaktiku dějepisu se soustředili na dějepisné učebnice a jejich posun od vyprávění o národu k vyprávění o občanovi.

Ačkoli ani mezi specializovanými tématy nechyběla historická antropologie (diskuse o „dějinách smyslů“), tento směr bádání se mohl plně uplatnit především ve dvaceti zasedáních u kulatého stolu. Rozpravy o problematice dětství, stáří a smrti, postavení žen, o vztahu k cizincům, o paměti a prožívání války, občanských postojích, o vztahu k přírodě, ale též o lidských právech a restitučních nárocích odhalovaly různé přístupy k uchopení osudu jednotlivce v dějinách. Historicko-antropologický zájem se ojedinele projevil i v analýze pramenů (autobiografie) a konečně též v pohledu na veřejnou působnost historiků (vztah k zainteresované veřejnos-

³ *Des frontières en Afrique du XIIe au XXe siècle (Bamako, 1999)*, Paris 2005.

⁴ *Australia's History. Themes and Debates*. Edited by Martyn LYONS and Penny RUSSELL, Sydney 2005.

ti). Metodologické proměny historiografie na počátku 21. století odrážely diskuse o kulturním obratu, o postavení dějepisu mezi sociálními vědami a literaturou, o vztahu mezi historií, antropologií a archeologií, či o encyklopedické a muzejní prezentaci dějin.

Program kongresu doplňovala řada souběžných zasedání přidružených organizací a mezinárodních komisí a šest rozprav připravených zásluhou UNESCO. Byly převážně věnovány jednotlivým makroregionům – střední Evropě, arabskému a muslimskému světu, Latinské Americe, Východní Asii a Karibiku; šestá rozprava se soustředila na dialog kultur z hlediska očekávané úlohy historiografie v příštích desetiletích. Diskuse o místě střední Evropy mezi Východem a Západem, připravená polskými historiky za účasti dalších evropských a severoamerických odborníků, navazovala na podobnou rozpravu z XIX. kongresu historiků v Oslu roku 2000 a pokračovala v nikdy nekončících úvahách o vymezení středoevropského prostoru a o jeho kulturní osobitosti.

Čeští historici měli na kongresu v Sydney osm zástupců, o čemž rozhodovala zejména ochota jejich zaměstnavatelských institucí přispět přímo nebo prostřednictvím grantů na ne právě nejlevnější letenku k protinožcům. Tuto velkorysost prokázala Akademie věd ČR v pěti případech (Historický ústav – Miloslav Polívka, Ústav pro soudobé dějiny – Jiří Kocian a Oldřich Tůma, Masarykův ústav – Petr Kaleta, Rada pro zahraniční styky – Jaroslav Pánek), Univerzita Pardubice (Petr Vorel) a Univerzita Palackého v Olomouci (Jiří Lach a Radmila Slabáková). Zvláště posledně zmíněná instituce si zaslouží pozornost, neboť vyslala dva velmi nadějně historiky, kteří patří k úspěšně nastupující vědecké generaci.

Nejvíce českých historiků vystoupilo v rámci specializovaného tématu Politická kultura ve střední Evropě v evropském a světovém kontextu, kterou společně připravily Český a Polský národní komitét historiků, podporované partnerskými komitéty ze Slovenska a Maďarska. V tomto případě bylo možno předložit dvousvazkovou anglickou publikaci o dějinách politické kultury, která vyšla těsně před odjezdem na kongres péčí Historického ústavu AV ČR v Praze (první díl věnovaný středověku a ranému novověku)⁵ a Instytutu Historii PAN ve Varšavě (druhý díl pojednávající o 19. a 20. století).⁶ V tomto sborníku, shrnujícím jednání konferencí v Pardubicích a Varšavě v roce 2004, je samozřejmě daleko větší počet příspěvků, než bylo možno v Sydney přednést. Na druhé straně nemohli přijet všichni ohlášení referenti z jiných zemí, a proto bylo zastoupení českých a polských historiků poměrně silné. Vedle nich však vystoupili badatelé z dalších středoevropských zemí.

⁵ *Political Culture in Central Europe (10th–20th Century)*. Part I: *Middle Ages and Early Modern Era*. Edited by Halina MANIKOWSKA and Jaroslav PÁNEK in cooperation with Martin HOLÝ, Prague 2005.

⁶ *Political Culture in Central Europe (10th–20th Century)*. Part II: *19th and 20th Centuries*. Edited by Magdalena HUŁAS and Jaroslav PÁNEK in cooperation with Roman BARON, Warsaw 2005.

Na pořad se dostaly kromě shrnujících pohledů obou pořadatelů (Stanisław Bylina a Jaroslav Pánek) referáty medievistů (vedle Miloslava Polívky Halina Manikowska z Varšavy), specialistů na raný novověk (vedle Petra Vorla István G. Tóth z Budapešti) a na dějiny 19.-20. století (vedle Jiřího Kociana a Oldřicha Tůmy Maciej Janowski z Varšavy, Dušan Kováč z Bratislavy a Peter Vodopivec z Lublaně).⁷ Zjevnou slabinou této sekce byla neúčast vynikajících znalců dějin politické kultury z Rakouska a Německa, kteří sice odevzdali své příspěvky do vydaného sborníku, ale do Sydney z osobních důvodů nemohli přijet.⁸

Zatímco rychlé rozebrání všech výtisků dovezeného sborníku a následná diskuse naznačily značný mezinárodní zájem o zvolenou problematiku, ze strany oficiálního komentátora Wiliama W. Hagen z Kalifornské univerzity v Davisu sklídili organizátoři kritiku především za to, že sborník nevyšel s větším časovým předstihem, že v něm jednotliví autoři přistoupili k tematice z rozdílných pohledů a zvláště, že se jejich interpretace podstatně odlišuje od názorů amerického posuzovatele. Ve všech ohledech měl W. W. Hagen svou pravdu, ale k tomu je třeba dodat několik slov. Za prvé, získání písemné podoby všech příspěvků, zredigování více než sedmisetstránkového anglického textu a jeho vydání během několika měsíců (varšavská konference se konala v říjnu 2004, jen osm měsíců před sydneyjským kongresem) představovalo maximum možného; navíc příprava podobného sborníku vůbec nebyla podmínkou uspořádání specializovaného tématu, a také naprostá většina organizátorů ostatních zasedání žádnou publikaci nepředložila. Za druhé, dějiny politické kultury ve střední Evropě byly v tomto dvousvazkovém souboru poprvé zmapovány a jakákoli syntéza za současného stavu zpracování nepřichází v úvahu. A konečně za třetí, se svými představami o žádoucím obrazu dějin politické kultury pro střední Evropu, odvozenými z idealizace habsburské monarchie, zůstal W. W. Hagen v podstatě osamocen. K jeho komentáři se v následné rozpravě sneslo tolik kritických připomínek od historiků z řady evropských zemí, že oficiálně ustanovený komentátor nakonec ani neměl chuť na ně odpovídat. Přesto však pokládám Hagenovo vystoupení za důležité obohacení diskuse. Jednak i jeho zásluhou se rozproutila improvizovaná debata do neočekávané šíře a nabyla velmi živé podoby, jednak W. W. Hagen názorně předvedl tvrdou formu rozpravy, na hony vzdálenou falešné „politické korektnosti“. V každém případě bylo poučné poznání, že dějiny politické kultury jsou vzrušujícím tématem, které i při svém zaměření na

⁷ Vzhledem k vážné nemoci nestihl Peter Vodopivec odevzdat svůj skvěle propracovaný referát v anglickém znění před uzávěrkou druhého dílu sborníku *Political Culture*, ale dnes již je jeho text dostupný v původním slovinském znění: Peter VODOPIVEC, *Politične in zgodovinske tradicije v Srednji Evropi in na Balkanu (v luči izkušnje prve Jugoslavije)*, *Zgodovinski časopis* 59, 2005, s. 461-484; anglické znění by mělo v dohledné době vyjít, a to nejspíše ve Varšavě.

⁸ Joachim Bahlcke a Thomas Winkelbauer odevzdali své texty do prvního dílu sborníku *Political Culture* pouze v němčině, avšak opatřené anglickým souhrnem.

středoevropský prostor dokáže zaujmout i na druhé straně Atlantiku, a že pohledy historiků ze zemí střední Evropy se v podstatných rysech shodují.

O několik dnů později na toto zasedání dopadl osudový stín. Jeden z nejlepších referátů na něm totiž přednesl a v diskusi suverénně vystupoval maďarský historik István György Tóth, vedoucí vědecký pracovník Historického ústavu Maďarské akademie věd a profesor Středoevropské univerzity v Budapešti, výjimečně nadaný polyglot a autor pozoruhodného díla z oboru raně novověkých dějin. Ještě v den našeho společného jednání 7. července se jevil jako člověk kypící zdravím, ale o týden později na zpáteční cestě z Austrálie, v nedovršených 49 letech, podlehl náhlému selhání srdce. Jeho poslední vystoupení v Sydney názorně ukázalo, jak velká je to ztráta nejen pro maďarskou, ale i pro středoevropskou historiografii.⁹

Čeští účastníci kongresu se aktivně zúčastnili řady dalších zasedání, z nichž některá připadla bohužel na tentýž den. Petr Kaleta využil svého dlouhodobého zaměření na sorabistiku a do jednání o historických identitách vnesl problematiku Lužických Srbů v pojetí jejich českého duchovního patrona Adolfa Černého. Velmi úspěšně si vedli olomoučtí kolegové – Jiří Lach v diskusích o dějinách a prezentaci historiografie, stejně jako Radmila Slabáková v komparativním vyhodnocení studentských představ o poslání historika nastupujících generací. Jaroslav Pánek na table ronde, věnovaném historickým encyklopediím, promluvil o současném stavu a perspektivách encyklopedistiky v Evropě a Severní Americe; při této příležitosti byla prezentována publikace pojednávající rovněž o typologii a možnostech mezinárodní spolupráce na přípravě velkých historických encyklopedií.¹⁰

Kromě referátů se ovšem naskytl řada příležitostí k vystoupením v organizovaných diskusích, stejně jako k neformálním, někdy i náhodným rozhovorům v kuloárech a v prostorách campusu. Mezi nezapomenutelné okamžiky tohoto druhu patřilo setkání s Georgem Iggersem, který ovšem tentokrát nemluvil o dějinách historiografie, nýbrž o svých osobních sympatiích k českým zemím.

Jaroslav Pánek

Rekapitulace sydneyjského kongresu

Zahajovací ceremoniál a úvodní zasedání kongresu se konaly v Clancyho auditoriu v prostorách campusu Univerzity Nového Jižního Walesu (UNSW) v neděli 3. července 2005. Delegáty postupně přivítali Martyn Lyons (UNSW), prezident kongresového organizačního výboru, Alan Madden, představitel Metropolitan Local Aboriginal Land Council, dále Annette Hamiltonová, děkanka Fakulty společenských a sociálních věd UNSW, emeritní profesor Ross Pesman, prezident Au-

⁹ Blíže Jaroslav MILLER, *István György Tóth (23. 8. 1956–14. 7. 2005)*, ČČH 103, 2005, s. 970-971.

¹⁰ Jaroslav PÁNEK, *Historical Encyclopedias (Current research results – an outline of typology – perspectives)*, Prague 2005.

stralské historické asociace, Robert John Carr, premiér vlády Nového Jižního Walesu, a Geoff Spring, představitel Australské komise pro UNESCO.

Úvodní zasedání pod názvem *The Globalization of History and its Limits* výstižně naznačilo, že globalizace bude jedním z ústředních témat kongresových jednání, debat a polemik. Již v příspěvcích referentů tohoto vstupního bloku se ukázalo, jak výrazně téma globalizace ovlivňuje současné historické bádání. Zazněly tu otázky, jakým způsobem zařadit historické vědy do stávajících celosvětových společenských a kulturních kontextů a jaké nové a obohacující obsahové náměty a metodologické podněty nabízejí soudobé globalizační trendy historickým vědám vedle akcentu na obecná témata a interdisciplinaritu.

O roli institucionální základny a o možnosti fungování historie jako jednoho z nástrojů univerzálního uchopení současného světa v tomto kontextu promluvil v úvodním vystoupení Jürgen Kocka (Freie Universität Berlin, SRN), odstupující prezident Mezinárodního komitétu historických věd (Comité International des Sciences Historiques - CISH). Pohovořil na téma *Sydney, CISH and the Utopia of Universal History*. Zhodnotil úlohu CISH pro mezinárodní spolupráci historiků a jednotlivých národních či specializovaných historických asociací. Připomněl, že CISH byl založen v roce 1926 a v současnosti řídí a koordinuje spolupráci 54 členských zemí, zastoupených v CISH příslušnými národními komitéty historiků. Upozornil na skutečnost, že i mezinárodní spolupráci na poli historie provázela řada obtíží. Zvláště složitou etapou pro spolupráci historiků, která nedávala takřka žádnou naději na možné univerzální vnímání a pojetí historie, bylo období studené války, kdy činnost CISH a konání mezinárodních kongresů bylo mimo jiné pokusem aspoň v jisté sféře překlenout železnou oponu. Tento pokus nemohl být ovšem příliš úspěšný; politická, ideová i metodologická východiska byla příliš odlišná. Druhou vystupující byla Natalie Z. Davisová z University of Toronto (Kanada) s tématem *What is Universal about History*. Poukázala na několik výrazných trendů, s nimiž se v současné době v obecném měřítku historické vědy vyrovnávají. Tyto trendy jim dodávají jednak již zmíněný výrazný globalizační rozměr, ale také některé z nich nadále podněcují gnoseologickou, metodologickou a hodnotovou polarizaci. Podle N. Z. Davisové lze mezi spojující globalizační trendy zařadit například snahy o aktualizaci historického výkladu a zkoumání, internetovou formu propojení, která usnadnila navazování kontaktů a rychlou výměnu názorů, či interkulturální komunikaci. Polarizační proudy pak jsou nadále udržovány v pohotovosti zejména národními, náboženskými a tradicionalistickými antagonismy. Ale i tyto polarizační trendy podle N. Z. Davisové dávají podněty pro alternativní výklady historických událostí a hodnocení; v souhrnu pak akcelerují rozdílné náhledy a výklady dějin kultury v obecném měřítku. Avšak na druhé straně mnohdy pozitivně motivují tato zkoumání například ve sféře genderových studií či v oblasti studia různých okruhů menšinových společenství. Mnohá témata naznačená hlavními řečníky pak dále rozvedli komentátoři. Ibrahima Thioub (Cheikh Anta Diop University, Dakar, Senegal) pohovořil na téma přetrvávajících civilizačních nerovností a kulturních anta-

gonismů, dále se k této tematice vyjádřili Norman Etherington (University of Western Australia) a Cha Ha Soon z Korejské republiky.

Z druhého dne kongresu (pondělí 4. 7. 2005) zaznamenáváme dvě zasedání u kulatého stolu. Round Table 3 se nazýval *Injustice, Memory and Politics: Cases of Restitutions*. Tématu politické, právní a majetkové nápravy minulých křivd byl věnován kulatý stůl organizovaný švýcarským historikem Jakobem Tannerem. Toto zasedání bylo zajímavé a inspirativní, neboť téma je velmi závažné i z aktuálního českého pohledu – s ohledem na stále probíhající diskusi o možnostech „vyrovnaní se s komunistickou minulostí“, ale také s ohledem na existenci českého specializovaného pracoviště, zabývajícího se osudy uměleckých děl zcizených Němci během okupace, které působí při Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Právě problematika nápravy křivd spáchaných během druhé světové války dominovala (americký historik Greald Feldmann analyzoval debaty týkající se obětí holocaustu, australská historička Lynn Savery téma žen, které byly za války zneužívány jako sexuální otrokyně, organizátor kulatého stolu zhodnotil švýcarskou debatu o odpovědnosti a spoluvinně atd.). Německý historik (žijící ovšem v USA) Bernd Schaeffer pozoruhodným způsobem shrnul německé zkušenosti s nápravou křivd spáchaných v někdejší NDR.

Round Table 12 nesl název *Historical Dictionaries and Encyclopedias*. Organizátorkou kulatého stolu o historických slovnících a encyklopediích se stala Lucienne Hublerová ze Švýcarska, diskutantem James Friguglietti z USA (Montana State University, Billings). Zajímavé referáty přednesli Kathleen Sheldonová z USA (University of California, Los Angeles) na téma *Historical Dictionary of Women in Sub-Saharan Africa*, Real Balanger z Kanady, který hovořil na téma *Biographical Dictionary of Canada*, Andrew Brown-May z Austrálie (Melbourne University), který vystoupil na téma *Dictionary of the City of Melbourne*, Koichi Kabayama z Japonska (University of Tokyo), který představil téma *Encyclopedia of Historiography*, a Jaroslav Pánek z Akademie věd ČR v Praze s tématem *Dictionary at the Bohemian Lands*. Vystoupení českého delegáta účastníky zasedání zaujalo, neboť jednak podal velmi přehledný výklad o výsledcích bádání a koncepčním zaměření české historiografie v oblasti historických encyklopedií, jednak představil svoji publikaci *Historical Encyclopedias (Current research results – an outline of typology – perspectives)*, v níž shrnul výsledky srovnávacího studia historických encyklopedií v Evropě a v Americe a seznámil přítomné s poznatky získanými při práci na Encyklopedii českých dějin.

Třetí kongresový den (úterý 5. 7. 2005) jsme věnovali pozornost několika dalším zasedáním. Především to byl Round Table 8 *Between Social Science and Literature: the Changing Place of History*. Svolavatelem se stal Richard T. Vann z USA (International Commission for Historiographical History and Theory), diskutantem Erling Sandmo z Norska (Institute for Social Research). Promlouvalo zde celkem sedm referentů. S podnětným příspěvkem na téma *Narrative Power, Narrative Coercion* vystoupila Nancy Partnerová z Kanady (McGill University, Mont-

real). Upozornila na kvalitativní proměnu historického výkladu, ke které došlo v průběhu osmdesátých let 20. století. Charakterizovala ji jako odklon od pozitivistického zkoumání dokumentů a jejich kritického zhodnocení směrem k návratu vyprávění – historického příběhu. To na jedné straně vedlo k pozitivnímu „zlidštění“ historie, na straně druhé tato forma usnadnila přechod k fikci, ze které se vytrácí vědecká hodnota historického poznání. Narace – vyprávění, jak upozornila N. Partnerová, pak obsahuje obě tyto potence – fikci i možnost přístupnějšího a oslovujícího zprostředkování vědeckého poznání. Referentka zdůraznila, že uplatnění narace v historii je oprávněné, historie však má vytvářet své příběhy na základě vědeckého zkoumání – historické příběhy by vždy měly zůstat vědecky zdůvodněné. Christopher Behan McCullagh z Austrálie (La Trobe University) v příspěvku *Narrative Constraints on Historical Understanding* pohovořil o lingvistické konstrukci historické minulosti v podobě uplatnění základních vyprávěcích forem. V tom dle něho tkví rozdíl od tradičního výkladu v podobě popisu historické události. Lingvistická konstrukce, jak uvedl C. B. McCullagh, je formována v několika rovinách: 1) důležitý je důraz na vysvětlení závažných a mnohdy neočekávaných událostí; to vede k pochopení toho, proč lidé často přijímají programy či cíle, které jim předkládají jiní (například masová podpora Hitlera v éře nacistického Německa); 2) strukturální vyprávění – například, jak struktura a fungování institucí dotvářejí události; 3) kontrastní vyprávění – potřeba vysvětlit, zda výsledek historické události odpovídal jejímu průběhu a průvodním okolnostem, zároveň se pokusit vypátrat a objasnit, proč by tytéž historické okolnosti nemohly vést k jinému, třebaš i opačnému výsledku – například proč v americké občanské válce zvítězil Sever, proč nemohl zvítězit Jih; 4) analytické vyprávění – vybudované na základě analýzy historické události. C. B. McCullagh upozornil, že historici by měli více využívat poznatků sociálních teorií. Svě vystoupení uzavřel konstatováním, že historické vyprávění by mohlo vést k lepšímu pochopení historických dějů. Polská badatelka Eva Domańska (Univerzita Adama Mickiewicze, Poznaň) v příspěvku *Things as Silenced Others* předestřela problematiku vnímání vztahu materiální kultury a předmětů dotvářejících a provázejících vývoj lidské civilizace pro poznání historické skutečnosti a událostí. Sorin Antohi z Maďarska (Central European University, Budapest) v referátu *Narratives Unbound: Historical Studies in Post-Communist Eastern Europe* se zabýval důležitým aspektem zachycení bezprostředního zážitku a osobních svědectví v podobě historického vyprávění pro pravdivé poznání politické transformace v postkomunistických zemích východní Evropy.

Kulatý stůl 17 *Terrorism as a Historical Problem: Concept, Approaches, Findings* se primárně neměl věnovat problematice terorismu jakožto politicky motivovaného násilí proti civilním cílům, nýbrž byl postaven především na analýze státního teroru v období francouzské (australský historik Peter McPhee a Brit Alan Forrest) či ruské revoluce (australský historik Stephen Wheatcroft). Belgický historik Pieter Lagrou ve svém koreferátu poukázal na to, jak se mezi první a druhou světovou válkou změnilo vnímání oprávněnosti rezistenčních aktivit, vedených ne-

pravidelnými ozbrojenými formacemi, a také posuzování oprávněnosti odvetných akcí proti civilnímu obyvatelstvu v souvislosti s takovou rezistencí. Například popravy rukojmí, které prováděla německá armáda za první světové války v Belgii a severní Francii jako odvetu za záškodnické útoky na své vojáky, nebyly odsuzovány samy o sobě, argumentovalo se pouze tím, že ve skutečnosti německým sankcím žádné záškodnické akce nepředcházely a teprve v tomto kontextu byly chápány jako zločinné. Ruský historik Valerij Iskachov analyzoval problematiku terorismu na příkladě čečenské války. A právě téma soudobého mezinárodního (a především militantním islamismem motivovaného) terorismu dominovalo diskusi. Nakolik je toto téma opravdu aktuální, se ukázalo o pouhé dva dny později, neboť australská média byl plná zpráv o teroristických útocích v londýnském metru.

Organizátorem dalšího zasedání – UNESCO Workshop 1: *The Place of Central Europe between East and West during the Millenium, 1000-2000* – byl Hubert Laszkiewicz z Polska (Katolická univerzita, Lublin) a vystoupilo zde sedm referentů. Mezi vystoupení, která zaujala pozornost přítomných, patřil zajisté vstupní referát H. Laszkiewicze na téma *Cultural Space of Central Europe*. Byl věnován otázkám dopadu světské kultury na kulturu duchovní v daném evropském prostoru v průběhu milénia. Frank Sysyn z Kanady (University of Alberta) pohovořil v referátu nazvaném *Central Europe, Eastern Europe and Eurasia: Historical Categories and Political Programs* o proměnách ve vnímání a poznání historie národů sledovaného prostoru v epoše ruského impéria a v době existence Sovětského svazu. Německý historik Eduard Mühle (Herder-Institut, Marburg) v příspěvku „*East Central Europe*“ as a Concept of German Historical Research upozornil na některá důležitá témata současného německého bádání, dotýkající se vymezení střední a středovýchodní Evropy. Pozoruhodné vystoupení slovenského historika Dušana Kováče (Slovenská akademie věd, Bratislava) na téma *The Habsburg Dual Empire and its Peoples in Tension between East and West* upozornilo na historicko-politické, národnostní, konfesijní, kulturní a také emancipační aspekty, které výrazně ovlivnily osudy obyvatel habsburské monarchie v 19. století.

International Commission on the History of the Cold War. Překvapením bylo, že plánované zasedání mezinárodní komise o studené válce, které na minulých kongresech bylo hojně navštíveno a přineslo významné výsledky (například zřízení specializovaného časopisu *Cold War History* na kongresu v Oslu), tentokrát odpadlo bez udání důvodů.

Mezi zasedáními čtvrtého dne (středa 6. 7. 2005) nás zaujalo jedno speciální a jedno „velké“ téma. Setkání Mezinárodní komise pro didaktiku dějepisu (International Society for the Didactics of History) se věnovalo tématu *Teaching and Learning World History – the Global Challenge*. Svolavatelem byl Luigi Cajani z Itálie (Univerzita Řím) a vystoupilo tu pět referentů. Pozoruhodný byl vstupní příspěvek, který na téma *Myths, Wagers, and Some Moral Implications of World History* připravil Jerry Bentley z USA (University of Hawai, Honolulu). Pohovořil o závažné otázce politizace dějepisné výuky, která se dostává pod silný tlak současné oficiální

konzervativní doktríny americké politiky. Zdůraznil, že je třeba stále klást důraz na výklad světové historie jakožto výuku základů demokracie. Oporou pro konzervativní doktrínu jsou v USA dle Bentleyho fundamentalisticky orientované střední školy, kladoucí silný akcent na křesťanský výklad dějin. Do výuky školního dějepisu se tu prosazují tendence hodnotit civilizační vývoj pouze jako výsledek boží vůle. J. Bentley podotkl, že náboženská netolerance a dogmatismus negativně prosazují ve školní výuce také odmítavé postoje vůči islámu či judaismu, které jsou pak označovány za nepravé a špatné víry. Susanne Poppová ze Spolkové republiky Německo (Univerzita Siegen) v referátu *World history for children and young readers: The Gamblich and current examples* připomněla posuny v hodnocení světových dějin v učebnicích dějepisu ve vybraných evropských zemích v průběhu 20. století. Maria Repoussi z Řecka (Aristotelova univerzita v Soluni) v referátu *Women's Movements to History Education. An alternative to move from National Histories to World History* věnovala pozornost problematice ženského hnutí a jeho začlenění jako závažného tématu do světových dějin.

V pořadí třetí „velké“ téma se nazývalo *Peace, Society and International Order in History*. V jeho rámci bylo uspořádáno několik panelů věnovaných dílčím problémům. Zvláště zajímavý byl panel orientovaný k problematice spravedlivé války: *Bellum iustum - Just wars, Unjust Peace? Ideas and Discourses*. Jeho organizátorem se stal význačný americký historik soudobých dějin Charles S. Maier. Téma bylo nahlíženo z různých perspektiv (náboženské války středověku, džihád, problém terorismu), debata se samozřejmě stáčela k aktuálním problémům (válka v Iráku apod.). Mimořádně živou debatu vyvolala na závěr přednáška organizátora panelu C. S. Maiera, zaměřená na soudobé debaty ohledně spojeneckého bombardování Německa na závěr druhé světové války. Obdivuhodným způsobem ukončil debatu německý historik (jméno se nám bohužel nepodařilo zachytit), působící na Technické univerzitě v Drážďanech. Argumentoval tím, že debata o morálních, právních a jiných souvislostech spojeneckých leteckých útoků a o jejich obětech je anachronická a do jisté míry umělá, neboť spojenci vedli válku s protivníkem užívajícím barbarských a nehumánních metod a především usilujícím o tak naprosto nehumánní cíle, že v zájmu porážky nacistického Německa bylo možné a oprávněné použít jakkoli drastických prostředků.

V pátý den kongresového jednání (čtvrtek 7. 7. 2005) jsme se vlastními referáty podíleli na specializovaném tématu *Political Culture in Central Europe in the European and Global Context*, jemuž je věnována pozornost v jiných příspěvcích tohoto souhrnného pojednání. Zatímco šestý den jsme přijali pozvání pořadatelů kongresu na tematickou exkurzi do přírodní rezervace v Blue Mountains, v sedmý den (sobota 9. 7. 2005) jsme se účastnili závěrečného ceremoniálu. Kongres byl zakončen v reprezentačním sálu radnice (Sydney Town Hall). Martyn Lyons, prezident kongresového organizačního výboru, zhodnotil předchozí jednání jako úspěšná a přínosná. Slavnostní přednášku na počest kongresu připravil a přednesl australský spisovatel Thomas Kennealy na téma *The Novelist, the Media and History*.

S delegáty kongresu se rozloučil dosavadní prezident CISH Jürgen Kocka, který také představil nově zvoleného prezidenta Mezinárodního komitétu historických věd José Luise Peseta ze Španělska. V závěru vystoupila též Jill Roe (Macquarie University), emeritní prezidentka Australské asociace historiků, a Pery McIntyre, prezident regionální reprezentace historiků (History Council of New South Wales).

Jiří Kocian – Oldřich Tůma

Čeští historici na světovém kongresu v Sydney

Po roce 1989 se nejprestižnějších setkání v oboru historiografie – mezinárodních kongresů historických věd – účastní také čeští vědci. Tak tomu bylo v Madridu (1990), kde uspořádali kulatý stůl o významu J. A. Komenského ve světové vědě a kultuře, v Montrealu (1995) a v Oslu (2000), kde se podíleli na zasedání věnovaném nejnovějším dějinám postkomunistických zemí. Jubilejní XX. kongres historických věd v Sydney se vyznačoval poměrně rozsáhlou a mnohostrannou účastí českých odborníků. Současně se stal svědectvím o tom, že takovouto účast se vyplatí připravovat s dlouhodobým předstihem.

Hlavní akcí, kterou zajistili čeští historici, bylo druhé z celkem 26 speciálních témat, nazvané Politická kultura ve střední Evropě v evropském a světovém kontextu. Samotné prosazení tohoto tématu do programu nebylo vůbec jednoduché, neboť v době příprav kongresu byl asi dvacetinásobně vyšší počet nabídek ze všech zemí světa, než kolik jich bylo možné nakonec přijmout a realizovat. Zde výborně zapůsobila spolupráce středoevropských zemí, neboť navržené téma vzaly za své jak český, tak i polský národní komitét historiků, ale současně je podpořily komitety slovenský a maďarský. Organizátory se stali Jaroslav Pánek (Historický ústav AV ČR, Praha) a Stanisław Bylina (Instytut Historii PAN, Varšava); za oficiálního diskutanta bylo Mezinárodního komitétu historických věd bohužel nepřijalo navrženého vynikajícího znalce moderních středoevropských dějin Dušana Kováče (Historický ústav SAV, Bratislava), ale prosadilo amerického historika Williama W. Hageny, který prokázal jen velmi útržkovité chápání dějin středoevropských (v jeho pojetí „východoevropských“) zemí a který se snažil uplatnit především svou politickou orientaci a zaměření na „liberální demokracii“ v rakousko-uherském pojetí.

Tento svérázný přístup k diskusi o vědeckých otázkách nemohl však narušit celkové vyznění rozpravy. Většina diskutujících totiž s Hagenovou politizací věcně polemizovala a předvedla podstatné výsledky bádání o politické kultuře středoevropských zemích. Téma, které bylo v době komunismu potlačováno, se zde podařilo prezentovat ve velké šíři a rozmanitosti. Problematika politické kultury střední Evropy byla představena jako problém setkávání obecných (antických, křesťanských, západoevropských) a specifických podnětů, které ve středoevropských poměrech nabývaly osobitých rysů, a to někdy i výraznějších a vývojově perspektivnějších než v západoevropských centrech – kupříkladu při formulaci pojmu svobo-

dy a náboženské tolerance na sklonku středověku a počátku novověku. Na druhé straně byly posouzeny negativní vlivy totalitních režimů na degradaci tradiční politické kultury v průběhu 20. století. Velmi důležité bylo, že tuto tematiku představili pořadatelé sydneyjského zasedání ve sličně provedené publikaci *Political Culture in Central Europe (10th–20th Century)*, která ve dvou svazcích o celkovém rozsahu 750 stran představila výsledky dvou přípravných konferencí, jež se konaly v roce 2004 na renesančním zámku v Pardubicích a v Historickém ústavu ve Varšavě. Společné dílo českých a polských historiků sklídilo v Sydney zasloužené uznání.

Další publikací – *Historical Encyclopedias (Current research results – an outline of typology – perspectives)*, rovněž vydanou Historickým ústavem AV ČR – Jaroslav Pánek podstatně ovlivnil průběh dalšího zasedání, které bylo věnováno encyklopedickému zpracování různých stránek světové historie. V této knize a ve shrnujícím referátu představil jednak výsledky srovnávacího studia historických encyklopedií v Evropě a v Americe, jednak zobecnil poznatky získané při práci na Encyklopedii českých dějin. Švýcarská organizátorka zasedání Lucienne Hublerová a americký diskutant James Friguglietti ocenili, že tato ve světě dosud ojedinělá srovnávací studie umožnila začlenit téma historických encyklopedií do širokých globálních souvislostí. Je příznačné, že se švýcarští historici (v čele s L. Hublerovou), kteří nedávno začali vydávat ve francouzské, italské a německé verzi mnohosvazkovou historickou encyklopedii Švýcarska, rozhodli začlenit na program svého příštího sjezdu právě tematiku srovnávacího studia a zpracování historických encyklopedií a k účasti ihned pozvali i J. Pánka.

Čeští účastníci se svými diskusními vystoupeními podíleli na řadě dalších kongresových zasedání. Zvláštní ocenění si zaslouží účast mladých historiků, kteří se na „svém“ prvním světovém kongresu opravdu neztratili. Byli to Petr Kaleta (Masarykův ústav AV ČR), který v zasedání o historických identitách hovořil o pojetí Lužických Srbů v klasickém díle Adolfa Černého, Radmila Slabáková (Univerzita Palackého Olomouc), jež představila výsledky mezinárodního srovnávacího bádání o tom, jak by v očích studentů mohl či měl vypadat budoucí historik, a Jiří Lach (taktéž UP Olomouc), který úspěšně uplatnil své znalosti dějin a metodologie moderní historiografie.

Čeští historici představili v Sydney výsledky svého výzkumu jak samostatnými referáty a předloženými publikacemi, tak i podílem na organizaci kongresu. Jejich příspěvek byl přinejmenším rovnocenný podílu, jaký zaujali historici ze srovnatelně velkých zemí. Účast mladších badatelů, kteří tam získávali nezastupitelné zkušenosti, naznačila, že česká účast na příštím historickém kongresu by mohla být stejně úspěšná.

Miloslav Polívka

Několik postřehů účastníka kongresu v Sydney

Světový kongres historických věd představuje v našem oboru vrcholnou vědeckou akci, která velmi zajímavým způsobem zrcadlí vývoj současného historického bádání. Je tomu tak díky jeho pětileté periodicitě, která je dosti dlouhá na to, aby byl vývoj uvnitř společenskovědního oboru zaznamenatelný, a také díky několikaletým přípravám, které vzniku programu každého z kongresů předcházejí. Bylo mi proto velkou ctí, že jsem v případě kongresu v Sydney mohl alespoň zpovzdálí sledovat průběh jeho přípravy (příslušné informace byly již od roku 2003 pravidelnou součástí jednání Českého národního komitétu historiků); že jsem se mohl díky vstřícnosti vedení svého pracoviště (Filozofická fakulta Univerzity Pardubice) kongresu osobně účastnit, a také že mi bylo organizátory kongresu umožněno přímo vystoupit v rámci jednání sekce *Political Culture in Central Europe*. Přestože již (věkově) nepatřím mezi nejmladší část naší historické obce, světového kongresu historických věd jsem se účastnil poprvé, takže nemohu srovnávat s předchozími ročníky. Beze zbytku se však naplnila moje očekávání, týkající se sjezdového programu – ten představoval nesmírně pestrou mozaiku témat, referátů a diskusí, takže bylo jen obtížné vybírat, kterým z paralelně probíhajících jednání věnovat dražocenný čas.

Zajímaly mě především otázky evropských dějin; tím je pochopitelně ovlivněn i můj celkový dojem z kongresu. V případě sekcí, věnovaných evropským dějinám, jednali i v daleké Austrálii většinou Evropané sami mezi sebou, jen zřídka do diskusí o dějinách našeho kontinentu aktivně vstupovali badatelé z jiných končin světa. Tím výrazněji jsem ovšem na druhém konci světa vnímal onu perspektivu, kterou je možné a také velmi účelné na evropské dějiny nahlížet. Totiž jako na společné dějiny jednoho kontinentu, který je ve srovnání s okolním světem sice velmi malý, ale velice bohatý na rozmanité kultury a národy s vlastním svébytným historickým vývojem. Tudiž i s různou interpretací, v níž se pohled na mnohé dějinné události velmi podstatně liší. Jinak vypadají evropské dějiny z pera autora španělského a úplně jinak v interpretaci historika třeba z Řecka (zůstaneme-li v Evropské unii), a to bez ohledu na historická údobí, kterým jsou věnovány. V tomto směru to mají historické vědy obtížnější než vědy exaktní, protože v interpretaci dějin neplatí žádné fyzikální zákony ani matematické rovnice. Čím silnější a kvalitnější historiografie, čím lepší schopnost a fyzická možnost prezentovat své výzkumy na mezinárodní úrovni, tím výrazněji se její vlastní interpretace evropských dějin uplatňuje v celkovém obrazu historického vývoje našeho kontinentu.

V souvislosti s touto zákonitostí se ukázala při přípravě i v průběhu XX. mezinárodního kongresu historických věd v Sydney jako velmi účelná a efektivní úzká spolupráce historiografií české, polské, slovenské a maďarské. V rámci současné politické integrace Evropy vznikají také společné (nové) interpretace dějinného vývoje našeho kontinentu ve starších i novějších dobách. Přes různost názorů není velkým problémem najít v rámci zmíněných čtyř historiografií společná východiska a představit vlastní společný obraz dějinného vývoje Evropy. Taková společná in-

interpretace evropských dějin, viděná z pohledu „středovýchodní“ Evropy, pak může sehrát mnohem silnější protiváhu historické interpretaci například francouzské nebo britské, než kdyby šlo jen o samotný pohled český. Může být také velkou výhodou v širší mezinárodní diskusi nad dnešním vnímáním řady událostí ze společných evropských dějin, v nichž jednotlivé země, jejich armády či politici, zaujímali odlišné postoje. Mým nejsilnějším zážitkem z kongresu v Sydney se proto stala praktická zkušenost se známou poučkou, že dějiny nejsou jednou daným a uzavřeným faktem, který zajímá jen pár podivínů, ale nesmírně citlivým nástrojem, který se cílenou manipulací může stát nebezpečnou zbraní. Jak důležité je být dobře „vyzbrojen“ pádnou historickou argumentací, se ukázalo například ve čtvrtek 7. července 2005 při přímé konfrontaci velmi blízkých názorů historiků ze „středovýchodní“ Evropy, proti kterým nedokázal obhájit svá tvrzení zpočátku velmi sebevědomý americký profesor W. W. Hagen.

Kongres historických věd sice trval bezmála týden, ale vzhledem k nabitému programu jednání nezbývalo mnoho času na jiné aktivity. Vzhledem k mé dlouholeté muzejní praxi mne zajímala úroveň místních institucí tohoto typu. Z několika historických muzeí, která jsem stihl jen letmo projít, mne zaujal výrazný kontrast mezi špičkovým technickým vybavením a působivou instalací na straně jedné, a nedostatkem autentických historických hmotných exponátů (měřeno evropskými poměry) na straně druhé. Z australských muzeí nabudete dojmu, že hranice mezi prehistorií a historickou dobou leží na sklonku 18. století (i železný hřebík z lodi z roku 1830 je vzácný exponát) a moderní dějiny začínají v roce 1915 (nasazením „ANZAC“-u v první světové válce). Ale i tento posun ve vnímání „historického času“ je jako zkušenost velmi zajímavý, neboť je docela dobrou paralelou pro vnímání evropských dějin například ze strany asijských kultur s mnohem starší nepřerušovanou historickou tradicí.

Moderní univerzitní campus University of New South Wales, nalézající se na předměstí hlavního průmyslového a kulturního centra australského jihovýchodu, poskytoval skvělé technické zázemí velmi kvalitně a moderně vybavených zasedacích prostor. Většina zahraničních účastníků, ubytovaných v hotelích v centru města, musela však do univerzitního kampusu každý den dojíždět. Jako dobrá volba se proto ukázalo rozhodnutí těch účastníků, kteří chtěli vysílajícím organizacím ušetřit na cestovních nákladech a rozhodli se pro levné (a ceně odpovídající) ubytování na místních vysokoškolských kolejích. Nalézaly se přímo v univerzitním kampusu a jejich kapacita byla v době australských červencových zimních prázdnin částečně volná. Většina členů české delegace, kteří volili tuto formu ubytování, tak mohla lépe využít kongresového času jak k odborné diskusi a navazování nových vědeckých kontaktů, tak i k bližšímu poznání reality studentského života a jeho bezprostředního zázemí v podmínkách mírně odlišné kultury.

Petr Vorel

Účast na kongresu jako zásadní profesní zkušenost

Historici byli vždy cestovatelé a ve svých vzpomínkách a korespondenci se často věnují cestám na místa výzkumů či konferencí. V případě světových setkání historiků většinou platilo, že zbytek světa dojížděl do Evropy, občas do USA (San Francisco 1975) a Kanady (Montreal 1995). V červenci 2005 se naopak evropští historikové museli vyrovnat s dlouhou cestou na jižní polokouli, protože pořadatelství přijalo australské Sydney.

Ani ty největší delegace, snad s výjimkou mnohočetných pořádajících Australanů, nemohly při nejlepší vůli sledovat kongres v celistvosti. Menším skupinám, k nimž se řadila i ta česká, nezbývalo než řídit se pravidlem: každý navštěvuje – pokud možno – jinou sekci.

Prezident CISH v pětiletí 2000-2005 Jürgen Kocka na úvodním zasedání *Globalizace historie a její meze* mimo jiné rekapituloval úkoly a výzvy, které musel a musí řešit CISH ve své dnes již téměř osmdesátileté historii. J. Kocka je rozdělil na tři etapy: první dvě byly ve znamení překonávání nacionalismu po první světové válce a udržování jednoho z mála mostů mezi Východem a Západem v bipolárním světě po druhé světové válce. Poslední etapu po roce 1990 pak reprezentuje diverzita historiků a historiografie v globálním světě. Kockův třetí bod sydneyjskému programu skutečně dominoval. Témata odrážela globalizaci v teritoriálním i obsahovém ohledu. Žádný světový kongres historiků doposud nevěnoval tolik prostoru třetímu či rozvojovému světu, problému existence a soužití odlišných kultur či kontaktům mezi tzv. Severem a Jihem jako kongres v Sydney. Mimo jiné se hojně tato problematika objevovala v panelech podpořených UNESCO. Příkladem budiž aspoň *Latinská Amerika: demokracie a nová politická historie*, nebo *Karibik: multikulturalismus a diaspora*. O prosazování nových témat, které v českém prostoru zůstávají spíše v zorném ohledu sociálních ekologů, svědčí i jedno ze tří hlavních témat pod názvem *Lidstvo a příroda v historii*. Patrně nikdy předtím si světové fórum historiků (na specializovaných konferencích se tak samozřejmě dělo) tak jasně nepřipomenulo ekologické výzvy minulosti i dneška. Tři sekce tohoto tématu rekapitulovaly výsledky a nové proudy v ekohistorii, přírodní katastrofy a způsoby, jak se s nimi lidé vyrovnávali od Mexika po Filipíny a Čínu, a dialog mezi přírodními vědami a historií. Alespoň částečně se s obsahem tohoto panelu může seznámit čtenář programu.¹¹ Historie životního prostředí pronikla i mezi tzv. *Poster Sessions* (PS) určené pro mladé badatele. Minimum vyměřeného času, které postihlo i české historiky, však nedovolovalo říci k tématu mnoho. Stejnou zkušenost jako Radmila Slabáková a Petr Kaleta¹² učinili mnozí, jako například Němec Guido Poliwoda

¹¹ 20th *International Congress of Historical Sciences. Programme. 3-9 July 2005*, Sydney 2005, s. 34-75.

¹² Radmila SLABÁKOVÁ (Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého), *What Kind of Historian for Future?*; Petr KALETA (Masarykův ústav AV ČR), *The Sorbs of Lusatia in the Works of the Czech Slavic Scholar Adolf Černý (1864-1952)*. Oba vystoupili v PS 2 – *Myths, Histories and Identities*.

z bernské university, který mi během dvou rozprav v letadle a v Sydney řekl o povodňovém managementu v Sasku 18. a 19. století patrně více, než mohl sdělit posluchačům své *Poster Session*.¹³

Každý den probíhalo i několik desítek sekcí různého typu, proto bylo nutno vybírat. V pondělním dopoledni zaujal třetí kulatý stůl o restitucích, který by jistě přinesl mnoho podnětného také politologovi. V komparativní perspektivě (poválečné Rakousko, holocaust a restituce v USA a Evropě, náhrady na území bývalé NDR atd.) se ukázalo, že vyrovnání s minulostí formou ekonomických kompenzací a vůbec samotný princip restitucí představují nevídaný problém. Vystupující hovořili o politické, ekonomické a morální rovině problému. Oliver Rathkolb (Ludwig Boltzmann Institute for European History and Public Sphere) kupříkladu připomněl, že teprve kancléř Franz Wranitzky v roce 1991 přijal rakouskou spoluzodpovědnost za podíl na „konečném řešení“.

Odlišný charakter, z pohledu dlouhodobosti zkoumání tématu, mělo zasedání věnované historikům a jejich obecenstvu, které uvedl Michael Bentley (Round Table 6). Zde hovořili šéfredaktor *History and Theory* Američan Richard Vann, sheffieldská medievistka Sarah Footová, Masayuki Sato z Japonska, Edoardo Tortarolo z Itálie a Jiří Lach (Univerzita Palackého, Olomouc). Každý z vystupujících definoval téma z jiného úhlu a tak nebylo divu, že se mezi posluchači objevila řada reakcí. Ewa Domańska (souběžně působící na Univerzitě Adama Mickiewicze v Poznani a na Stanford University) v diskusi hovořila o těžké uchopitelnosti samotného tématu, obtížném hledání pramenů a složité aplikaci kvantitativních metod. Právě tato polská historička pak následující den přednesla zajímavý a zároveň provokativní referát *Věci jako umlčení druhí – Things as Silenced Others* (Round Table 8). Teze poznaňské profesorky musely leckterého posluchače – konvečního historika – vyvést z míry. Hovořila totiž o dosud většinou opomíjených artefaktech, jimž není přiznávána kapacita dějinnosti.

Australské sněmování přineslo řadu dojmů. Jedním z těch nepřehlédnutelných byla dominance angličtiny. Není vytlačována jen francouzština, jež vévodila sjezdům i zasedáním CISH po desítky let, což výrazně dokumentují Zprávy Mezinárodního komitétu historických věd.¹⁴ Když totiž ve středu 6. července večer pořádala místní pobočka Goethe-Institutu recepci, probíhala drtivá většina komunikace a především uvítací řeč ředitele v anglickém jazyce. Angličtina je tak bezesporu univerzálním jazykem soudobé historiografie (a celé vědy). V jistém ohledu však nesdílím jazykový optimismus Radmily Slabákové. I s vědomím vlastních jazykových rezerv se domnívám, že nejen historici ze země Williama Shakespeara museli často trpět při proslovech na hranici srozumitelnosti. Bohužel

¹³ *Disaster Management and the Social Response to Catastrophic Floods: The Example of Saxony (1784-1845)*, in: PS 1 – *Environmental History*.

¹⁴ *Bulletin of the International Committee of Historical Sciences* (s pozměněnými názvy vychází od roku 1926).

s tímto pocitem hraničil také projev nového prezidenta CISH José Luise Peseta během závěrečného sobotního ceremoniálu na sydneyjské radnici.

Jürgen Kocka v průběhu *recepce uprostřed týdne*¹⁵ představil dlouho připravované anglické vydání Erdmannovy publikace o kongresové historii, která v německém originálu vyšla v roce 1987 a neměla by chybět v dobré historiografické knihovně.¹⁶ Kockovo uvedení nevyplývalo jen z jeho funkce v CISH. Spolu s nedávno zemřelým Wolfgangem J. Mommsenem knihu editoval a přispěl k dodatkům pro léta 1990-2000.¹⁷

Vpravdě bohatý program ještě více zasycovala rozmanitá zasedání mezinárodních komisí a společností přičleněných k Mezinárodnímu komitétu historických věd či jen využívajících Sydney ke svému setkání. Počet zúčastněných i průběh zasedání některých z nich nepůsobil vždy povzbudivě a bylo zřejmé, že se sešly poprvé od Oslo. Zcela opačný dojem vykazovala *Mezinárodní komise pro dějiny a teorii historiografie (International Commission on History and Theory of Historiography)*. Již její čtvrtěční organizační zasedání s volbou nového představenstva¹⁸ lákalo a sobotní diskusi o vztahu historiografie a národa (národního státu), o němž se zde zmiňuje také Radmila Slabáková, považuji za jeden z nejvýznamnějších přínosů celého kongresu. Příjemný civilní projev všech referentů¹⁹ vyvolal rozmanitou diskusi. Zaujal mne zvláště jeden z postřehů Johna Breuillyho, autora vynikající monografie *Nacionalismus a stát*:²⁰ jestliže chceme poznat historiografii, musíme znát historii.

Také v Sydney se disputace o minulosti a její interpretace protkly s vpravdě historickými událostmi. Nebylo to poprvé. Například v květnu 1926, když CISH v Ženevě rozhodoval mezi kandidaturou Varšavy a Oslo pro příští kongres, se odehrál převrat maršála Piłsudského. V San Francisku se historici přímo vyslovili

¹⁵ *Midweek Reception and Book Launch* (středa 6. července 2005, v 17:00, UNSW, Clancy Foyer).

¹⁶ Karl Dietrich ERDMANN, *Die Ökumene der Historiker. Geschichte der Internationalen Historikerkongresse und des Comité International des Sciences Historiques*, Göttingen 1987.

¹⁷ Karl Dietrich ERDMANN, *Toward a Global Community of Historians. The International Historical Congresses and the International Committee of Historical Sciences*. Edited by Jürgen KOCKA and Wolfgang J. MOMMSEN, New York–Oxford 2005. V této verzi jsou kráceny kapitoly do roku 1985, jež napsal K. D. Erdmann, naopak je obohacena o kongresy v letech 1990-2000.

¹⁸ Masayuki Sato vystřídal Richarda Vanna.

¹⁹ John BREUILLY (London School of Economics), *On Nation and Historiography*; Daniel WOOLF (University of Alberta), *Comparative Historiography With and Without a Nation*; Georg IGGERS, *The Rise and Decline of Nation-State Paradigm in Modern Historiography, East and West*; Sarah FOOT, *The Nationalism of Medieval Historiography*.

²⁰ John BREUILLY, *Nationalism and the State*. Poprvé vyšla v roce 1993.

k osudu svých politicky aktivních východoevropských kolegů. Poklidné rokování XX. kongresu přerušila zpráva o londýnských teroristických útocích. Bylo to akutní potvrzení toho, že zájem dějepisců o historický vývoj dlouhodobě krizových oblastí je na místě.

Pravděpodobně to nebude jediná zpráva, v níž se referent vyjádří k organizační stránce. Budoucího historika XX. sjezdu čeká velká výzva, bude-li se snažit rekonstruovat, kdo a s jakým příspěvkem vystoupil. Pokud tak bude činit podle oficiálního programu, neodkryje realitu. Závěrečná redakce této nepřehledné publikace přišla příliš brzy a obsazení plenárních zasedání, speciálních témat i kulatých stolů mnohdy neodpovídá skutečnosti. K dalším negativům patří fakt, že v pěti pracovních dnech kongresu účastníci až příliš často hledali vytipované panely a je zcela jisté možné, že někdy i více než poloprázdné místnosti šly na vrub nezvládnuté organizace. Přestože by bylo možno uvést i další výtky, představuje pobyt v Sydney za příjemné subtropické zimy zcela zásadní profesní zkušenost.²¹

Jiří Lach

Kongres ve znamení globalizace a mostu

Sydney má dvě dominanty: Operu a Harbour Bridge, které spolu vytvářejí nezapomenutelné panorama. Zatímco do Opery měli účastníci kongresu možnost nahlédnout v rámci doprovodného programu, výstup na vrchol mostu, který se tyčí nad přístavem, si musel případný zájemce zorganizovat sám. Ale možná, že organizátoři nezařadili zdolání mostu do společenského programu schválně: jde o to, jestli na to historikové mají – nejen na zdolání mostu, ale také na jeho vybudování.

Když si totiž při závěrečném ceremoniálu minulého světového kongresu v norském Oslu odstupující předseda CISH Ivan Berend pochvaloval, jak se kongres vydařil, přece jen si také posteskl – a to nad tím, že velká část Asie a Afriky se světových kongresů neúčastní. Kongres v Sydney měl být v tomto ohledu slibnější – poprvé se měl kongres konat na jižní polokouli, poprvé mimo Evropu a Severní Ameriku. Ideální místo pro vybudování mostu – silně britské (na silnici se pořád jezdí vlevo), přesto však nanejvýš otevřené neevropským národům (stačí se projít v Sydney po ulici). Jedinečné příležitosti si byli vědomi i organizátoři – snad proto pozvali na slavnostní zahajovací ceremoniál zástupce místní zemské rady původních obyvatel – Aboriginců. Jeho slova k delegátům kongresu „vítejte v naší zemi“, která by ještě před třiceti lety byla nemyslitelná, sice ukazovala na to, že most je teď pro Austrálii opravdu důležitý, ale poněkud zarážel fakt, že další původní obyvatel – hráč na didžeridu – vypadal ve své ne zrovna slavnostní bundě jakoby se na pódiu ocitl omylem a po krátké znělce směrem k publiku zmizel tak rychle, jak se objevil. Nepůjde to tak snadno, ten váš most, jakoby tím říkal.

²¹ Cestu na kongres podnikl autor tohoto sdělení díky laskavé podpoře Grantové agentury AV ČR, projekt č. KJB 8138402 „*Mezinárodní historické kongresy a československá historiografie 1918-1938*“.

Historikové se však do budování pustili hned v úvodním panelu, nazvaném *Globalizace historie a její meze*. Perspektivy globální historie byly totiž jedním ze tří hlavních témat kongresu v Oslu, a tak se naskýkala otázka, jakým způsobem historikové naváží tentokrát. Zda se budou opět zabývat tím, jestli je univerzální historie možná, kterážto debata byla v Oslu víceméně uzavřena rétorickou otázkou, v jakém že to jazyce máme psát univerzální historii. Odpověď je nasnadě – jednacími jazyky světových kongresů jsou stále angličtina a francouzština, ale s francouzštinou prakticky už nikdo nepočítá. Panely tří hlavních témat byly sice i tentokrát simultánně tlumočeny z angličtiny do francouzštiny (ano, pořadí je správné), ale když se náhodou a zřídka ozvala francouzština (nemohu se stejně zbavit podezření, že frankofonní historikové měli referáty ve francouzštině povinné), téměř celý sál se začal zmateně ohlížet a ptát se, kde že jsou ta sluchátka.

Potěšující bylo, že historikové opravdu navázali. Důležitým už nebylo to, jestli je univerzální historie možná, ale hledání toho, co je v historii univerzálního. Podle Jürgena Kocky, prezidenta CISH, existují pro historii tři univerzální charakteristiky: společné metodologické zásady, snaha vyvodit závěr a důraz na vzájemné vztahy, spoje, nadnárodní procesy. Takový univerzální historik musí být obdařen specifickými dovednostmi: v první řadě musí ovládat jazyky, dále mu má být vlastní schopnost srovnávat, musí vědět, jak studovat vzájemné vztahy, musí být schopen vysvobodit se ze svého specifického kontextu. Natalie Z. Davisová v zastoupení zdůraznila, že žádný historik nemá monopol na to, jak mluvit o minulosti a ač má být jeho cílem pravdivý výklad minulosti, je to pouze metodologie, která může být univerzální. A totéž zaznělo z úst jediného zástupce neevropského státu (mimo Austrálii), Ibrahima Thioub ze Senegalu: nejdůležitější je shodnout se na metodologii, protože každá komunita má své vidění minulosti, má schopnost vytvořit svou historii.

Globalizace, globální, univerzální, světová, to jsou pojmy, které ač pořádně, podobně jako v Oslu, nevysvětleny (jaký je rozdíl mezi historií světovou a historií globální? A univerzální historie je synonymem té první či druhé či úplně něčeho jiného?), byly k slyšení i v jiných sekcích. Panel specializovaného tématu *Učebnice historie: od národního vyprávění k vyprávění občanskému*, kde se sešli jak zástupci euro-americké civilizace, tak i historikové z Koreje a Japonska, sliboval, že se člověk dozví, jak pojmut světovou historii v učebnicích, které slouží, jak se shodli všichni referující, především jako prostředek pro posílení národní identity. Všichni byli také zajedno v tom, že překonaný je přístup kosmopolitický, národní, eurocentrický i jeho protějšek – přístup orientalistický. A jak tedy psát světovou historii (nejen v učebnicích)? Podle organizátora panelu Masao Nishikawy z Japonska nemůže být tedy v žádném případě modelem známá „Historie Evropy“, napsaná historiky z dvanácti různých evropských zemí, která spíše smazává národní rozdíly, místo toho, aby učila porozumět názorům druhého. Měly by existovat různé učebnice v různých zemích s různými pohledy na minulost, ale začleňující národní historii do širokého kontextu světové historie. A jsme prakticky zase na začátku. Jak ji

tam začlenit a jak ji učit? Sympatická Misako Nimura z Japonska, referující poprvé v angličtině, jak se na začátku s plachým úsměvem přiznala, se nám to snažila vysvětlit dost dlouho; jenže se obávám, že její námaha vešla vniveč. Když se jednu chvíli krátce nadechla, všichni začali tleskat, domnívajíce se, že svůj referát právě dokončila.

Nutnost přizpůsobovat se dominantní civilizaci a dominantní historiografii (jak snadná by pak byla univerzální historie!), ať už jazykově či jinak, zazněla i v jiných referátech. Masayuki Sato z Japonska na kulatém stole o historičích a jejich posluchačstvu ukazoval obecenstvu, jak vypadají chronologické tabulky, kterými se Japonci už v 1. století př. Kr. snažili synchronizovat svůj systém s chronologickým časem. Ještě větší nutností se synchronizace stala v polovině 19. století, kdy se Japonci začali zabývat evropskou historií. Důkaz toho, že most byl dlouho budován jen z jedné strany (otázka zní, o jaký most tady šlo), přineslo též zasedání *Mezinárodní komise pro historii a teorii historiografie*, podobně jako v Oslu s velmi kvalitními příspěvky. Na sekci nazvané *Za vědou v historické teorii* (ve smyslu: co to znamenalo být vědeckým pro různé historiky v různých dobách), se mi dostalo dlouho hledané odpovědi na otázku, která člověka nemůže nenapadnout při pohledu na mnohé vystupující Japonce a Číňany (ti byli v Sydney nejvíce zastoupeni hned za reprezentanty euro-americké civilizace), kteří perfektní angličtinou naznačující dlouholeté pobývání v euro-americkém světě diskutují erudovaně o problémech současné (euro-americké) historické vědy se svými evropskými kolegy. Jsou představiteli japonské a čínské historiografie či spíše té evropské, lépe řečeno euro-americké? A jak se tyto historiografie liší? A podobně se snažili historikové v této sekci hledat odpověď na otázku, zda byly neevropské tradice historického myšlení vystaveny podobným konfrontacím jako ty evropské. Georg Iggers (jedna z hvězd kongresu, což se poznalo podle blikajících fotoaparátů) svědomitě nahrazující pojem světová historiografie slovem komparativní, připomněl rovněž již výše evokovanou éru Meidži a imitaci německého modelu profesionálními historiky na univerzitách v Tokiu a Kjótu, stejně jako vznik univerzit západního typu v Číně a Koreji na začátku 20. století. Jaká historiografie se tam pěstovala? A jaká historiografie převládá v těchto asijských zemích dnes? „Vždyť my o nich nic nevíme,“ posteskla si další hvězda kongresu, Jörn Rüsen. Zato „oni“ jsou o současné euro-americké historiografii informováni perfektně: „Známe školu *Annales*, postmoderní historiky, přišli k nám všichni společně, po osmdesátých letech, prohlašoval profesor Chen z Číny. Přeložili jsme hodně publikací – Braudela, Blocha, Whita, Iggerse, Vanna, dodával s pohledem na jmenované v sále, a ty knížky měly hodně čtenářů, nejen univerzitních studentů. Teď se diskutuje o tom, jak skloubit čínskou historickou tradici a západní metody.“ Ano, máme co dohánět. Těžko bychom mohli říct, že se v euro-americké historiografii debatuje o tom, jak spojit naši tradici s východními metodami.

Stejně jako již zmiňovaný kulatý stůl o učebnicích, tak i druhé zasedání *Mezinárodní komise pro historii a teorii historiografie*, zabývající se národním pojetím

historiografie, odvrhlo národně orientovanou historiografii. Nejmarkantněji to vyjádřil G. Iggers: „Moje identita není ani Němec, ani Američan, ani Žid, ale Georg Iggers.“ Snad něco takového měli na mysli organizátoři výše zmiňovaného specializovaného tématu o učebnicích, když vyzvali k přechodu od národního k občanskému. Ano, opět most.

Podobného jmenovatele – hledání společného – mělo jedno z hlavních témat, nazvané *Mýtus a historie*. Jörn Rüsen (hvězdy se poznají také podle toho, že vystupují v několika panelech a sekcích), hlavní koordinátor tohoto velkého panelu, hned na začátku bez obalu přiznal, že rozdíl mezi mýtem a historií zmizel. Co mají oba společné, je příběh – story – ať už je chronologicky uspořádaný či nikoliv. Není to však tak jednoduché, protože historie si činí nárok na pravdu. Historikové by si však měli více všimnout toho, jak je národní historie s mýtem spojena. Zvláště Chris Lorenz z Holandska upozorňoval na to, jak mýty, především náboženské, byly zabudovány do koncepce vědecké historie hned od jejich začátků. Všichni panelisté, ať už z Evropy, Austrálie, Indie, Senegalu či Brazílie, se však i zde shodli na tom, že existoval silný vztah mezi budováním národa a psaním národní historie.

O vztahu diskutovali historikové také v podtématu tohoto velkého panelu, pojmenovaného *Historie a utopie*. Znamenala kritika utopického myšlení v duchu Thomase Mora, se svým rozhodujícím vlivem na západoevropskou intelektuální a politickou historii, která se objevila společně s přelomovou změnou ve světě politiky po roce 1989, definitivní konec utopie? Otázka, která mnoho historiků, nejen u nás, pravděpodobně nepálí. Přesto ji žijeme, syntézu historie a utopie, přesto jsou neoddelitelné, přesto nemůžeme myslet na jedno, aniž bychom měli představu o druhém, jakkoliv vágní by ta představa byla. Konec utopie nenastal, shodli se všichni referující, naopak, zrodil se nový druh utopického myšlení, pokud rovnou nepřijmeme radikální stanovisko Haydena Whita (hvězdy se poznají také podle toho, že jim občas málokdo rozumí), že tradiční historické myšlení se svou anti-utopickou logikou danou limitovaným vztahem ke zkušenosti navždy zmizelo.

Co však určitě nezmizelo, jsou ženy. Na kongresu v San Francisku (1975) byly jen tři, vzpomínalo se na zasedání Mezinárodní federace pro výzkum v historii o ženách, teď nejenže jsme stále tady, ale máme svou vlastní konferenci v rámci kongresu. Konference to byla vpravdě ženská, přesně podle zákona čím více žen mezi referujícími, tím více žen mezi posluchačstvem. Mezi stovku žen proniklo pět mužů, pokud jsem to dobře spočítala, z čehož jeden dokonce mezi referující (bohužel to byl jeden z těch Australanů, kterým nebylo rozumět ani slovo). Takovému zastoupení žen jak mezi referujícími, tak mezi posluchačstvem se přiblížil snad jen kulatý stůl nazvaný *Analýza diskurzu a lidová kultura po revizi*, což zarazilo i samotného diskutéra, Roberta Muchembleda z Francie, jediného muže mezi sedmi referujícími ženami, a přimělo ho to k provokující otázce, jestli snad není lidová kultura ženského téma. Kupodivu se nikdo nepozastavil nad tím, když se panel skládal ze samých mužů, jak tomu bylo například u kulatého stolu *Historikové a jejich posluchačstvo*, u sobotního zasedání Mezinárodní komise pro historii a teorii historiogra-

fie nebo u kulatého stolu workshopu UNESCO *Místo Střední Evropy mezi Východem a Západem v letech 1000-2000*. Že ve většině panelů (a tudíž mezi posluchačstvem) měli muži silnou převahu, není třeba dodávat, to se jaksí rozumí samo sebou. Koneckonců výzkumy potvrdily, jak zaznělo na konferenci pro ženy, že psaní univerzální (světové, globální) historie bylo vždy chápáno jako maskulinní projekt (chlapci se svými velkými příběhy).

A co na to ženy? Vytvářely historii. Některé příspěvky (hlavně diskusní) byly pěkně radikální, s potleskem na otevřené scéně, takže chvílemi člověk přemítal, jestli se neocitl v bojovných sedmdesátých letech, chvílemi si naopak zoufal, že ten most snad ani není snaha budovat. „Světová historie nezahrnuje ženy, ženy jsou vyloučené z této historie mužů,“ začala svůj příspěvek Judith Zinsserová z USA, seznamujíc své posluchačstvo s malým průzkumem, který si udělala. „Proč světová historie nezahrnuje ženy?“, ptala se svých kolegů. Odpovědi, které dostávala, rozdělila do tří oblastí: první zněla, že zahrnuje, načež následovala otázka – které kapitoly máme připsat?, druhá odpověď se jevila ještě nepochopitelnější – neděláme historii minorit (!), třetí pak vypovídala spíše o nezájmu – nemáme nikoho, kdo by chtěl dělat gender (samozřejmě se předpokládá, že gender bude dělat žena). Mnoho dalších příspěvků zaznělo na této dvoudenní velmi zdařilé konferenci, byť opět převážně s euro-americkým zastoupením. Obávám se jen jednoho – že po tomto mostě se ještě dlouho neprojdeme.

Zbývá se zastavit u historiků z České republiky. Na kongresu v Oslu jich bylo zoufale málo a jejich počet se nápadně blížil počtu historiků z Kamerunu, zdaleka nedostačující na kolegy z Polska, Maďarska či Rakouska. Na silnou polskou delegaci jsme ani tentokrát nestačili, přesto našich osm účastníků je docela slušný počet. Osobně jsem se účastnila opět v poster session, která na rozdíl od té v Oslu nebyla zdaleka tak velkolepá (kdeže celých dvacet minut na příspěvek!) a promrzlý altánek (zima byla letos v Sydney opravdu chladná), kde jsme měli s kolegou Petrem Kaletou možnost vystavit každý svůj projekt a prohodit o něm doslova pár slov, k nějaké hluboké diskusi také nepřispíval. Nejvíce tak potěšil Jiří Lach, jehož vystoupení spatra na kulatém stole *Historikové a jejich posluchačstvo* bylo naprosto bravurní (však se také organizátor kulatého stolu, Michael Bentley z Velké Británie velmi radoval, že tam má zástupce z Československa!), a vyvolalo celou řadu dotazů a diskusních příspěvků.

Podářilo se tedy v Sydney nějaký most vybudovat či snad po něm rovnou kráčet? Troufám si říct, že žádný z delegátů kongresu se na vrchol Harbour Bridge neodvážil. Jisté je, že se historikové (a historičky nevyjímaje) odvážili klást otázky. A to je možná dobrý začátek – klást otázky, které kladou mosty. Uvidíme, kam se dostaneme za pět let v Amsterdamu.

Radmila Slabáková

Z Osla přes Sydney do Amsterdamu

Ačkoli v červenci začíná australská zima, prostředí Sydney bylo i k hostům přilétajícím z létem prohráté severní polokoule vcelku milosrdné a Univerzita Nového Jižního Walesu pro ně vytvořila zajímavé prostředí. Na jedné straně nabídla vnějškově velmi krásný campus, který ve zvlněné, stále se zelenající krajině kombinuje prvky britské a středomořské univerzitní architektury; na straně druhé poskytla ubytování ve studentských kolejkách, které znamenaly i pro skromnější Středoevropany (pokud nezvolili ubytování v drahých hotelech) neočekávaný kulturní otřes. Nevadily tolik společné prostory pro muže a ženy (a to včetně toalet a sprch), jež patří k naturistickému pojetí australské civilizace, jako spíše „azbestové kobky“, temné a neútluné pokojíky, obložené na zdech či na stropě nehořlavými deskami, které svým dočasným obyvatelům slibovaly intimní dotek s jinde tak obávanou azbestózou.

Program kongresu se ovšem odehrával ve výstavných sálech, ale ani on nepostrádal dílčí nedostatky. Na rozdíl od propracovaných publikací, jimiž se o pět let dříve vyznačoval kongres v Oslu, se australští pořadatelé spokojili s jednou nepřehlednou brožurou.²² V ní důkladně promísili údaje o technickém zázemí campusu a o kongresovém programu s otiskem těch shrnujících referátů, jež – pouze někteří – organizátoři jednotlivých zasedání včas poslali do Sydney. Takto pojatá publikace je sice na každé stránce ozdobena půvabnou siluetou Sydneyské opery, ale pro účastníky kongresu zůstala jen chabou orientační pomůckou. V informačním a dokumentačním ohledu zůstali norští pořadatelé svým australským následovníkům nedostižným vzorem.

Také dvě zasedání Mezinárodního komitétu historických věd, jichž se s hlasovacím právem účastnili přítomní předsedové národních komitétů historiků, měla pozoruhodný ráz. Odstupující předseda Jürgen Kocka oznámil kandidaturu pouze dvou měst na pořádání příštího kongresu – Amsterdamu a Paříže. Na otázku z pléna, zda nekandidují ještě jiná města, odpověděl, že se sice takové náměty vyskytly, ale byly nedostatečně připraveny, a vyhnul se konkretizaci svého sdělení. Prezentační obou kandidujících měst se od sebe zásadně lišily. Zatímco Francouzi (samozřejmě ve francouzštině s následným anglickým tlumočením) poněkud pateticky zdůrazňovali výjimečné postavení Paříže v dějinách kultury a ve světové historiografii, anglofonní Nizozemci názorně předvedli, jak pečlivě mají promyšlen svůj záměr, a nakonec při hlasování jednoznačně zvítězili. Příští, XXI. mezinárodní kongres historických věd, se tedy bude konat roku 2010 v Amsterdamu a po organizační stránce pravděpodobně naváže na evropské tradice svých předchůdců. Netřeba však pochybovat o tom, že se na něm výrazně uplatní také historici z jiných kontinentů. Doufejme, že se mezi nimi čeští dějepytci neztratí.

Jaroslav Pánek

²² *20th International Congress of Historical Sciences. Programme. 3-9 July 2005. University of New South Wales, Sydney, Australia, Sydney 2005.*

Výroční zpráva o činnosti Českého národního komitétu historiků v roce 2005

1. Česká účast na celosvětovém XX. mezinárodním kongresu historických věd v Sydney 2005

Ve dnech 3.-9. 7. 2005 se konalo v australském Sydney významné celosvětové setkání historiků - XX. mezinárodní kongres historických věd. Podíl na přípravě české účasti, vlastní prezentace výsledků domácího historického bádání, ale zejména úspěšná spolupráce na prosazení, organizační a programové přípravě a realizaci kongresového speciálního tématu *Political Culture in Central Europe in European and Global Context* s Polským národním komitétem historiků byla dlouhodobým cílem a jednou z hlavních náplní práce Českého národního komitétu historiků v roce 2005. Speciální téma o politické kultuře ve střední Evropě bylo zabezpečováno po stránce (1.) organizační, (2.) vědecké a (3.) publikační.

1. Předseda ČNKH prof. Jaroslav Pánek spolu s představitelem Polského národního komitétu historiků prof. Stanisławem Bylinou vedl korespondenci s účastníky tohoto zasedání (z Česka, Maďarska, Německa, Polska, Rakouska, Slovenska, Slovinska a USA), shromažďoval texty jejich referátů a začal připravovat souhrnné pojednání pro australský kongresový sborník.

2. ČNKH společně s Polským národním komitétem historiků (a dále s Historickým ústavem AV ČR, Instytutem Historii PAN, Univerzitou Pardubice a Východočeským muzeem) uspořádal již v průběhu roku 2004 dvě konference, jež umožnily zmapovat a prodiskutovat dosavadní poznatky o dějinách politické kultury ve středoevropských zemích od středověku do konce 20. století a provést jejich komparaci. První konference – *Politická kultura ve střední Evropě ve středověku a raném novověku* – se konala na renesančním zámku v Pardubicích 15.-17. června 2004; druhá konference – *Kultura polityczna w Europie Środkowej w XIX i XX wieku* – se konala ve Varšavě 6.-7. října 2004.

3. Ve spolupráci ČNKH a Polského národního komitétu historiků, dále pak Historického ústavu AV ČR a Instytutu Historii PAN bylo zpracování výsledků obou konferencí zveřejněno v roce 2005 ve dvousvazkové publikaci *Political Culture in Central Europe in European and Global Context*, která byla úspěšně prezentována na kongresu v Sydney při zasedání výše uvedeného speciálního tématu.

Čeští historici měli na kongresu v Sydney osm zástupců, o čemž rozhodovala zejména ochota jejich zaměstnavatelských institucí přispět přímo nebo prostřednictvím grantů na ne právě nejlevnější letenku k protinožcům. Tuto velkorysost prokázala Akademie věd ČR v pěti případech (Historický ústav – Miloslav Polívka, Ústav pro soudobé dějiny – Jiří Kocian a Oldřich Tůma, Masarykův ústav – Petr Kaleta, Rada pro zahraniční styky – Jaroslav Pánek), Univerzita Pardubice (Petr Vorel) a Univerzita Palackého v Olomouci (Jiří Lach a Radmila Slabáková). Zvláš-

tě posledně zmíněná instituce si zaslouží pozornost, neboť vyslala dva velmi nadějně historiky, kteří patří k úspěšně nastupující vědecké generaci.

Nejvíce českých historiků vystoupilo v rámci specializovaného tématu Politická kultura ve střední Evropě v evropském a světovém kontextu, kterou společně připravily Český a Polský národní komitét historiků, podporované partnerskými komitéty ze Slovenska a Maďarska. V tomto případě bylo možno předložit výše uvedenou dvousvazkovou anglickou publikaci o dějinách politické kultury. V tomto sborníku, shrnujícím jednání konferencí v Pardubicích a Varšavě v roce 2004, je samozřejmě daleko větší počet příspěvků, než bylo možno v Sydney přednést. Na druhé straně nemohli přijet všichni ohlášení referenti z jiných zemí, a proto bylo zastoupení českých a polských historiků poměrně silné. Vedle nich však vystoupili badatelé z dalších středoevropských zemí. Na pořad se dostaly kromě shrnujících pohledů obou pořadatelů (Stanisław Bylina a Jaroslav Pánek) referáty medievistů (vedle Miloslava Polívky Halina Manikowska z Varšavy), specialistů na raný novověk (vedle Petra Vorla István G. Tóth z Budapešti) a na dějiny 19.-20. století (vedle Jiřího Kociana a Oldřicha Tůmy Maciej Janowski z Varšavy, Dušan Kováč z Bratislavy a Peter Vodopivec z Lublaně). Zjevnou slabinou této sekce byla neúčast vynikajících znalců dějin politické kultury z Rakouska a Německa, kteří sice odevzdali své příspěvky do vydaného sborníku, ale do Sydney z osobních důvodů nemohli přijet.

Čeští účastníci kongresu se aktivně zúčastnili řady dalších zasedání, z nichž některá připadla bohužel na tentýž den. Petr Kaleta využil svého dlouhodobého zaměření na sorabistiku a do jednání o historických identitách vnesl problematiku Lužických Srbů v pojetí jejich českého duchovního patrona Adolfa Černého. Velmi úspěšně si vedli olomoučtí kolegové – Jiří Lach v diskusích o dějinách a prezentaci historiografie, stejně jako Radmila Slabáková v komparativním vyhodnocení studentských představ o poslání historika nastupujících generací. Jaroslav Pánek na table ronde, věnovaném historickým encyklopediím, promluvil o současném stavu a perspektivách encyklopedistiky v Evropě a Severní Americe; při této příležitosti byla prezentována publikace pojednávající rovněž o typologii a možnostech mezinárodní spolupráce na přípravě velkých historických encyklopedií. Oldřich Tůma a Jiří Kocian se zúčastnili zasedání několika kulatých stolů a některých asociací, věnovaných zejména problematice dějin 20. století. O. Tůma byl přítomen například jednání Kulatého stolu 3 s názvem Injustice, Memory and Politics: Cases of Restitutions či Kulatého stolu 17 Terrorism as a Historical Problem: Concept, Approaches, Findings. J. Kocian se účastnil zasedání Kulatého stolu 8 Between Social Science and Literature: the Changing Place of History či setkání Mezinárodní komise pro didaktiku dějepisu (International Society for the Didactics of History), které se zaměřilo na téma Teaching and Learning World History – the Global Challenge. Kromě referátů se tak naskytl řada příležitostí k vystoupením v organizovaných diskusích, stejně jako k neformálním, někdy i náhodným rozhovorům v kuloárech a v prostorách campusu. Mezi nezapomenutelné okamžiky tohoto druhu patří-

lo setkání s Georgem Iggersem, který ovšem tentokrát nemluvil o dějinách historiografie, nýbrž o svých osobních sympatiích k českým zemím.

Publikace, na jejichž přípravě a prezentaci na XX. mezinárodním kongresu historických věd v Sydney v roce 2005 se podílel Český národní komitét historiků

Political Culture in Central Europe (10th-20th Century), Part I: Middle Ages and Early Modern Era. Edited by Halina Manikowska and Jaroslav Pánek in cooperation with Martin Holý. Institute of History, Academy of Sciences of the Czech Republic, Prague – Institute of History, Polish Academy of Sciences, Warsaw – Prague 2005, 389 pp. – ISBN 80-7286-073-9

Political Culture in Central Europe (10th-20th Century), Part II: 19th and 20th Centuries. Edited by Magdalena Hulas and Jaroslav Pánek in cooperation Roman Baron. Institute of History, Polish Academy of Sciences, Warsaw - Institute of History, Academy of Sciences of the Czech Republic, Prague – Warsaw 2005, 367 pp. – ISBN 83-88909-25-8

Jaroslav Pánek, *Historical Encyclopedias (Current research results – an outline of typology – perspectives). (A Paper to be Presented at the 20th International Congress of Historical Sciences /Sydney, 2005/ Round Table 12 – Historical Dictionaries and Encyclopedias).* Prague, Historical Institute 2005, 125 pp., 40 ill.– ISBN 80-7286-072-0

Jaroslav Pánek, *Rozmluvy s historiky (Česká historiografie a soudobé dějiny očima zahraničních kolegů) / Conversations with Historians (Czech Historiography and contemporary history as seen through the eyes of our foreign colleagues),* edited by Jiří Kocian, Prague 2005 (= Příloha ke Zpravodaji Historického klubu, ročník 14, 2004). Praha, Sdružení historiků České republiky 2005, 184 pp. – ISBN 80-7286-072-0; ISSN 0862-8513

Select Bibliography on Czech History. Books and Articles 2000-2004. Compiled by Václava Horčáková and Kristina Rexová. Edited and Introduced by Jaroslav Pánek. Prague, Institute of History 2005, 373 pp. (= Práce Historického ústavu AV ČR – Opera Historica Pragae, series D – Bibliographica, volume 13, edited by Jaroslav Pánek). – ISBN 80-7286-078-X

Czech and Czechoslovak History 1918-2000 : A Bibliography of Select Monographs, Volumes of Essays, and Articles Published from 2000 to 2004. Compiled and edited by Vera Brenová and Slavena Rohlíková. Institute of Contemporary History, Prague 2005, 460 pp. ISBN 80-7285-060-1

2. Zasedání Českého národního komitétu historiků

V roce 2005 jednal Český národní komitét historiků na zasedání 16. prosince 2005, které se konalo v sídle komitétu v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v Praze. Na programu zasedání zazněly tyto body: 1. Souhrnná informace o činnosti ČNKH v roce 2005 (organizační záležitosti, agenda Mezinárodního komitétu historických věd); 2. Česká účast na XX. mezinárodním kongresu historických věd v Sydney (3.-9. července 2005); 3. Informace o IX. sjezdu historiků České republiky v Pardubicích (6.-8. září 2006); 4. Různé.

Tajemník ČNKH J. Kocian podal souhrnnou informaci o aktivitách ČNKH v průběhu roku 2005.

Účastníci zasedání ČNKH věnovali poté pozornost obsáhlé informaci předsedy ČNKH prof. Pánka nejen o české účasti na kongresu historických věd v Sydney v roce 2005 (viz bod 1. zápisu), ale i jeho průřezové zprávě o kongresu samotném. Prof. Pánek připomněl důrazný nástup zámožských historiografií, který se projevil kupříkladu hned v prvním zasedání „velkého“ tématu Lidstvo a příroda v dějinách, kde v sekci Ekohistorie: nové teorie a přístupy promlouvali vedle australského organizátora a oficiálního komentátora z USA vyžádaní referenti z USA, Kanady, Jižní Afriky, Indie a (ve dvou případech) Austrálie. Tak výrazné potlačení evropských historiků se samozřejmě ve většině sekcí neobjevilo, přesto však upozornění na skutečnost, že Evropa (dokonce ani ve spříznění se Severní Amerikou) už není ve světě dějepisu sama, bylo dle prof. Pánka více než zřetelné. Program kongresu vycházel dle J. Pánka ze snahy historiograficky pokrýt takřka celý svět. Tomu odpovídala zejména tři obecně pojatá „velká“ témata – kromě zmíněné historické ekologie také další dvě, na jejichž přípravě byl již podíl Evropanů podstatně výraznější. Byl to Mýtus a historie, zaměřený na problematiku zakládajícího mýtu a konstrukci dějinných identit, na mocenské aplikace mýtů a odpovědnost historika a konečně na vztah historie k utopii. Třetí rozsáhlý okruh problémů se týkal Války, míru, společnosti a mezinárodního řádu v dějinách se zřetelem k pojetí „bellum justum“ čili výměru (ne)spravedlivé války, mírových konceptů a jejich podmíněnosti v dějinách a posléze válečného násilí s důrazem na genderová studia.

Mezi šestadvaceti specializovanými tématy, která byla z velké části pojata teritoriálně, jak zdůraznil prof. Pánek, se uplatnila stejně dobře Evropa a Amerika jako Asie (zejména Čína a Blízký východ), Afrika a Austrálie s Pacifikem. Nechyběly však ani náměty programově překračující rámec světadílů jako dějiny kolonialismu a postkolonialismu, interkontinentální hospodářské vztahy, hromadné migrace, střet kultur, vztah křesťanství a islámu, medializace, transkulturní modernizace a globalizace. V užších geografických rámcích byly nově tematizovány proměny státu a význam říší, politická kultura, christianizace, osvícenství, neformalizované vztahy ve společnosti, veřejné vzdělávání a sport v poměru k politice a komerci či obecné a zvláštní rysy revolucí ve 20. století. Zájemci o didaktiku dějepisu se sou-

středili na dějepisné učebnice a jejich posun od vyprávění o národu k vyprávění o občanovi.

Ačkoli ani mezi specializovanými tématy nechyběla historická antropologie (diskuse o „dějinách smyslů“), tento směr bádání se mohl plně uplatnit především ve dvaceti zasedáních u kulatého stolu. Rozpravy o problematice dětství, stáří a smrti, postavení žen, o vztahu k cizincům, o paměti a prožívání války, občanských postojích, o vztahu k přírodě, ale též o lidských právech a restitučních nárocích odhalovaly různé přístupy k uchopení osudu jednotlivce v dějinách. Historicko-antropologický zájem se ojedinele projevil i v analýze pramenů (autobiografie) a konečně též v pohledu na veřejnou působnost historiků (vztah k zainteresované veřejnosti). Metodologické proměny historiografie na počátku 21. století odrážely diskuse o kulturním obratu, o postavení dějepisu mezi sociálními vědami a literaturou, o vztahu mezi historií, antropologií a archeologií, či o encyklopedické a muzejní prezentaci dějin.

Program kongresu, jak připomněl J. Pánek, doplňovala řada souběžných zasedání přidružených organizací a mezinárodních komisí a šest rozprav připravených zásluhou UNESCO. Byly převážně věnovány jednotlivým makroregionům – střední Evropě, arabskému a muslimskému světu, Latinské Americe, Východní Asii a Karibiku; šestá rozprava se soustředila na dialog kultur z hlediska očekávané úlohy historiografie v příštích desetiletích. Diskuse o místě střední Evropy mezi Východem a Západem, připravená polskými historiky za účasti dalších evropských a severoamerických odborníků, navazovala na podobnou rozpravu z XIX. kongresu historiků v Oslu roku 2000 a pokračovala v nikdy nekončících úvahách o vymezení středoevropského prostoru a o jeho kulturní osobitosti.

Přehlednou informaci o organizační a programové přípravě IX. sjezdu historiků České republiky v Pardubicích (6.-8. září 2006) připravil a přednesl prof. PhDr. Petr Vorel, CSc. (Univerzita Pardubice). Seznámil přítomné členy ČNKH s hlavními tématy sjezdového jednání: společné úvodní plenární jednání bylo nazváno „Úspěchy a problémy historiografie České republiky na přelomu 20.-21. století“, jeho garantem bude prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc. Témata tří hlavních programových bloků budou následující: I. Výuka dějepisu v současném školském systému a její reforma, garant programového bloku prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc.; II. Historie v kontextu ostatních vědních disciplín, garant programového bloku doc. PhDr. Tomáš Knoz, PhD.; III. Dějiny českých zemí v evropských a světových souvislostech, garant programového bloku prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc. V pátek 8. září 2006 proběhne společné závěrečné plenární jednání.

Prof. Vorel uvedl, že obsahovou náplň jednotlivých částí sjezdu zajišťuje přípravný výbor ve složení: PhDr. Michaela Hrubá, PhD. (UJEP Ústí nad Labem), doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc. (JČU České Budějovice), prof. PhDr. Petr Vorel, CSc. (Univerzita Pardubice) spolu s guaranty jednotlivých programových bloků. Organizační a technickou stránku sjezdu zajišťuje Katedra historických věd Filozofické fakulty Univerzity Pardubice, Studentská 84, 532 10 Pardubice, tel. 466036526.

Složitější dotazy je možné zasílat na mailovou adresu petr.vorel@upce.cz. Interaktivní www stránky s přihláškami k účasti a objednávkami ubytování budou k dispozici od ledna 2006 na www stránkách KHV FF UPce, viz www.upce.cz. Zde bude také možné přihlásit diskusní příspěvky do jednotlivých částí plenárního jednání nebo programových bloků. V následující debatě pak věnovali účastníci zasedání ČNKH pozornost otázce pozvání a účasti zahraničních bohemistů na IX. sjezd historiků ČR do Pardubic.

Mezinárodní spolupráce ČNKH s Mezinárodním komitétem historických věd

Tajemník ČNKH doc. Jiří Kocian informoval přítomné členy o spolupráci a korespondenci ČNKH s Mezinárodním komitétem historických věd. Uvedl, že byla vypracována zpráva o aktivitách a výstupech ČNKH v roce 2005 včetně zprávy o účasti a publikačních výstupech pro XX. Mezinárodní kongres historických věd v Sydney (červenec 2005) a o připravovaných akcích a publikacích na rok 2006, která byla zaslána sekretariátu ICHS jako podklad informace o práci ČNKH pro Bulletin ICHS za rok 2005 (7. září 2005). Tajemník ČNKH J. Kocian zaslal též z pověření komitétu aktualizované údaje o personálním složení ČNKH do sekretariátu MKHV. Byl zaplacen členský příspěvek ČNKH na rok 2005 sekretariátu Mezinárodního komitétu historických věd (ICHS) ve výši 800,- CHF (květen 2005).

J. Kocian informoval též přítomné členy ČNKH o nominaci Mezinárodního komitétu historických věd na vedení a členy nového výboru CISH pro světový kongres v Sydney, kde byl zvolen novým prezidentem ICHS Prof. José Luis Peset z Madridu (Španělsko). Uvedl též, že na kongresu v Sydney proběhla volba místa konání příštího XXI. Mezinárodního kongresu CISH v roce 2010, rozhodovalo se mezi Paříží a Amsterodamem, úspěšná byla nominace Amsterodamu.

Jaroslav Pánek

II. VÝZNAMNÁ VÝROČÍ

Josef Matoušek

Dne 13. ledna 2006 uplynulo přesně sto let od narození historika Josefa Matouška, jednoho z devíti mužů, které nacisté 17. listopadu 1939 popravili u ruzyňských kasáren. K 60. výročí této tragické události uveřejnila Jarmila Pešková článek, v němž podrobně představila rodinné prostředí J. Matouška, zamyslela se nad vývojem jeho politických názorů, sympatií a antipatií ve snaze zodpovědět otázku, proč se právě on stal obětí nacistické represe.¹ Jeho odborný profil nebyl v centru autorčiny pozornosti. Hodlám ve svém článku postupovat přesně opačně: politika zůstane na okraji, zato se tím více soustředím na Josefa Matouška-historika, jeho vzdělání, akademickou dráhu a hlavní badatelské okruhy jeho díla.

Budoucí docent Univerzity Karlovy se narodil v Hořicích v Podkrkonoší, jeho otec, rovněž Josef, byl soudcem v Semilech. Roku 1909 byl přeložen do Prahy, kde se po první světové válce stal radou vrchního zemského soudu. S celou rodinou se nastěhoval do pohodlného měšťanského domu ve Švédské ulici na Smíchově, který byl roku 1903 povýšen na město a od ledna 1904 měl právo užívat městského znaku. Součástí tzv. Velké Prahy se stal teprve administrativní reformou v roce 1922. Do smíchovského c.k. českého reálného gymnázia vstoupil Josef na podzim 1916; v červenci téhož roku tu úspěšně složil maturitu budoucí lékař, biolog a dokonce rektor Univerzity Karlovy Jan Bělehrádek. Jelikož rodina Matouškova se hlásila k Českobratrské církvi evangelické, je pravděpodobné, že Josef navštěvoval hodiny „náboženství evangelického reformovaného“, které v primě vyučoval Jindřich Hrozný,² mladší bratr orientalisty Bedřicha Hrozného, který se věnoval biblistice a překládání biblistické literatury z němčiny. Roku 1917 školu opustil, později se stal ředitelem Národní a univerzitní knihovny v Praze. Ze známých osobností učil Josefa Matouška v kvartě Jaroslav Ludvíkovský latinu, v kvintě Miloš Weingart češtinu. V kvartě byl jeho třídním Jaroslav Cechl, pozdější lektor portugalštiny na filozofické fakultě Univerzity Karlovy, který na střední škole učil francouzštinu a němčinu. Členy profesorského sboru byli po určitý čas také Vincenc Lesný a Břetislav Foustka, jejichž vědecká dráha poté pokračovala na univerzitě.

¹ Jarmila PEŠKOVÁ, *Josef Matoušek: zapomenutá oběť 17. listopadu*, in: *Dějiny a současnost*, 21, 1999, č. 6, s. 37-41.

² Fakta k Matouškovu středoškolskému studiu čerpám z výročních zpráv smíchovského gymnázia. Do školního roku 1917/18 vycházely tyto zprávy pod titulem *Výroční zpráva císařského českého reálného gymnasia na Smíchově za školní rok...*, od roku 1918/19 pod titulem *Výroční zpráva českého státního reálného gymnasia na Smíchově za školní rok...*, od roku 1923/24 pod titulem *Výroční zpráva českého státního reálného gymnasia v Praze XVI. za školní rok...*

Matouškovi učitelé dějepisu ke známým osobnostem nepatřili, zřejmě ani nepublikovali. Těžko tedy soudit, zda právě oni jej motivovali ke studiu historie, ale úplně vyloučeno to není – mohli být dobrými pedagogy. Na reálných gymnáziích chyběla v osnovách řečtina a tento fakt měl pro Josefa Matouška určité dozvuky při skládání rigorózních zkoušek. V protokolu o jeho rigorózních zkouškách je tudíž následující poznámka: „Minist. škol. a n.o. vynesemím ze 17. X. 1928 čj. 126.744/28-IV prominulo J. M. doplňovací maturitu z řečtiny, jakožto podmínku pro vykonání hlavního rigorosa z historie.“³ Maturitu složil osmnáctiletý Josef Matoušek s vyznamenáním dne 25. června 1924, spolu s ním maturoval také Jan Weirich (bez vyznamenání), který na smíchovské gymnázium přešel z reálného gymnázia v Křemencově ulici.⁴ Zatímco Josef měl namířeno na filozofickou fakultu, Jan vstoupil po prázdninách na práva, samozřejmě nikoli z nadšení pro právo procesní či obchodní, nýbrž na přání rodičů (studuj, synu, něco praktického).

Do univerzitního studia se Josef Matoušek pustil plnou parou, vždyť v prvním zimním semestru 1924/25 si zapsal celkem 45 hodin přednášek a seminářů týdně. Započítáme-li i soboty, které tehdy nebyly volné jako dnes, vychází nám něco přes sedm hodin denně strávených v posluchárnách. V letním semestru 1925 poněkud zvolnil tempo, zapsal si „jen“ 31 hodin, ale ve třetím zimním semestru 1925/26 opět přitvrdil: výsledkem je 52 zapsaných hodin! Tím se studijní nasazení zdaleka nevyčerpávalo, můžeme předpokládat, že nadaný student stejně pilně navštěvoval i knihovny. Od prvního semestru se v jeho studijním programu rýsují obory, jimž se chtěl věnovat: dějepis a zeměpis, doplněné přednáškami a semináři z pedagogiky.⁵ Ani mladík z dobře situované rodiny nemohl očekávat, že se mu po absolutoriu stane živitelkou čistá věda, pro absolventa filozofické fakulty přicházela nejspíše v úvahu středoškolská profesura či „učitelství na školách středních“, abych se vyjádřila dobovou terminologií. Budoucí učitelé dějepisu volili v kombinaci s tímto oborem nejčastěji zeměpis, ani Josef Matoušek tu nebyl výjimkou. Přednášky a cvičení z geografie absolvoval na přírodovědecké fakultě, která se od humanitních oborů oddělila vládním nařízením z června 1920.

J. Matoušek si zapisoval základní přednáškové cykly z českých a obecných dějin, pomocné vědy historické, dějiny umění, dějepisectví, náboženskou vědu, filozofii, sociologii, psychologii. Na rozdíl od většiny svých kolegů si nepočínal pragmaticky a chodil i na speciální přednášky pedagogů, kteří nezkoušeli u státnic.

³ Archiv Univerzity Karlovy [dále jen AUK], Protokol o přísných zkouškách k dosažení hodnosti doktorské na filozofické fakultě české university, č. 1547.

⁴ *Výroční zpráva českého státního reálného gymnasia v Praze XVI. za školní rok 1924-1925*, Praha 1925, s. 7; ke zprávě za uplynulý školní rok je tu připojena zpráva o zkouškách dospělosti v červnu 1924 (tedy na konci školního roku 1923/24).

⁵ Studium Josefa Matouška lze zmapovat na základě zápisů v AUK, v katalozích posluchačů filozofické fakulty Univerzity Karlovy od 1. zimního semestru 1924/25 do 8. letního semestru 1928.

V osmém semestru si zapsal přednášku Karla Stloukala Dějiny Itálie od roku 1870 do přítomnosti – dostal se tak k tematice, která měla v jeho badatelském spektru patřit k nejpřednějším. Filologické obory si nezapisoval, určitě nikoli z nedostatku zájmu, nýbrž proto, že den měl i tehdy pouze čtyřicet hodin. Dobré jazykové znalosti získal zřejmě soukromým studiem, jelikož lektorské jazykové kursy mezi jeho zapsanými přednáškami nenajdeme. Ve třetím a čtvrtém semestru chodil do historického semináře k prof. Václavu Novotnému, od pátého semestru k prof. Josefu Šustovi, za jehož žáka je také považován.

Během studia se začala rýsovat i možnost volby jiného povolání, než bylo učitelství na středních školách. Již od třetího semestru pracoval J. Matoušek jako pomocná vědecká síla v Archivu země České, instituci, v níž měl posléze zakotvit. Jako muž důsledně dotahující do konce věc jednou započatou však složil předepsané zkoušky pro kandidáty učitelství na školách středních, takže se klidně mohl ucházet o suplenturu na některém gymnáziu. Ale neucházel, jelikož mu zatím tanul na mysli jiný cíl – doktorát. Mladý muž žádající o připuštění k rigorózním zkouškám předložil děkanátu filozofické fakulty disertační práci nazvanou *Karel Sladkovský a český radikalismus za revoluce a reakce*. V jejím úvodu vypočítává, z kterých archivů pro své téma čerpal, neděkuje však nikomu ze svých profesorů ani se nezmiňuje, že práce vznikala v semináři prof. Šusty. Ten ji také neposuzoval, jelikož vypracováním posudků byli pověřeni profesori českých dějin Josef Pekař a Václav Novotný. Pekař shledal práci „velmi dobrou“, ocenil autorovu práci s prameny i novější literaturou a také „dobrou formu literární“. Pochvalně se zmínil o jedné z příloh disertace – dosud neznámé studii o sociální otázce, kterou Karel Sladkovský napsal v žaláři roku 1850. V textu postrádal pouze uspokojivé vysvětlení, kterak mohl tento zastánce radikálních postojů vyrůst ve vídeňském prostředí ke své politické roli. Také z pohledu Václava Novotného je Matouškova práce „velmi zdařilá“, přináší na základě bohatého archivního materiálu mnoho nových a neznámých faktů, přesto však autor přesvědčivě nevysvětlil účast Sladkovského ve spiknutí roku 1849.⁶

Kandidát filozofického doktorátu se nejprve podrobil jednohodinové rigoróze z filozofie. Dne 10. prosince 1928 ho zkoušeli profesori Otakar Kádner a Břetislav Foustka, oba ocenili jeho znalosti na výbornou. Dne 9. ledna 1929, čtyři dny před svými třicetými narozeninami, složil úspěšně dvouhodinové rigorózum z českých a všeobecných dějin, všichni examinační – profesori Šusta, Novotný a Pekař – se shodli na stupni „výborný“.⁷ Poté Josef Matoušek požádal o „slavnostní promoci ve velké aule“, která navazovala na tradici promoci „sub auspiciis imperatoris“ za císaře pána. Takovou promoci musel na návrh děkanátu příslušné fakulty

⁶ Posudky Josefa Pekaře a Václava Novotného in AUK, fond Filozofická fakulta [dále jen AUK], inv.č. 1276, složka 42, kart. 110.

⁷ AUK, Protokol o přísných zkouškách k dosažení hodnosti doktorské na filozofické fakultě české university, č. 1547.

schválit akademický senát. Slavnostní akt proběhl dne 13. února 1929⁸ ve velké aule Karolina za účasti rektora UK Vladimíra Slavíka a děkana fakulty Břetislava Foustky, promotorem byl Josef Šusta. Sláva ovšem také něco stojí a takový slavnostně promováný musel platit zvýšenou promoční taxu. Jelikož byl právě únor, dá se předpokládat, že rodina Matouškova musela uhradit také vytápění velké auly.

Disertace Josefa Matouška nezůstala pouze ve strojopisné podobě, opatřena solidní tmavomodrou vazbou, uložena v univerzitním archivu.⁹ Ještě roku 1929 se dočkala podoby tištěné díky Vojenskému archivu Republiky československé, který mladému badateli umožnil studovat cenné materiály. V druhé řadě Spisů Vojenského archivu RČS – Spisy politicko-historické – vyšla Matouškova monografie jako číslo druhé.¹⁰ Číslo první představovala o rok dříve kniha *Bakunin v Čechách*, jejímž autorem byl další Šustův žák Václav Čejchan, o dva roky starší než J. Matoušek. Obě publikace spolu tedy časově i tematicky úzce souvisely. Porovnávali-li Matouškovu disertaci s tištěnou verzí, zjistíme, že autorský text doznal zásadnější změny pouze v závěrečné kapitole nazvané *Sociální radikalism mladého Sladkovského*¹¹: autor v knize přidal dva odstavce, v nichž vyložil příčiny neúspěchu radikalismu v českém prostředí. Navíc doprovodil i přílohy poznámkami, které v disertaci chyběly. Změna nastala také v počtu příloh: ve strojopisné verzi je jich šest, v knize sedm. Autor totiž nově zařadil na prvním místě dva dokumenty z pera Emanuela Arnolda: v prvním, datovaném 3. dubna 1848, vyzývá tento politický agitátor obyvatele Turnova, aby podpořili Svatováclavský výbor, v druhém, napsaném pravděpodobně po svatodušních bouřích v Praze, líčí blíže neurčeným sedlákům pražské události. Tyto dokumenty jsou vedeny jako jediná příloha, opatřená Matouškovým komentářem. Kniha obsahuje navíc autorovu předmluvu, nestránkovanou a zařazenou před úvod. V jejím závěru se objevuje důležitá informace, že práce vznikla v semináři prof. Šusty, jemuž autor vyslovuje dík; jmenovitě děkuje také doc. Otakaru Odložilíkovi, který byl zaměstnancem Archivu ministerstva vnitra, a řediteli knihovny Národního muzea Josefu Volfovi. Ve srovnání s disertací je tištěná verze opatřena navíc francouzským resumé a jmenným rejstříkem.

V nestránkované předmluvě čteme mimo jiné tyto řádky: „Možno říci, že radikálové z r. 1848 po prvé se pokusili, třebaže nesměle a tápavě, spojití osudy naše-

⁸ Matrika doktorů UK, sv. VII, pag. 3078.

⁹ Disertace Josefa Matouška *Karel Sladkovský a český radikalism za revoluce a reakce (Na základě pramenů archivních)* má 190 stran, do s. 188 psaných na stroji. Na s. 189-190 připojil autor rukopisný dovětek týkající se vídeňského pobytu Karla Sladkovského. Disertace je uložena v AUK, fond Disertační práce pod č. 1547, což je zároveň číslo rigorózního protokolu.

¹⁰ Josef MATOUŠEK, *Karel Sladkovský a český radikalism za revoluce a reakce*, Praha 1929, 180 s.

¹¹ V disertaci zní název kapitoly *Sociální radikalism Sladkovského*.

ho národa s osudem vývoje všeevropského, s osudem evropské demokracie, první nejasně tušili, že otázka česká musí se státí otázkou evropskou.“ Autor jako by tak předjímal své budoucí odborné směřování. Vždycky se totiž snažil chápat české dějiny v evropském kontextu. Devatenácté století se mělo stát ohniskem jeho badatelského zájmu. V jeho revolučních převratech, v národně osvobozovacím hnutí evropských národů, vrcholícím v některých případech vznikem samostatných států, spatřoval klíč k vývoji ve dvacátém století, které mnohé tendence svého časového předchůdce rozvíjelo a modifikovalo.

Soukromé osudy i veřejné aktivity svého hrdiny líčí Josef Matoušek v pěti kapitolách. Největší pozornost věnuje dění roku 1848 a 1849, následnému vyšetřování účastníků tzv. májového spiknutí, jejich odsouzení a věznění. Sleduje i pokusy Sladkovského založit si novou existenci po amnestii, kdy byl stále pod policejním dohledem. „Byl to prosaický konec revoluční romantiky: Miláček lidu, slavený řečník, mluvčí deputací, novinář, revolucionář, který potíral obchod jako lichvu – obchodním agentem švakrovy firmy!“¹² Svůj výklad autor končí rokem 1862, kdy byl Karel Sladkovský zvolen poslancem zemského sněmu za venkovský okres žamberško-kralický. Dříve však musel požádat o prominutí následků odsouzení z velezrady a politickou rehabilitaci, sice by jeho politická činnost byla trvale znemožněna. Se svým hrdinou však autor hotov být nehodlal: „Přítomná kniha je pouze první částí práce, v níž chci na Sladkovském vyložit vývoj od radikalismu revolučního období k počátkům mladočešství v letech šedesátých a sedmdesátých, na nějž jen letmo upozornil Heidler ve své studii o Antonínu Springrovi. Povahou práce samé je dáno, že teprve v druhém díle rozvinu příklady a srovnání obecná, která tu mohu jen naznačiti, a že tam odsunuji také rozbor společenských předpokladů české politiky za revoluce a obnovené ústavnosti, na nichž možno teprve plně celý vývoj vyložit.“¹³

Matouškova studie o českém radikalismu se dočkala kladného přijetí, jediná vážná výtku se týkala hlavní postavy, jejímž prostřednictvím nazíral autor celkový vývoj. Ve Zprávě komise zvolené k posouzení habilitační žádosti Ph.Dra Josefa Matouška se praví, že „osoba Sladkovského v rámci radikálního hnutí neměla tak rozhodující váhy, jakou by jí mladý autor rád přisoudil“.¹⁴ Tuto výhradu vyslovuje rovněž František Kutnar v *Přehledných dějinách českého a slovenského dějepiscetví*, na druhé straně však zdůrazňuje „cestu k problematice politického a sociálního myšlení mladých evropských národů“, kterou si autor – možná i díky určité jedno-

¹² J. MATOUŠEK, Karel Sladkovský..., s. 70.

¹³ Tamtéž, s. 7. Je zajímavé, že i v disertaci píše autor „přítomná kniha“ (s. 10, kurzíva M.Š.); patrně tedy věděl, že Vojenský archiv RČS hodlá jeho disertaci publikovat.

¹⁴ Citovaná zpráva je uložena v personálním spise Josefa Matouška, in AUK, FF, inv.č. 478, kart. 41.

strannosti – do budoucna otevřel.¹⁵ Výtka není zcela oprávněná, vždyť podobná předhůzka by mohla být vyslovena na adresu naprosté většiny autorů písčících monografií o jedné vybrané osobnosti. Přece si svého hrdinu nevybírají proto, aby ho pak nechali „sedět v koutě“. Přílišné a málo kontrolované zaujetí pro určitou osobnost často ovšem vede ke ztrátě smyslu pro správné proporce, takže sledované osobnosti bývá prisuzována role neodpovídající její skutečné účasti v historických událostech. Josef Matoušek byl sice zaujat osobností Sladkovského, snažil se však své zaujetí držet pokud možno na uzdě. V líčení příprav májového spiknutí 1849 působí počínání Sladkovského spíše matným dojmem. A především čtème znovu a pozorně Matouškovy řádky, v nichž jasně říká, že *na Sladkovském* [zdůraznila M.Š.] chce vyložit vývoj radikalismu k počátkům mladočešství. Sladkovský tu tedy nevystupuje jako absolutní hrdina, od něhož by se odvíjelo veškeré dění, nýbrž je autorovi do určité míry prostředkem, kterak vysvětlit cosi obecného, konkrétně určitý směr české politiky v devatenáctém století, k němuž vedly cestičky podivně klikaté. „Český radikalism zůstal pouhou epizodou v našich dějinách 19. století; ale snad jsem ukázal, že bylo to hnutí bohatší myšlenkově, než jak se obyčejně má zato, a že v něm za krátkého období revolučního kvasily myšlenky, třebas v podobě fantastické, které plně zaměstnávaly teprve pozdější generace.“¹⁶ Těmito slovy, jež v disertaci chybějí, ukončil Josef Matoušek pátou kapitolu své knihy.

V době, kdy skládal rigorózní zkoušky, byl již několik měsíců studentem Státní archivní školy. Ukončil ji úspěšně po třech letech v roce 1931, ke státní zkoušce předložil práci *Cancellaria Arnesti a dvě sbírky formulářové století patnáctého*.¹⁷ Třebaže se medievistika neměla stát polem jeho badatelského zájmu, pečlivým rozborem středověkých písemností dokázal, že si umí poradit i s tématem časově vzdálenějším. V práci doplnil starší vydání formuláře vzniklého v kanceláři arcibiskupa Arnošta z Pardubic, které pod názvem *Cancellaria Arnesti. Formelbuch des Prager Erzbischofs Arnest von Pardubic*¹⁸ pořídil Ferdinand Tadra. Sbírkou srovnal s dvěma mladšími formuláři z 15. století, přičemž zpochybnil tvrzení Josefa Truhláře, že jedna z nich je dílem Hilaria Litoměřického. Byl přijat do archivní služby v Archivu země České, roku 1936 jmenován zemským vicearchivářem.

Ještě v době studia na Státní archivní škole se mu naskytl jedinečná příležitost: obdržel stipendium Československého ústavu historického v Římě na půlroční studijní pobyt v Itálii, který mu byl o půldruhého měsíce prodloužen – trval tedy od 14. října 1929 do 31. května 1930. Spolu s několika kolegy se podílel na výzkumu

¹⁵ František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997, s. 806.

¹⁶ J. MATOUŠEK, *Karel Sladkovský...*, s. 91.

¹⁷ Tato Matoušková práce byla publikována in *Časopis Archivní školy*, 9-10, 1933, s. 108-217.

¹⁸ Tato edice vyšla in *Archiv für österreichische Geschichte*, 1880.

předbělohorských pražských nunciatur, sám se soustředil na působení nuncia Cesare Speziana v letech 1592-1598. Materiály vyhledával ve vatikánském archivu, Miláně a Cremoně.¹⁹ Italský pobyt mu poskytl další impulsy ke studiu italského risorgimenta, zaujala ho zejména osobnost Giuseppe Mazziniho, jemuž chtěl věnovat samostatnou monografii. O Mazzinim později přednášel studentům filozofické fakulty po úspěšné habilitaci, napsal o něm rovněž obsáhlé heslo do Ottova slovníku naučného nové doby.²⁰ Velký přehled o literatuře k tomuto tématu prokázal v obsáhlé stati *Z novějších studií italských o risorgimentu*.²¹ Sjednocení Italů a Němců v samostatných národních státech považoval za pronikavou a trvalou změnu, která ovlivnila mezinárodní konstelaci i ve dvacátém století. Proto měl oči otevřené pro soudobou italskou realitu, pro rozvržení sil na italské politické scéně, kde pro odpůrce fašismu zbýval prostor velmi úzký. Jakožto příslušník národně demokratické strany sledoval se sympatiemi korporativní systém, v němž spatřoval určitou inspiraci pro řešení sociální otázky v Československu. V hesle *Mussolini Benito*²² v Ottově slovníku přes úsilí o objektivitu probleskují pisatelovy sympatie k „ducemu“, snažil se však nestranně posoudit i jeho odpůrce, zejména oběť fašistického režimu Giacoma Matteottiho.²³ Rozbory italské politiky vnitřní i mezinárodní uveřejňoval na stránkách časopisů Demokratický střed, Modrá revue a také Cesta, kterou redigoval v letech 1938/39.

Josefu Matouškovi nebylo dopřáno zpracovat a vydat větší monografii o italském risorgimentu a emancipačním hnutí evropských národů v devatenáctém století; nenapsal ani druhou část práce o Karlu Sladkovském, která měla ve velkorysých plánech své místo. Výzkumy nunciatur se však „odrazil“ k jiné tematice, které se pak soustavně věnoval, ke zkoumání doby předbělohorské v kontextu dějin Evropy, tehdy plně zaměstnané střetáváním s osmanskou říší. Ve stati *K problému osobnosti Rudolfa II.*²⁴ konstatoval, že tento panovník badatelům až proteovskými uniká, a proto jen s obtížemi dospívají k pravdivému obrazu jeho osobnosti. Vyzývá k opatrnosti vůči četným a často si vzájemně odporujícím svědectvím o císařově duševní chorobě; nezřídka se ukázalo, že to byla pouhá výmluva mající zakrýt svědkovu nečin-

¹⁹ O svých výzkumech podával pravidelné zprávy svým nadřízeným, viz Národní archiv ČR, Archiv země České 427-266, zprávy Josefa Matouška.

²⁰ Heslo *Mazzini Giuseppe*, in Ottův slovník naučný nové doby [dále jen OSNND], dílu čtvrtého svazek první, Praha 1936, s. 149-151; heslo je signováno *jm*.

²¹ Josef MATOUŠEK, *Z novějších studií italských o risorgimentu*, in Český časopis historický [dále jen ČČH], 39, 1933, s. 72-101.

²² OSNND, dílu čtvrtého svazek první, Praha 1936, s. 392-393; heslo je signováno *jm*.

²³ Heslo *Matteotti Giacomo*, tamtéž, s. 138; heslo je signováno *jm*.

²⁴ Josef MATOUŠEK, *K problému osobnosti Rudolfa II.*, in: Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi k šedesátým narozeninám 1872-1932, Praha 1932, s. 343-362.

nost či selhání v určité situaci. V závěru stati se přimlouvá za soustavnější využívání metod moderní psychologie v historiografii.

Roku 1935 vyšla Josefu Matouškovi v Rozpravách České akademie věd a umění monografie *Turecká válka v evropské politice v letech 1592-1594*.²⁵ Na 285 stranách čistého textu (dalších 35 stran zaujímá rejstřík jmen osobních a místních a velmi podrobný obsah v české a francouzské verzi) vykládá téma časově velmi omezené. Vyzbrojen důkladnou znalostí pramenů z italských, vídeňských a hannoverských archivů líčí vzájemné vztahy západoevropských států i jejich poměr k Vysoké Portě, stupňování napětí až k ozbrojeným konfliktům, jednání říšského sněmu v Řezně, kde se rozhodovalo o pomoci habsburské říši v boji proti Turkům. Těžiště monografie spočívá v druhé kapitole, v níž autor sleduje situaci na císařském dvoře a spleť diplomatická jednání, která tu probíhala.

Dne 19. března 1935, tedy na svůj svátek, podal Josef Matoušek žádost „slavnému sboru profesorskému filosofické fakulty Karlovy university“ o udělení *veniae docendi* pro obor novějších dějin obecných a přiložil k ní ve třech exemplářích knihu *Turecká válka v evropské politice v letech 1592-1594* jako podklad habilitačního řízení.²⁶ Zvolená komise, kterou tvořili Josef Šusta, Gustav Friedrich a Jaroslav Bidlo (referentem byl prof. Šusta), zhodnotila kandidátovu odbornou a publikační činnost a zvláště detailně analyzovala jeho habilitační práci. Konstatovala, že zejména pestré dění na císařském dvoře „jest tu předvedeno způsobem novým, dotavadní zpracování otázek těch podstatně obohacujícím. (...) Také pro české dějiny přináší práce některé nové podrobnosti se zřetelem k stavovskému podílu na uher-ském tažení“. Autorovi vytkla komise určitou nevyváženost ve zpracování: zatímco se soustředil na podrobné objasňování císařské politiky vůči západním mocnostem, „východního průčelí dotýká se práce jen menší měrou“; páni profesori však zároveň dodali, že tato jednostrannost souvisí s pramenným materiálem, který měl autor k dispozici. „V celku jest práce Matouškova monografie nepochybně hodnotná. Má některé rysy mladistvého kvasu myšlenkového a jakési neurovnanosti ve své celkové dispozici, přerůstajíc často přes pevný rámec její; ale nedostatky ty jsou jen dokladem velmi živého úsilí badatelského a temperamentu, který do budoucnosti slibuje dobré [tady chybí slovo – pozn. M.Š.]. Práci vyznačuje při tom široký rozhled a snaha nedati se spoutati hledisky příliš těsně vymezenými.“

Habilitační kolokvium proběhlo 24. října 1935, v jeho protokolu se praví: „Prof. Šusta pohovořil s p. kandidátem o periodisaci novodobých dějin italských, o hispanisaci kulturního života poloostrova a francouzském vlivu osvícenském, o historiografii 16. věku, o hnutí chartistickém v Anglii a irském repealu. Prof. Bidlo tázal se na vývoj východní otázky a její rozličné fáze jak v doteku s východní,

²⁵ Josef MATOUŠEK, *Turecká válka v evropské politice v letech 1592-1594. Obraz z dějin diplomacie protireformační*, Praha 1935, 320 s.

²⁶ Písemnosti týkající se Matouškovy habilitace jsou uloženy v jeho personáliích in AUK, FF, inv.č. 478, kart. 41.

tak západní Evropou; zejména rozdíl mezi poměrem západní Evropy k Turecku v 16.-17. století a v 19. věku byl při tom dotčen. Prof. Friedrich tázal se na rozdíl mezi základním charakterem středověkých a novověkých pramenů. Výsledek byl označen jednomyslně za velmi dobrý.“ Dne 5. prosince 1935 přednesl kandidát před profesorským sborem habilitační přednášku na zkoušku *Osobnost Rudolfa II.* – toto téma komise vybrala ze tří navržených (J. Matoušek nabízel ještě Poznání a hodnocení v dějepytě, Mazzini mezi Mladou Itálií a Mladou Evropou) jistě proto, že souviselo s habilitační prací. Svého úkolu se kandidát zhostil s výsledkem „dobrým“, takže již nic nebránilo tomu, aby mu byla dne 18. prosince 1935 udělena *venia docendi* pro obor novějších dějin obecných.

Docent Matoušek vypisoval v letech 1936-1939 přednášky, jejichž seznam dále uvádím.²⁷

Letní semestr 1936: Dějiny Evropy od kongresu vídeňského do revoluce únorové. 3 hod. týdně podle úmluvy.

Josef Mazzini a italské sjednocení. 2 hod. týdně podle úmluvy.

Zimní semestr 1936/37: Protireformace a baroko v duchovním vývoji evropském. 3 hod. týdně podle úmluvy.

LS 1937: Diplomatické korespondence jako pramen historický (s ukázkami rozboru a výkladu). 3 hod. týdně podle úmluvy.

ZS 1937/38: Dějiny diplomacie a styků mezistátních od konce středního věku. 3 hod. týdně podle úmluvy.

LS 1938: Dějiny diplomacie a styků mezistátních od konce středního věku (pokračování). 3 hod. týdně podle úmluvy.

ZS 1938/39: Myšlenkové proudy a pracovní metody v soudobém dějepisectví (Francie, Anglie, Německo, Itálie). 3 hod. týdně podle úmluvy.

LS 1939: Myšlenkové proudy a pracovní metody v soudobém dějepisectví (Francie, Anglie, Německo, Itálie). Pokračování. 3 hod. týdně podle úmluvy.

V seznamu přednášek pro zimní běh 1939/40 je poznámka: Soukr. doc. Dr. Matoušek oznámí přednášky později.

Ve druhé polovině třicátých let, v souladu se zatahujícími se mračny nad Evropou, ještě zintenzívněla politická aktivita Josefa Matouška, nikoli však na úkor práce vědecké a pedagogické. Vždyť i v politicky zaměřených člancích argumentoval z pozic historika. Jako jediný docent vedle jedenácti univerzitních profesorů (z Karlovy a Masarykovy univerzity) přispěl do pátého dílu *Dějin lidstva od pravě-*

²⁷ Přednášky doc. Matouška cituji ze *Seznamů přednášek, které se budou konati na Univerzitě Karlově v Praze v ...* [následoval semestr a studijní rok], vydávaných semestrálně akademickým senátem UK.

ku k dnešku statí *Katolická reformace a zápas o západní Evropu*.²⁸ Ve dnech 28. srpna až 4. září 1938 se zúčastnil VIII. mezinárodního kongresu věd historických v Curychu. Československou delegaci vedl její nejstarší člen Václav Chaloupecký, který zároveň oficiálně zastupoval ministerstvo školství a národní osvěty. Oficiálními zástupci Univerzity Karlovy byli profesori Bedřich Mendl, Otakar Odložilík a Karel Stloukal, neoficiálními účastníky z této instituce profesorka Milada Paulová a z docentů vedle Matouška Zdeněk Kalista a Václav Vaněček. V podrobném referátu o kongresu vyzdvihl K. Stloukal vystoupení mladšího kolegy: „V sekci dějin novověkých proslovil docent *Josef Matoušek* [kurzíva K.S.] pěknou franštinou přednášku, v níž poukázal na základní význam turecké otázky pro vývoj mezinárodní politiky evropské v XVI. stol. a vrhl nové světlo na papežskou politiku té doby. Matouškova přednáška byla z našich jediná, která byla proslovena v největší síni polytechniky, vyhrazené nejzajímavějším tematům a vzbudila v souvislosti s podobnými náměty Temperleyho, Lhéritiera a Popoviće zaslouženou pozornost.“²⁹

Univerzitní profesori byli navrhováni z okruhu docentů a mimořádně schopný mladý historik mohl doufat, že v budoucnosti nikoli příliš vzdálené dosáhne i on profesury na Univerzitě Karlově. Výstřely jednoho listopadového rána 1939 učinily těmto nadějím konec. V úvodu svého článku jsem upozornila čtenáře, že politika (včetně okolností poprav Josefa Matouška) zůstane na okraji mého zájmu, jelikož se jí ve svém článku dostatečně věnovala Jarmila Pešková. Přesto mi to nedá, neboť v roce 2003 byly publikovány deníky Matouškova staršího kolegy z fakulty profesora Otakara Odložilíka, jejich druhý díl zahrnuje období 1939-1948.³⁰ Při jejich pročítání jsem si uvědomila, že Josefu Matouškovi mohla v očích nacistů ublížit nikoli účast v ilegálním odboji, která nebyla nikdy prokázána, nýbrž zahraniční styky. Nechme však mluvit profesora Odložilíka, který roku 1939 přednášel na amerických univerzitách. 24. listopadu 1939 si poznamenal: „V *New York Times* byla zpráva, že o Matouškovi není zpráv. Co to má znamenati nevím, ale udělali-li u něho prohlídku a našli-li šifru, pak jsem i já v tom. Tak tedy je o tom ovšem lépe nemyslet, protože to jde do nekonečna a jistoty v ničem není. Zprávy zdejších novin o zavření vysokých škol byly také jenom povšechné. Jistě se děje více.“³¹ Zápis ze 6. prosince 1939 obsahuje také tyto řádky: „Podle jedné zprávy, spletené a nejasné, byl by osud Matouškův více nežli nejistý a mohlo, či vlastně musilo, by se počítati

²⁸ Josef MATOUŠEK, *Katolická reformace a zápas o západní Evropu*, in: *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku*, díl pátý, *V branách nového věku (1450-1650)*, Praha 1938, 369-438.

²⁹ Karel STLOUKAL, *VIII. mezinárodní kongres věd historických v Curychu*, in: *ČČH*, 44, 1938, s. 503-531; zmínka o J. Matouškovi je na s. 516.

³⁰ Otakar ODLOŽILÍK, *Deníky z let 1924-1948 (II. 1939-1948)*, k vydání připravila Milada Sekyrková, editor Zdeněk Pousta, Praha 2003.

³¹ Tamtéž, s. 78.

s popravou. Marně přemýšlím, jak bych se o té věci dobral jistoty. Nepřijde-li odpověď na dopis, který jsme poslali s Thomsonem Jenšovskému, budu se muset ještě o nějakou jinou cestu pokusit. Otázka je, co se stalo se šifrou, kterou jsme před odjezdem smluvili a kde arci bylo asi i mé jméno...“³² 16. prosince se neblahé zprávy začaly potvrzovat: „Sem tam jsem tam něco zaslechl, o vězení V.V. Štecha i o tom, že Matoušek vskutku byl popraven: to přinesl Weisl podle dopisu, který z Prahy dostal. Tím je tedy konec pochybám, ale přece jenom ještě počkám, až si u Weisla ten dopis zítra přečtu.“³³ 19. prosince 1939 se neblahá zpráva potvrdila ještě z jiné strany: „Přišlo něco zpráv z domu, Lidka korespondenční lístek, paní Mendlová psaní, Linhartová pohled. Tyto dvě, každá svým způsobem, dotvrdily to, co jsem si i z Hlaváčova dopisu Weislovi vypsal, totiž že s Matouškem je opravdu konec.“³⁴

Marie Štemberková

³² Tamtéž, s. 82.

³³ Tamtéž, s. 88.

³⁴ Tamtéž, s. 90.

III. DESET LET ÚSTAVU HISTORICKÝCH VĚD PEDAGOGICKÉ FAKULTY UNIVERZITY HRADEC KRÁLOVÉ

Deset let působení Ústavu historických věd Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové (1996-2005).

Rozvoj historického pracoviště na regionální univerzitě

Úvodem

Nedávno (1. dubna 2006) uplynulo deset let od vzniku Ústavu historických věd Pedagogické fakulty VŠP v Hradci Králové. Ústav však byl ještě před dovršením výročí dne 1. září 2005 v souvislosti se vznikem nové fakulty transformován v Historický ústav Fakulty humanitních studií UHK a současně se část jeho dosavadních pracovníků podílela na vzniku dvou nových historických pracovišť FHS: Katedry pomocných věd historických a archivnictví (KPVHA) a Katedry praktické a experimentální archeologie (KPEA). Kratší studie věnovaná rekapitulaci předchozího desetiletí vývoje hradeckého univerzitního historického pracoviště nemá snahu detailně hodnotit dosavadní výsledky (je na to příliš brzo a nepřísluší to ani autorovi, v celém procesu příliš zaangažovanému), přesto je jejím cílem poskytnout více než jen podrobnější historickou faktografii pro budoucí dokumentaci o jednom výrazném úseku dějin původní katedry historie a jejích nástupců. Bylo-li již v roce 1996 při založení ústavu řečeno, že "bilancování..... je však obecně vnímanou potřebou sloužící k poopravení směru dalšího usilování a podnětem k iniciování nových pozitivních úsilí", platí to nyní – po téměř desetiletém fungování ústavu a na počátku rozběhu nové fakulty, k jejímuž vzniku přispěl především ÚHV PdF vrchovatou měrou, - ještě více.¹ Studie se opírá o fakta obsažená ve výročních zprávách ÚHV PdF UHK, v zápisech z porad ředitele, v dokumentaci ÚHV k akreditacím, k výzkumnému záměru a grantovým projektům,² dále v dokumentaci celouniverzitní povahy. Rozdělení do kapitol sleduje věcný obsah textu, v některých případech však dochází k jistému prolínání danému polyfunkčním charakterem činnosti ústavu.

Desetiletí existence ústavu, to je cesta od nevelké katedry historie zabývající se výukou učitelství oboru k univerzitnímu pracovišti s potenciálem utvořit po devíti letech vývoje tři historická, respektive historická a archeologická odborná pracoviště garantující jak dosavadní učitelská studia dějepisu pro školy 2. a 3. stupně, tak odborná studia historie od bakalářského studijního programu (v tomto

¹ Srov. Vladimír WOLF- Ondřej FELCMAN, *Ústav historických věd PdF v roce 1996*, in: *Východočeské listy historické* (dále VLH) 11-12, Hradec Králové 1997, s. 121.

² Pokud je uvedená dokumentace uložena na HÚ FHS UHK, nebude místo uložení v poznámkách uváděno.

případě včetně archivnictví) po doktorské studium, habilitační práva v oboru české a československé dějiny a dokonce i bakalářský studijní obor spojující archeologii s historií.

1. Stručně o ústavu

ÚHV PdF VŠP by nemohl na jaře 1996 vzniknout jako komplexně pojaté historické univerzitní regionální pracoviště jednorázovým rozhodnutím, kdyby mu nepředcházela dlouhodobá tradice katedry historie. Ta se v roce 1968 osamostatnila vydělením ze společné katedry dějepisu a geografie, existující od vytvoření Pedagogické fakulty v roce 1964.³

Dynamický rozvoj katedry historie nastal až v nových podmínkách po roce 1989, zprvu pod vedením doc. PhDr. Vladimíra Lesáka a poté doc. PhDr. Vladimíra Wolfa. Postupně byl charakter pedagogicky zaměřeného pracoviště s převahou dějepisné didaktiky překonáván; vznikaly základy pro fungování seriózně badatelsky zaměřené katedry s orientací na výzkum dějin východních Čech a posléze i na oblast sousedního polského Kladska.⁴ K této orientaci napomohl vznik česko-polské Kladské komise historiků, jejímž spoluiniciátorem byl v roce 1993 V. Wolf. Odborné konference a kolokvia pořádané každoročně při pravidelném setkávání Kladské komise umožňovaly intenzivní spolupráci mezinárodního dosahu a systematicky napomáhaly odkrývat zapomenutou kladskou historii. Pozitivně se v tomto ohledu projevil v roce 1996 vydaný první svazek Kladského sborníku.⁵

Pro publikování studií s východočeskou tematikou, ale i statí se širším historickým zaměřením začala katedra již v roce 1990 vydávat *Listy katedry historie a Historického klubu*⁶ a o něco později ve spolupráci s odbočkou Historického klubu v Hradci Králové také neperiodický sborník *Dissertationes historicae*.⁷ Do roku

³ Zákonné opatření č. 166/1964 Sb. z 12.8.1964 ustavující Pedagogickou fakultu v Hradci Králové, která vznikla sloučením Pedagogického institutu v Hradci Králové a Pedagogického institutu v Pardubicích.

⁴ Ondřej FELCMAN – Karel ŠTEFEK: *Ústav historických věd Pedagogické fakulty (Geneze vývoje a současné výzkumné aktivity)*, in: VLH 15-16, Hradec Králové 2000, s. 309.

⁵ Kladský sborník 1, Hradec Králové 1996 s úvodní programovou statí nastiňující směry výzkumu kladských dějin nezbytné pro napsání první společné česko-polské syntézy kladských dějin.

⁶ První dvě čísla sborníku byla vydána ještě jako cyklostyl ve formátu A4 a pod názvem *Listy katedry historie a kabinetu regionálních dějin*, č. 1, Hradec Králové 1990. Další čísla již vycházela v menším formátu a pod uvedeným názvem, oznamujícím, že spoluvydavatelem se stala královéhradecká pobočka Sdružení historiků České republiky.

⁷ První svazek sborníku pod názvem *V proměnách času* vyšel v roce 1992. Ve 4. svazku byla publikována - na tehdy velmi aktuální téma - monografická studie ředitele SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli Milana SKŘIVÁNKA, *Odsun Němců ze Svitavska* (Hradec Králové 1995).

1997 bylo vydáno celkem deset svazků Listů katedry historie, které pod vedením doc. PhDr. Karla Štefka, CSc. postupně vyžrávaly v solidní regionálně směřovaný sborník původních prací. Na základě toho bylo možné již v roce 1997 přikročit k přeměně Listů na Východočeské listy historické.⁸

Cílevědomé budování katedry vyvrcholilo na jaře 1996 ustavením Ústavu historických věd. V názvu nového historického pracoviště fakulty byla vyjádřena mnohostrannost činnosti dosavadní katedry i důraz na rozvoj vědeckovýzkumné práce.

Vznikem Ústavu historických věd k 1. dubna 1996⁹ začala bezesporu nová etapa v působení historického hradeckého vysokoškolského pracoviště. Vyznačovala se cílevědomým zaměřením na postupné, ale systematické rozšiřování výukových možností mimo oblast učitelství, a na rozvíjení studia dějin východních Čech a Kladska formou týmového výzkumu. V prvním směru se jednalo o získání práva zabezpečovat neučitelská studia v oboru českých a československých dějin, v druhém o získání grantů a institucionálně financovaných projektů střednědobého rozsahu. Konkrétní výsledky, jichž bylo v obou směrech usilování dosaženo, jsou uvedeny v následujících textu.

Ukazovalo se však stále zřetelněji, že po získání nových studijních oborů bude třeba ústav, který měl v době vzniku pouze sedm pedagogů na stálý úvazek, personálně posílit a učinit tak velmi rychle rozšířením počtu kmenových pracovníků, nikoli prostřednictvím externistů. K výraznému posílení počtu učitelů došlo v létě 1996, takže další akademický rok zahájil ústav již se čtrnácti učiteli. Rozhodujícími kritérii při hledání nových pracovníků byly především jejich profesní orientace a schopnost získat vyšší kvalifikaci. K dalšímu nárůstu učitelů ústavu postupně docházelo po roce 2001, kdy se také dařilo získávat nové odborníky mezi úspěšnými absolventy doktorského studia ÚHV. Příchod nových profesorů a docentů, profesorská a habilitační řízení domácích pracovníků na jiných českých univerzitách a zmíněná doktorská studia umožnila rychlý posun v kvalifikační skladbě ústavu. Na sklonku jeho existence v něm pracovali již 3 profesoři, 6 docentů a 12 odborných asistentů (z nichž jen dva ještě nezískali vědeckou hodnost CSc., Dr. nebo Ph.D; byli však v odborné přípravě).

Rychlé zdvojnásobení počtu učitelů si vynutilo vnitřní reorganizaci ústavu, který byl ještě v roce 1996 rozdělen na semináře. Jejich počet i profesní zaměření se posléze poněkud měnily, před ukončením činnosti měl ústav dva - seminář čes-

⁸ V předmluvě zhodnotili autoři deset dosavadních čísel, vysvětlili potřebu změny podoby a obsahu neperiodického sborníku a nastínili budoucí orientaci redakční rady sborníku. Srov. Ondřej FELCMAN a Karel ŠTEFEK, *Novým listům na cestu*, VLH 11-12, Hradec Králové 1997, s. 5-7.

⁹ Přetvoření Katedry historie na ÚHV schválil AS PdF VŠP 28.2.1996. Srov. zápis z 12. zasedání AS PdF VŠP, uloženo v dokumentaci děkanátu PdF UHK. Ústav byl zřízen rozhodnutím děkana PdF č. 2/1996 ze dne 8.3.1996 s účinností k uvedenému datu.

kých dějin a seminář obecných dějin a didaktiky dějepisu. Kolektiv pracovníků ústavu se stejně jako ostatní učitelé Pedagogické fakulty stal k 1. září 2000 i podle jména univerzitním pracovištěm, když na základě hlasování Poslanecké sněmovny PČR byla k témuž datu dosavadní dvoufakultní Vysoká škola pedagogická v Hradci Králové přejmenována na Univerzitu Hradec Králové.¹⁰ Pod dále již neměněným názvem existoval ÚHV PdF UHK až do svého zániku 31. srpna 2006.

Pozitivní vývoj v zajišťování potřebné profesní orientace učitelů neumožnil plně pokrýt všechny nové požadavky, i když magisterské učitelské studium dějepisu a bakalářské studium odborné historie bylo zajišťováno v celém rozsahu kmenovými učiteli. Právě akreditování bakalářského studijního oboru Archivnictví-historie přinášelo s rychlým nárůstem výukových hodin jisté obtíže při zajištění některých dílčích specializací. Nedostatek se projevoval krátkodobě u některých pomocných věd historických, dlouhodoběji pak ve výuce jazyků (zejména středověká latina, stará němčina). Výuka těchto předmětů musela proto být zajišťována prostřednictvím externistů. Odborníci zvenčí působili a působí také v orgánech zabezpečujících odbornou garanci doktorského studia (oborová rada, státní komise pro doktorské zkoušky a obhajoby disertačních prací, státní komise pro rigorózního řízení). ÚHV PdF se tak postupně proměňoval v poměrně velké regionální univerzitní pracoviště s rozmanitými vazbami a kontakty, nezbytnými pro zajištění jeho závazků. Datum vzniku nové fakulty FHS 1. září 2006 se stalo rovněž datem vzniku HÚ FHS UHK.¹¹

V roce 2004 získal ÚHV pro Pedagogickou fakultu habilitační práva v oboru České a československé dějiny.¹² Po deseti letech se tak na Pedagogickou fakultu UHK vrátila možnost udělovat titul docenta, i když prozatím jenom v jednom historickém oboru.

Historický ústav FHS je i po transformaci stále největším historickým pracovištěm nově zřízené Fakulty humanitních studií UHK. Pracuje v něm celkem 15 historiků, přičemž více než polovinu z nich tvoří profesori (3) a docenti (5). Představuje dynamické univerzitní vědeckopedagogické pracoviště, zabezpečující výuku v několika formách studia a realizující různé typy vědeckovýzkumné činnosti.

2. Vědecké projekty a aktivity ústavu

V týmové vědeckovýzkumné práci byla činnost ústavu systematicky zaměřena do dvou základních oblastí, úzce spolu souvisejících. První oblastí byl výzkum

¹⁰ Zákon č. 210/2000 Sb. z 21.6.2000.

¹¹ Srov. příslušný Zápis ze zasedání AS UHK.

¹² Rozhodnutí MŠMT čj. 10 828/2004-30 ze dne 15.1.2004. Ústav se o to pokoušel poprvé v roce 1999, tehdy však neúspěšně. Srov. Činnost ÚHV PdF v roce 1999, s. 1. Uvedený dokument představoval podklad pro výroční právu fakulty a fakticky první výroční zprávu ústavu.

dějin východočeského regionu od raného středověku do sklonku 20. století, jehož dlouhodobým cílem je připravit moderně pojatou třísvazkovou syntézu dějin východních Čech. Studium regionální historie mělo na katedře historie svou tradici od 60. let. Trend k jeho prohloubení směřující od jisté popisnosti a reziduí vlastivědného pojetí k větší systematičnosti a zkoumání základních společenských procesů v různých etapách historického vývoje narůstal od počátku 90. let. Nová fáze charakterizovaná přechodem k týmovému výzkumu nastala po roce 1998. Tehdy ÚHV PdF začal realizovat rozsáhlý vědecký projekt - výzkumný záměr *Východní Čechy v historických proměnách českých zemí*, financovaný MŠMT ČR.¹³ Součástí projektu bylo studium řady dílčích tématik východočeských dějin formou individuálně prováděných analýz většího i menšího rozsahu a publikování jejich závěrů ve sbornících ústavu *Východočeské listy historické* a *Dissertationes historicae*. Hlavním úkolem byla a zůstává textace syntézy *Dějiny východních Čech* (srov. dále).

V procesu orientace na trvalou angažovanost v základním výzkumu se jako pozitivní prvek projevilo zavedení tříletého programu individuální výzkumné činnosti učitelů v roce 1997.¹⁴ I když byl nakonec program prodloužen na čtyřletý, aby bylo možné splnit většinu jeho individuálně pojatých úkolů, byly jeho výsledky nesporné. Objevil se postupný nárůst vydaných odborných monografií, edic, skript a publikovaných odborných studií s tendencí ke zvyšující se kvalitě, přičemž se projevila sílící orientace na studium dějin východních Čech ještě před realizací výzkumného záměru. Lze tak konstatovat, že program vedení ústavu na prohloubení vědeckovýzkumné práce z konce 90. let přispěl k připravenosti ústavu na úkoly výzkumného záměru. K jisté konkurenci a snaze nezaostávat přispěla i skutečnost, že se na realizaci výzkumného záměru podíleli i někteří z východočeských historiků, zapojení po určitou dobu trvání projektu na částečný úvazek jako vědečtí pracovníci ústavu.

V roce 2004, kdy končila realizace prvního výzkumného záměru, podal jeho řešitel návrh na nový projekt do meziresortní soutěže.¹⁵ Projekt nebyl ústavu přidě-

¹³ Srov. návrh projektu z listopadu 1998, vedený po schválení pod číslem MŠMT J 20/98:184400004. O projektu byla informována i odborná veřejnost. Srov. Ondřej FELCMAN, *Východní Čechy v historických proměnách českých zemí – projekt syntézy*. In: *Východočeské listy historické* 15-16, Hradec Králové 2000, s. 361-368; TÝŽ, *Východní Čechy a Kladsko - obraz jednání sjezdové sekce*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. Ed. J. Pešek, Praha 2000, s. 238-252 a posléze i příspěvek publikovaný v Polsku ve sborníku z mezinárodní vědecké konference - srov. pozn. 67.

¹⁴ Program je vzpomenut ve Výroční zprávě ÚHV PdF UHK o činnosti za rok 2001, s. XII.

¹⁵ Srov. Návrh projektu *Východní Čechy v historických proměnách země, českého státu a střeoevropské oblasti*, Hradec Králové 2004, 85 s.

len, přestože byl pozitivně ohodnocen a doporučen k financování (hodnocení B).¹⁶ V tomto roce byl proto vypracován další projekt již zřetelně propojující studium východočeských a kladských dějin a opět zaslán na ministerstvo školství do soutěže.¹⁷

Druhou oblastí je výzkum dějin Kladska s přesahem do sousedních oblastí Slezska, uskutečňovaný od poloviny 90. let. V tomto případě má výzkum mezinárodní charakter, neboť je prováděn v těsné spolupráci s polskými historiky soustředěnými kolem Střediska slezských a českých studií Vratislavské univerzity (Centrum badań śląskoznawczych i bohemistycznych Uniwersytetu Wrocławskiego - CBSiB UW). Praktickou podobu dlouhodobé a pravidelné spolupráce potvrzují konference a semináře pořádané od roku 1993 při každoročním zasedání česko-polské Kladské komise historiků. Četná odborná vystoupení českých a polských historiků, archivářů, kunzistoriků, muzejníků a vlastivědných pracovníků, na setkáních hojně diskutovaná, byla po dopracování publikována v Kladském sborníku.¹⁸ Také na základě tohoto vzájemného a čteného obeznamování se s dosaženými výsledky bylo možné v roce 2004 zformovat česko-polský autorský kolektiv pro zpracování společné syntézy kladských dějin. Kolektiv autorů připravil o rok později na základě již dříve prodiskutované periodizace a koncepce¹⁹ rozvržení látky do hlav a kapitol tak, aby ještě v roce 2006 začala příprava syntézy o rozsahu 400 stran.²⁰ Ke studiu širších česko-slezských vztahů, neomezovaných jenom na kladskou oblast, přispěla i konference uspořádaná v květnu 1999 v rámci partnerské spolupráce městskými úřady polských Ziębic a východočeské Jaroměře v Ziębicích, jejíž odbornou náplň garantovalo CBSiB UW a ÚHV PdF VŠP.²¹

¹⁶ Protokol o hodnocení výzkumného záměru meziresortní hodnotící komisí z 9.11. 2004, s. 2, uložený na HÚ FHS UHK.

¹⁷ Srov. Návrh projektu *Bohemia orientalis et regio Glacensis - společnost a identita v dějinách regionů*, Hradec Králové 2006, 52 s.

¹⁸ Částečně k obsahu prvních čtyř Kladských sborníků srov. Ondřej FELCMAN - František MUSIL, *Česká historiografie a výzkum dějin Kladska na přelomu tisíciletí (1993-2002)*, In: Kladský sborník 5, Hradec Králové, s. 29-48 a dále Ondřej FELCMAN - Vladimír WOLF, *Česká Kladská komise a její vědecké aktivity v prvním desetiletí existence. Přehled českého podílu na společném česko-polském výzkumu dějin Kladska (1993-2002)*, In: Česká polonistika a polská bohemistika. Sborník ze zasedání Společné česko-polské komise pro humanitní vědy v roce 2003. Ed. Mečislav BORÁK, Praha, MŠMT ČR a FF UK 2006.

¹⁹ Protokol z 10., jubilejního zasedání česko-polské Kladské komise historiků, uspořádaného v Hradci Králové a Libchavách ve dnech 18.-20. 9. 2003, s. 2-3. Srov. Kladský sborník 5, Hradec Králové 2004, s. 223-229.

²⁰ Srov. Protokol z 12. zasedání česko-polské Kladské komise historiků ve dnech 8.-10. 9. 2005 v Trutnově, s. 2.

²¹ Z konference měl být vydán polskou stranou sborník, který však nakonec nevyšel. V každém případě však konference byla popudem k postupné orientaci na poznání nepřilíš

Pro studium kladské problematiky bylo na ÚHV PdF a nyní na HÚ FHS podstatné získávání grantů GAČR, z nichž první byl získán již na sklonku 90. let²² a další byly prováděny souběžně v letech 2002-2004.²³ K rozvoji výzkumu, k dokončení a vydání *Chrestomatie* a k pořádání pravidelných zasedání přispěly také dva projekty podpořené v letech 2000-2003 MŠMT v rámci mezinárodní vědecké spolupráce.²⁴

Pracovníci ústavu se aktivně zapojili do základního vědeckého výzkumu i v tematicky jiných oblastech, nevázaných na východočeské teritorium či českoslezské pomezí. Jedná se o témata s celonárodní, evropskou a světovou působností a také v těchto případech získávali granty a postdoktoranské granty GAČR nebo svá témata řešili prostřednictvím projektů tzv. specifického výzkumu. Počet grantů GAČR, do jejichž soutěží začali po roce 2000 učitelé ústavu stále častěji zasílat své projekty, postupně narůstal. ÚHV se tak mohl jejich prostřednictvím podílet na celostátním základním výzkumu financovaném účelovými prostředky. Zmínit je třeba tři granty získané odbornými asistenty v kategorii standardních grantů, zahrnujících tematiku od středověku po dějiny 20. století²⁵ a dva postdoktoranské granty s tematikou hospodářských dějin 20. století a historiografií.²⁶

známé třetí slezské knížecí dynastie, založené potomky krále Jiřího z Poděbrad a žijící ve slezském Olešnicku až do poloviny 17. století. Srov. též Ondřej FELCMAN, *Patří kladské k českým dějinám?* In. VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. Ed. J. Pešek, Praha 2000, s. 54-58.

²² Jednalo se o grant GAČR č. 409/97/0061 *Kladsko. Územní, státoprávní, správní a společensko-kulturní vývoj regionu na českomoravskoslezském pomezí*, realizovaný v letech 1997-1999 (řešitel V. Wolf).

²³ Granty GAČR č. 409/02/0489 *Proměny regionu a města Kladska v dějinách střední Evropy. Mapy, plány, rekonstrukce* (řešitel O. Felcman, spoluřešitel: E. Semotanová z HÚ AV ČR) a č. 404/02/0491 *Kladsko - dějiny regionu na pomezí. Studie z hospodářských a sociálních dějin, z historiografie a vztahu Kladska k Čechám a ke Slezsku*, (řešitel V. Wolf).

²⁴ *Zpracování edice vybraných dokumentů k dějinám Kladska (země)*, společný česko-polský projekt v rámci dvoustranné spolupráce č. 37, realizováno v roce 2000-2001 a *Studie a dokumentace pro česko-polskou syntézu dějin kladského regionu*, společný česko-polský projekt v rámci dvoustranné spolupráce č. 7, realizováno v roce 2002-2003 (v obou projektech řešitel O. Felcman). Přidělení projektu bylo potvrzeno dopisy ředitele odboru mezinárodní spolupráce ve vědě a výzkumu MŠMT z 10. 7. 2000 a z 30. 1. 2002.

²⁵ Grant GAČR č. 404/00/0166 *Počátky české grošové měny v evropském kontextu*, na pozadí unikátního nálezu mincí z Černožic ve východních Čechách z let 2000-2002 (řešitel V. Němečková) a dva granty GAČR realizované od roku 2004 č. 404/04/0213 *Vladislavské zřízení zemské – edice historického pramene* (řešitel P. Kreuz) a č. 409/04/0662 *České političky v Národním shromáždění meziválečného Československa (1918 – 1938)* (řešitelka D. Musilová).

²⁶ Granty č. 409/02/D022 *Obchodní a živnostenská komora v Hradci Králové - protektor hospodářských a nacionálně politických zájmů českých podnikatelů na severovýchodě Čech*,

Po dobu existence ÚHV zkoumali akademičtí pracovníci formou individuálně prováděného výzkumu témata z dějin šlechty, z období 19. a 20. století v širokém tematickém rozsahu politických a správních, hospodářských, sociálních a kulturních dějin, zabývali se problematikou územního vývoje českého státu, teorií dějin a dějinami historiografie, kastelologií, velmi intenzivně a ve značném rozsahu dějinami lusofonních zemí, blízkovýchodní tematikou a dekolonizací, pravěkou a středověkou archeologií, apod. Pozitivně se projevoval od počátku nového století příchod mladých badatelů - doktorandů, nově přijatých odborných asistentů, ale i některých diplomantů, případně rigorosantů.

V některých případech se pracovníci ústavu podíleli na grantech řešených v jiných institucích, obvykle jako členové realizačních týmů a spoluautoři. Zmínit je třeba především spolupráci s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR v Praze²⁷ v oblasti dějin 20. století a s Archeologickým ústavem AV ČR v Brně v archeologii.²⁸

V devadesátých letech se na ústavu začala intenzivně rozvíjet experimentální archeologie, zaměřená zejména na období neolitu, a to jak ve své střeoevropské orientaci, tak v širších evropských rozměrech. Jedním z cílů pracovní skupiny experimentální archeologie bylo ověřit na replice neolitického člunu možný postup neolitické civilizace z Asie do Evropy.

Pro rozvoj klasické archeologie bylo důležité získání akreditace Ministerstva kultury ČR pro konání odborných archeologických výzkumů, kterou ÚHV PdF obdržel v roce 1998. Výzkumy směřovaly do dvou oblastí - jednak k neolitickému období, jednak ke středověké archeologii (tvrze a raně středověká sídla).²⁹ Na základě této akreditace mohly být již samostatně pořádány každoročně odborné výzkumy,

realizovaný v letech 2002 - 2005 (řešitel P. Grulich) a grant č. 409/03/D001 *Počátky formování konceptu dějin mentalit v české historiografii*, dokončovaný v roce 2006 (řešitelka V. Středová).

²⁷ Z. Kárník byl v letech 2001-2005 řešitelem velkého grantového projektu GAČR nazvaném *Dějiny KSČ a radikálního socialismu* realizovaném na ÚSD AV ČR a členkou realizačního týmu v projektu byla také M. Kohárová. O. Felcman se podílel autorsky na výstupech několika grantů GAČR získaných po roce 1994 ÚSD AV ČR v Praze ke studiu československé reformy 60. let. Jednalo se o spolupráci na grantu *Pobyt sovětských vojsk v Československu 1968-1991* (řešitel prof. PhDr. Jindřich Pecka, 1993-1995), na grantu k přípravě *Slovníkové příručky k dějinám Československa v letech 1945-1989* (řešitel doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc., 1997-1999) a na dvou grantech zaměřených na přípravu ediční řady *Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970* (řešitel Mgr. J. Vondrová, 1998-2003), do nichž přispěl autorsky podílem na zpracování dvou svazků (srov. pozn. 52). Další svazek, na němž se podílí vyjde ještě v roce 2006.

²⁸ R. Tichý byl spoluřešitelem grantu na zpracování archeologického nálezového celku Mohelnice v rámci společného grantu GAČR č. 404/01/0190 *Analýza neolitického sídliště v Mohelnici u Zábřeha*, realizovaného v letech 2001 - 2003 (řešitel S. Stuchlík).

²⁹ Licence Ministerstva kultury ČR k provádění archeologických výzkumů byla vydána 23. června 1998. Srov. zápis z porady ředitele ÚHV PdF z 30. 6. 1998.

v kterých nyní intenzivně pokračuje Katedra praktické a experimentální archeologie FHS.

3. Výsledky ve vědeckovýzkumné práci

Výsledky vědecké práce pracovníků ústavu představují za téměř desetileté období existence ústavu rozsáhlé množství výstupů. Je třeba mezi ně počítat především publikované práce ve dvou základních oblastech vědeckého usilování ústavu – v rozsáhlé problematice východočeských dějin a ve výzkumu dějin Kladska a česko-slezských vztahů. Mezi ně však bezesporu náleží i řada publikací, studií a statí k jiným tématům historického bádání a v neposlední řadě také vydavatelská činnost ústavu, umožňující zpřístupnit odborné veřejnosti dosažené dílčí výsledky historického výzkumu daných regionů.

Rozhodující část výstupů týmového výzkumu byla realizována v rámci ukončeného výzkumného záměru Východní Čechy v historických proměnách českých zemí. Realizace projektu přinesla téměř desítku odborných publikací pracovníků ústavu,³⁰ více než 150 studií a statí k tematice dějin východních Čech od pravěku po 20. století publikovaných v pěti svazcích Východočeských listů historických,³¹ do oponentního řízení odevzdaný text I. svazku 1. dílu syntézy Dějiny východních Čech v rozsahu 500 stran (od pravěku do 1526),³² dále pracovní verzi textu II. svazku (v rozsahu 250 stran, pro období 1526-1790) a taktéž pracovní verzi kolektivní monografie Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat. Odborníci pracující v ústavu byly přizváni i do kolektivů zpracovávajícího v rámci rozsáhlého díla Historický atlas měst České republiky atlasu Chrudi-

³⁰ Např. Jan KLÍMA a kol., *Vysoké Mýto. Tradice a současnost*, Vysoké Mýto, Městský úřad 2004, 211 s.; Marta KOHÁROVÁ, *Monopolní výroba výbušných látek v Československé republice, Česko-Slovensku a Protektorátu Čechy a Morava 1918 - 1945*, Pardubice, Aliachem a.s. 2002, 220 s.; František MUSIL, *Dějiny Králicka, Králiky*, 2000, 185 s.; TÝŽ, *Osídlování Poorlicka v době předhusitské*, Ústí nad Orlicí, Oftis 2002, 280 s.; František NESEJT, *Perly minulosti, Chrudimsko*. Plzeň 2001, 104 s.; TÝŽ, *První světová válka a Chrudim*, Chrudim, Regionální muzeum 2004, 20 s.; Martin ŠANDERA, *Zikmundovi věrní na českém severovýchodě. Opočenská strana v husitské revoluci*. České Budějovice, Veduta 2005, 220 s.; Vladimír WOLF, *Jan Kolda ze Žampachu. Život tábořského hejtmána, loupeživého rytíře, kondotiéra a psance*, Hradec Králové – Trutnov, Lupus 2002, 157 s.

³¹ *Východočeské listy historické*, sv. 15-16, Hradec Králové 2000; sv. 17-18, Hradec Králové 2001; sv. 19-20, Hradec Králové 2002; sv. 21-22, Hradec Králové 2004; sv. 23-24, Hradec Králové 2005.

³² Text I. svazku 1. dílu syntézy byl oponován prof. Bláhovou, prof. Čornejem a dr. Frolíkem na přelomu 2004 - 2005. Na základě vyjádření oponentů dokončili autoři nedávno úpravy a dopracování svých textů. Redakční úpravy včetně sjednocení textů budou dokončeny a po vybavení grafickými přílohami předány v závěru tohoto roku nakladatelství. Na přípravě rozsáhlé syntézy se ukazuje, jak obtížné a časově nesnadné je skloubit činnost učitele a autora vědeckých prací, navíc v rámci týmové práce. Na konci roku 2007 by měl být dokončen i druhý svazek 1. dílu syntézy zahrnující období let 1526-1790.

mi a Trutnova.³³ Další výsledky z výzkumu východočeských dějin byly publikovány v několika svazcích *Dissertationes historicae*.³⁴ Uvedené výsledky potvrdila také oponentura závěrečné zprávy před hodnotící komisí schválenou MŠMT s tím, že rozpracované publikace budou po dokončení vydány.³⁵ Nejblíže je tomu kolektivní monografie o dynastii Poděbradů, která vyjde v edici *Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska* v nakladatelství Lidové noviny ještě v roce 2006. Podnět k jejímu napsání vyšel z výše vzpomenuté mezinárodní konference v květnu v Ziębicích. vybavení grafickými přílohami by měla být na konci roku 2006 předána do nakladatelství.

Pro naplnění projektu uspořádal ÚHV PdF také dvě odborné konference. První konference v září 2002 se zabývala hospodářskými dějinami východočeského prostoru i širšího českého rámce s podnikatelskou tematikou 19. a 20. století.³⁶ Druhá, uspořádaná v listopadu 2004 u příležitosti 580. výročí Žižkovy smrti a nazvaná *Od Žižky k Poděbradům*, se zabývala jednak dějinami východočeského husitství, jednak činností Jiřího z Poděbrad a vývojem knížecí dynastie, založené jeho syny. Současně konference dokumentovala stále zjevnější prolínání výzkumu dějin východních Čech a dějin Kladska. Bez přímého vztahu k úkolům výzkumného záměru, ne však k jeho tematice, lze připomenout i podíl ÚHV PdF na konferenci pořádané k životu a dílu Arnošta Heidricha, východočeského rodáka z Jaroměře. Konferenci Česká republika v letech 1918-1948 s přihlédnutím k životu a dílu velvyslance Arnošta Heidricha v Jaroměři - Josefově společně uspořádalo v září 1998 jaroměřské Městské muzeum, ÚHV PdF a ÚHV FF MU Brno.³⁷

Přes ukončení výzkumného záměru pokračoval výzkum dějin východních Čech a zveřejňování jeho výsledků i v roce 2005, a to s celoroční podporou PdF UHK. Byla dokončena a vydána edice východočeské mutace odbojového časopisu

³³ Srov. *Historický atlas měst České republiky. Sv. 12 - Trutnov*, Praha, Historický ústav AV ČR 2003 (spoluautoři Vladimír WOLF a Petr LANDR) a *Sv. 13 - Chrudim*, Praha, Historický ústav AV ČR 2003 (spoluautoři: PETR GRULICH a František NESEJT).

³⁴ Např. *Vladimír Wolf et Opera Corcontica*. In: *Dissertationes historicae* 7, Hradec Králové 2002. K tematice výzkumného záměru se volně vztahovala i studie opavské doktorandky o náhodském policejním řediteli - Ludmila JARKOVSKÁ, *Ve službách ministerstva. JUDr. Jan Chudoba 1898 - 1983*. In: *Dissertationes historicae* 9, Hradec Králové 2003, 179 s.

³⁵ Srov. závěrečnou zprávu z března 2005 a následné hodnotící stanovisko rady.

³⁶ Příspěvky přednesené na konferenci byly vydány v samostatném sborníku. Srov. *Podnikání a podnikatelé ve východních Čechách v 19. a 20. století*, in: *Dissertationes historicae* 8, Hradec Králové 2003, s. 204.

³⁷ Srov. seznam Konferenční aktivity ÚHV PdF UHK v letech 1997-2001, s. 1.

V boj,³⁸ vyšel první svazek řady Historica univerzitního sborníku Acta Universitatis Reginaehradecensis s příspěvkem ze zmíněné konference Od Žižky k Poděbradům.³⁹ Dokončována je monografie o pánech z Opočna a jejich nejvýraznějším představiteli Janu Městeckém z Opočna (Martin Šandera). Východočeská tematika je zpracovávána v diplomových, rigorózních a disertačních pracích na všech historických pracovištích FHS i v roce 2006. K poznání vzájemných vztahů středoevropských dějin a dějin východních Čech v druhé polovině 19. století přispěla konference ke 140. výročí prusko-rakouské války z roku 1866, kterou v dubnu 2006 uspořádal HÚ FHS (s finanční podporou fakulty a rektorátu univerzity) společně s Muzeem východních Čech v Hradci Králové a Státním oblastním archivem v Zámrsku - Státním okresním archivem v Hradci Králové.⁴⁰

Úspěšná ukončení tří grantů GAČR ke kladské tematice⁴¹ přinesla v uplynulých letech řadu pozitivně hodnocených výstupů. Jedná se nejen o čtyři svazky Kladského sborníku⁴² s mnoha studii pracovníků ÚHV PdF, resp. HÚ FHS, ale také dalších českých, zejm. východočeských historiků a historiků polských. K tematice kladských dějin vyšly i větší práce, povětšinou jako supplementa ke Kladskému sborníku. Bezprostředním výsledkem česko-polské spolupráce je bibliografie⁴³ a chrestomatie kladských dějin,⁴⁴ zprostředkovaně jako výsledek vzájemných podnětů jsou to edice dokumentů ke sporům o Kladsko v letech 1945-1947 připrave-

³⁸ Růžena HLUŠIČKOVÁ, V boj v severovýchodních Čechách 1939-1940. (Edice ilegálního protifašistického časopisu). In: Dissertationes historicae 11, Hradec Králové 2005. 402 s.

³⁹ Srov. *Od Žižky k Poděbradům*, In: Acta Universitatis Reginaehradecensis., ř. Historica 1, Hradec Králové 2006, 220 s. za redakce Vladimíra WOLFA a s úvodem Ondřeje FELC-MANA.

⁴⁰ Příspěvky z konference nazvané *Rok 1866 a česká společnost. Středoevropské, národní a regionální souvislosti*, již se zúčastnilo na 50 univerzitních učitelů, archivářů a muzejníků, budou otištěny ve sborníku Královéhradecko, vydávaném SOA Zámrsk - SOkA Hradec Králové ve spolupráci s MVČ v Hradci Králové, a vydány v jeho 3. svazku v roce 2007.

⁴¹ Srov. pozn. č. 22 a 23.

⁴² *Kladský sborník 2*, Hradec Králové 1998; *Kladský sborník 3*, Hradec Králové 1999; *Kladský sborník 5* Hradec Králové 2003 a *Kladský sborník 6*, Hradec Králové 2005. *Kladský sborník 4*, Hradec Králové 2001 vyšel za podpory MŠMT a Euroregionu Glacensis.

⁴³ Jiří MALINA a Irena KLIMASZEWSKA, *Dějiny Kladska. Výběrová speciální bibliografie české a polské knižní a časopisecké literatury*, In: *Kladský sborník - supplementum 1*, Hradec Králové – Wrocław 1999.

⁴⁴ František MUSIL - Piotr PREGIEL, *Chrestomatie dějin k dějinám Kladska*, In: *Kladský sborník - supplementum 3*, Hradec Králové 2002, 336 s.

ná spolupracovníci ÚHV PdF,⁴⁵ monografie o potštejské manufaktuře v době sedmileté války⁴⁶ a konečně kladský historický atlas z roku 2005.⁴⁷ Z prostředků první kladského grantu byla Marií Ryantovou zpracována a pro vydání připravena také Berní rula Kladska a zhotovena obsáhlá dokumentace a textové podklady pro Chronologii dějin Kladska. V oblasti česko-slezských (resp. i moravsko-slezských) výzkumů lze zmínit nové, dopracované vydání Fukalovy práce o Janu Jiřím Krnovském.⁴⁸

Členové ústavu jsou rovněž autory a spoluautory knih, skript a řady odborných a populárně vědných studií, statí a článků s jinou než východočeskou či kladskou tematikou. Od roku 2000 vydali individuálně nebo ve spolupráci s dalšími českými historiky přes tři desítky odborných publikací⁴⁹ k národním⁵⁰ i obecným dějinám,⁵¹ edic,⁵² skript⁵³ a populárně naučných knih⁵⁴ a publikovali značné množ-

⁴⁵ Růžena HLUŠIČKOVÁ, *Kladsko a Československo v letech 1945-1947. Studie a dokumenty*, in: Kladský sborník - supplementum 1, Hradec Králové-Wroclaw 1999, 171 s.

⁴⁶ Bohumír SMUTNÝ, *Potštejská manufaktura na česko-kladském pomezí*, in: Kladský sborník - supplementum, Hradec Králové 2002, s.

⁴⁷ Srov. Ondřej FELCMAN - Eva SEMOTANOVÁ, *Kladsko. Proměny středoevropského regionu. Historický atlas*. Hradec Králové-Praha 2005. Atlas získal na 1. veletrhu Odborná kniha v Hradci Králové cenu primátora města a na 12. mezinárodním veletrhu Svět knihy Praha 2006 ocenění *Mapa roku 2005* v hlavní kategorii Atlasy, soubory a edice map, které udělovala již po osmé Česká kartografická společnost.

⁴⁸ Radek FUKALA, *Jan Jiří Krnovský. Stavovské povstání a zápas s Habsburky*. České Budějovice 2005, 396 s.

⁴⁹ Srov. Výroční zprávy o činnosti ÚHV v letech 2000-2005 v dokumentaci HÚ FHS UHK.

⁵⁰ K nejvýznamějším patří: Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Díl první, *Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Praha, Libri. 2000 (I. vydání), 2003 (II. vydání), 571 s.; TÝŽ, *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Díl druhý, *Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*, Praha, Libri 2002, 577 s. a TÝŽ, *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Díl 3, *O přežití a o život (1936-1938)*. Praha, Libri 2003, 803 s.; Jiří KOTYK, *Spor o revizi Husova procesu*. Praha 2001, 160 s.; Petr GRULICH, *Obchodní a živnostenské komory 1918 - 1938 (Nepodařená reforma československé hospodářské správy a samosprávy)*. In: *Dissertationes historicae* 10, Hradec Králové 2004, 254 s.; Aleš VALENTA, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice, Veduta 2004, 350 s.

⁵¹ Radek FUKALA, *Hohenzollernové v evropské politice 16. století. Mezi Ansbachem, Krnovem a Královcem (1523 – 1603)*, Praha 2005, 234 s.; TÝŽ, *Sen o odplatě. Dramata třicetileté války*, Praha 2005, 392 s. Fukalova práce o třicetileté válce získala ocenění *Nejlepší kniha v oboru literatury faktu za rok 2005* rovněž na 12. mezinárodním veletrhu Svět knihy Praha 2006. Autorem několika publikací je rovněž historik J. KLÍMA. Srov. Jan KLÍMA, *Dekolonizace portugalské koloniální říše*. Hradec Králové 2000, 417 s.; TÝŽ, *Poslední koloniální válka*. Praha 2001, 211 s.; TÝŽ, *Pod německou vlajkou. Příběh jedné koloniální říše*. Praha 2005, 429 s. TÝŽ, *Salazar, tichý diktátor*. Praha 2005, 271 s.

ství odborných studií a populárně zaměřených statí a článků. Studie a statí k historické problematice nevázané na dějiny východních Čech a Kladska, případně Slezska zahrnují rozmanitá historická témata od středověku po dějiny 20. století v národním i světovém rozměru, ale také tematiky z oblasti dějin kultury, gender studií, dějin správy, dějin práva a soudnictví, historiografie, kastelologie, pomocných věd historických, historické geografie, toponomastiky i dějin medailérství. Jistou slabostí zatím zůstává publikační činnost (včetně recenzní činnosti) v centrálních českých časopisech (zejména se jedná o Český časopis historický a Soudobé dějiny). Na druhé straně byla standardní součástí práce pracovníků ÚHV PdF nejen recenzní činnost pro sborníky vydávané ústavem, ale také oponentní činnost zaměřená na posuzování odborné produkce, vzniklé mimo ÚHV PdF. Posudky na odborné projekty si vyžadovala GAČR a FRVŠ, hodnoceny byly i výsledky vědeckého snažení na jiných univerzitách (např. výzkumné záměry a závěrečné zprávy grantů), žádané bylo oponování vědeckých monografií, edic a dalších děl připravovaných do tisku i z prostředí mimo východní Čechy.

Zcela samostatnou vědeckou disciplinou s rozsáhlou publikační činností a tvůrčí invencí představovala v ÚHV PdF archeologie, zaměřená zejména na neolitické období pravěku, částečně na středověkou archeologii, především však se silně vystupující větví experimentální archeologie směřující i za české hranice. Zpočátku byla zastupovaná pouze R. Tichým a zájemci z řad studentů učitelství dějepisu a středověká archeologie byla reprezentovaná V. Wolfem. Později se jednalo již o skupinku pracovníků z Archeologického centra PdF UHK, jehož základnou se stalo Centrum experimentální archeologie při ZŠ Všešary, budované s pomocí stu-

⁵² Ondřej FELCMAN a kol. (vyd.), *Vláda a prezident*. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970, 8. díl, 1. svazek: Období pražského jara (prosinec 1967 - srpen 1968). Praha-Brno, ÚSD - Doplněk 2000, 504 s.; Ondřej FELCMAN – František CIGÁNEK, *Národní shromáždění. Červen 1967-srpen 1968*. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970. 3. díl, 1. sv. Praha - Brno, ÚSD - Doplněk 2002. 470 s.

⁵³ Karel ŠTEFEK, *Stručný nástin filozofie dějin*, Hradec Králové, Gaudeamus 1999; TÝŽ, *Úvod do studia historie*, Hradec Králové, Gaudeamus 2000, 98 s.; František NESEJT, *České barokní umění*, Hradec Králové, Gaudeamus 2000, 114 s.; TÝŽ, *Evropské barokní umění*, Hradec Králové, Gaudeamus 2000; Radomír TICHÝ, *Dějiny pravěku pro učitele dějepisu*, Hradec Králové, Gaudeamus 2001, 64 s.; TÝŽ, *Dějiny starověku pro učitele dějepisu I. Egypt a Přední východ*, Hradec Králové, Gaudeamus, 2005, 100 s.; Aleš VALENTA, *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1848-1914*, Hradec Králové, Gaudeamus 2002, 263 s.; Radek FUKALA, *17. století: epocha globální krize?* Hradec Králové, Gaudeamus 2005, 94 s.; Jan MERVART – Dana MUSILOVÁ – Martin VESELÝ, *Čítanka k dějinám 20. století*, Hradec Králové, Gaudeamus 2005, 212 s.

⁵⁴ Jan KLÍMA – Jan VÍTEK, *Kapverdy znovu objevené*, Hradec Králové, Paradise Studio 2002, 176 s.; František MUSIL–Miroslav PLAČEK – Jiří ÚLOVEC, *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska*, Praha, Libri 2005, 414 s.; studie Ondřeje FELCMANA Hokejové mistrovství světa 1969 (s. 548-553) v publikaci Petr ČORNEJ a kol., *Záhady českých dějin. Co se skrývá pod povrchem historických událostí*, Praha, Reader's Výběr 2005, 576 s.

dentů a s finanční podporou grantů FRVŠ, ministerstev školství a kultury ČR a PdF UHK od konce devadesátých let.⁵⁵

Unikátním výstupem byly námořní expedice *Monoxyton I* (1995) a *II* (1998).⁵⁶ Průkopník nevšedních metod experimentální archeologie R. Tichý připravil a uskutečnil se skupinou studentů dvě unikátní plavby k ověření možného postupu neolitické civilizace z Asie do Evropy. Na replikách neolitických člunů se studenti plavili jednak přes Egejské moře z Malé Asie do Řecka, jednak podél pobřeží západního Středomoří z Itálie do Portugalska. Akce prokázaly schopnost neolitických lidí podnikat dálkové plavby po Středozemním moři na vydlabaných člunech a zasadit se tak o šíření neolitické civilizace z malé Asie do Evropy a podél jejích břehů dále na Západ. Obě akce byly v době pořádání středem pozornosti evropských odborníků. Zasluhou R. Tichého se tak ÚHV připojil k trendu, charakteristickému zejména pro západoevropskou archeologii, který se velmi rychle vyprofiloval v nový archeologický směr. Dokladem toho byly výstavba neolitické vesnice v Experimentálním centru Borek se zaměřením na experimentální provádění hospodářských činností z neolitu (zbudován i neolitický člun použitý pro středomořskou plavbu)⁵⁷ a Centra experimentální archeologie doby bronzové při ZŠ Všešary v druhé polovině devadesátých let.⁵⁸

Hradecké univerzitní archeologii se dařilo pravidelně od roku 2000 vydávat sborník *Rekonstrukce a experiment v archeologii*.⁵⁹ Již na samostatné katedře archeologové připravili a v závěru roku 2005 vydali další číslo této ročenky v nové časopisecké a ve velmi graficky přitažlivé úpravě, ještě však z prostředků na specifický výzkum poskytnutých Pedagogickou fakultou.⁶⁰

⁵⁵ Srov. Činnost ÚHV PdF UHK, s. 6.

⁵⁶ Srov. Zprávu o ÚHV PdF VŠP za období 1996-1997, s. 2 a dále publikace Radek TICHÝ, *Monoxyton I. Plavba po 8000 letech*, Hronov 1999 a TÝŽ, *Expedice Monoxyton*. Pocházíme z mladší doby kamenné, Hradec Králové 2001, 222 s.

⁵⁷ Zcela první centrum experimentální archeologie vybudované rovněž s podporou FRVŠ se nacházelo v areálu Borek nedaleko Hradce Králové, z důvodů změněných vlastnických vztahů muselo být zrušeno.

⁵⁸ Tamtéž; dále Výroční zpráva o činnosti ÚHV PdF UHK za rok 2000. s. VI.

⁵⁹ *Rekonstrukce a experiment v archeologii* sv. 1, Hradec Králové 2000; sv. 2, Hradec Králové 2001; sv. 3, Hradec Králové 2002; sv. 4, Hradec Králové 2003; sv. 5, Hradec Králové 2004.

⁶⁰ Srov. *Živá archeologie - (re)konstrukce a experiment*, 6/2005 (původní číselné označení zůstalo zachováno), Hradec Králové 2005.

4. Spolupráce s univerzitními a akademickými pracovišti v České republice

ÚHV PdF udržoval kontakty a spolupracoval po celou dobu své existence s mnoha historickými pracovišti českých univerzit, přičemž spolupráce pokračuje i po reorganizaci hradeckého historického pracoviště.

Spolupráce s Katedrou historie FF Univerzity Palackého v Olomouci spočívala ve vzájemné informovanosti o vědeckých konferencích a účasti na nich, v doktorském studiu akademického pracovníka ÚHV na olomoucké katedře, v převedení doktorského studia olomouckého doktoranda na ÚHV PdF, v habilitačních a profesorských jmenovacích řízení akademických pracovníků ÚHV na FF UP v Olomouci, v účasti prof. V. Wolfa při rigorózních a doktorských zkouškách na katedře historie a také v jeho členství ve vědecké radě univerzity.

Četné intenzivní kontakty měl a nadále má ÚHV PdF s Ústavem pro historii a muzeologii FPF Slezské univerzity v Opavě. Jedná se o účasti na konferencích, vzájemný převod doktorandů, vzájemnou pomoc při zajišťování doktorského studia formou členství v oborových radách (prof. Z. Jirásek na ÚHV PdF) a ve státních doktorských komisích (prof. Z. Jirásek na ÚHV PdF, prof. V. Wolf na ÚHM FPF), v rigorózních komisích (prof. D. Uhlíř na ÚHV PdF), účast v oponentní komisi MŠMT k hodnocení závěrečné zprávy o výzkumném záměru ÚHV PdF v březnu 2005 (prof. S. Stuchlík a prof. D. Uhlíř), členství prof. V. Wolfa ve vědecké radě Slezské univerzity a habilitace opavských historiků na PdF, resp. již na FHS (dr. I. Korbelářová v roce 2005, nyní v řízení habilitace dr. J. Knapíka).

V různé podobě ÚHV PdF udržoval kontakty s Katedrou historie Pedagogické fakulty (nyní Historického ústavu) Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem - konkrétně to byly přednášky prof. J. Tůmy a doc. Z. Radvanovského na Pedagogických dnech na PdF VŠP a Letních školách historiků, smlouva mezi oběma pedagogickými fakultami z roku 2000 o návaznosti bakalářského studia Archivnictví-historie v odborném magisterském studiu, pomoc při zajišťování doktorského studia formou členství v oborové radě, ve státní doktorské komisi a školitelstvím doktorandů (doc. Z. Radvanovský na ÚHV PdF), členství doc. O. Felcmana ve vědecké radě PdF UJEP v letech 2004-2005 a v oponentní komisi MŠMT k hodnocení závěrečné zprávy o výzkumném záměru PdF UJEP v březnu 2005).

Dále ÚHV PdF spolupracoval s Katedrou historie Filozofické fakulty Ostravské univerzity (členství prof. M. Myšky v rigorózní komisi ÚHV PdF a v oponenturách disertačních prací doktoranda ÚHV, účast prof. V. Wolfa na rigorózních a doktorských zkouškách v Ostravě, přednášky prof. V. Wolfa, dr. D. Musilové a dr. M. Kohárové a rovněž účast posledně zmíněné na výzkumech ostravské katedry historie v oblasti didaktiky - spolupráce s doc. PhDr. Blaženou Gracovou, CSc., členství prof. Z. Macka v habilitační komisi vědecké rady FF OU); s Katedrou historie Pedagogické fakulty Technické univerzity v Liberci (účast prof. V. Wolfa při státních závěrečných zkouškách, účast PhDr. Miloslavy Melanové při přijímacím řízení do doktorského studia, doktorské studium učitele katedry na ÚHV a pravidelná účast učitelů ÚHV, zejména dr. M. Kohárové na každoročních srpnových česko-

slovenských seminářích na liberecké katedře); s Katedrou dějepisu Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni (doktorské studium učitele katedry na ÚHV, chystaná spolupráce s prof. PhDr. Janem Kumperou, CSc. ve výuce odborného studia historie, spolupráce na přípravě společného svazku Východočeských listů historických⁶¹ a částečně také s historickými pracovišti Masarykovy univerzity v Brně na Filozofické fakultě (doktorské studium V. Němečkové) a Pedagogické fakulty (účast doc. PhDr. Jaroslava Vaculíka na práci oponentní komise MŠMT k hodnocení závěrečné zprávy o výzkumném záměru ÚHV PdF UHK v březnu 2005).

Již na konci devadesátých let navázal ÚHV spolupráci s historickými ústavu Akademie věd v Praze, a ta dostala brzy na to smluvní základ. S Historickým ústavem AV ČR v Praze byla podepsána dohoda o spolupráci 29. března 2001, když písemně zakotvila některé počiny z předchozích let a dále je rozvedla.⁶² Zaměřuje se především na výměnu knih a na zajištění výuky ve specializovaných předmětech (historická geografie a kartografie) a výzkumnou spolupráci v oblasti kladských dějin. Statutární zástupkyně ředitelky doc. E. Semotanová byla spoluřešitelkou kladského grantu doc. O. Felcmana (srov. kap. 2) a již několik let je členkou oborové rady doktorského studia při ústavu. Nově je ředitelka HIÚ AV ČR v Praze prof. PhDr. Svatava Raková, CSc. členkou vědecké rady UHK.

Spolupráce ÚHV s ÚSD AV ČR v Praze je založena na dohodě o spolupráci z podzimu 2000, připravované však již od října 1999,⁶³ přičemž navázala na dřívější aktivity. K nim patřila např. dlouhodobá, od poloviny devadesátých let trvající účast doc. O. Felcmana na řešení vědeckých projektů ÚSD AV ČR.⁶⁴ Jednorázově dokonce přesáhly tyto aktivity i meziinstitucionální vztahy, když na základě žádosti tehdejšího ředitele ÚSD AV ČR, předsedy české části Společné česko-slovenské komise historiků doc. PhDr. Viléma Prečana, CSc., a tajemníka komise PhDr. Vojtěcha Čelko zabezpečil ÚHV PdF organizačně zasedání česko-slovenské komise historiků na hradeckém vysokoškolském učilišti v listopadu 1999. Součástí trvající spolupráce je výměna vydávaných publikací, studium pracovníků ÚSD v doktorském studijním programu ÚHV, poskytování bibliografických dat pro ÚSD, účast pracovníků ÚSD na oponentním řízení v rigorózním a doktorském studiu ÚHV PdF (doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc. a doc. Karel Kaplan, CSc.). Prof. Z. Kárník je jako celostátně respektovaný historik členem vědecké rady ÚSD AV ČR.

⁶¹ Z PdF přestoupil také prof. Z. Macek a až do roku 2001 zůstával členem vědecké rady PdF ZČU v Plzni.

⁶² Srov. Dohodu o spolupráci mezi HIÚ AV ČR a ÚHV PdF UHK podepsanou J. Pánkem a O. Felcmanem. Uložena v dokumentaci HÚ FHS UHK.

⁶³ Srov. Dohodu o spolupráci mezi ÚSD AV ČR a ÚHV PdF UHK (nedatována) podepsanou O. Tůmou a O. Felcmanem. Uložena v dokumentaci HÚ FHS UHK.

⁶⁴ Srov. pozn. 98.

ÚHV spolupracoval také s archívy a muzei, zejména východočeskými. Jmenovitě uvést je třeba Státní oblastní archiv v Zámrsku a státní okresní archívy v Hradci Králové, Náchodě, Jičíně, Trutnově a Svitavách. Ke spolupracujícím východočeským muzeím patří Muzeum východních Čech v Hradci Králové a okresní muzea v Náchodě a v Rychnově nad Kněžnou, Textilní muzeum v České Skalici a Muzeum betlémů v Třebechovicích pod Orebem. Spolupráce se týkala výzkumu dějin východních Čech, účasti na archeologických výzkumech, činnosti Kladské komise; jejím předmětem byla i externí přednášková činnost pracovníků archivů a muzeí ve výuce bakalářského oboru, zpracování oponentních a recenzních posudků, apod. Připomenout je třeba i pomoc Národního památkového ústavu, odborného územního pracoviště v Pardubicích (zajišťování fotografické dokumentace pro publikace ústavu).

Individuálně spolupracoval ÚHV PdF s dalšími odborníky. Kromě předsednictví doc. H. Pátkové z Katedry PVH a archivního studia FF Univerzity Karlovy v komisi pro státní bakalářské zkoušky v oboru archivnictví a členství vedoucí téže katedry FF UK prof. M. Bláhové v oborové radě doktorského studia, je třeba zmínit alespoň ještě spolupráci s prof. R. Kvačkem (oponentury ústavních výstupů, disertačních prací, přednášky pro doktorandy, předsednictví v oponentní komisi MŠMT k hodnocení závěrečné zprávy o výzkumném záměru ÚHV PdF v březnu 2005, přizvání do státní komise pro doktorské zkoušky).

5. Spolupráce se zahraničními univerzitami a dalšími mezinárodní aktivity

Přes jistý regionální ráz se ÚHV PdF postupně zapojoval do mezinárodní výukové a vědeckovýzkumné spolupráce. Velmi úzce začal již počátkem devadesátých let spolupracovat s obdobnými zahraničními institucemi v Polsku a na Slovensku.

Spolupráce s univerzitními pracovišti v zahraničí měla již v minulosti katedra historie hradecké pedagogické fakulty (za normalizace rozvíjené styky s Vysokými pedagogickými školami v tehdejší NDR (Drážďany) a Polsku (Zelená Hora a Opole). V polistopadovém období se začala rozvíjet nejprve spolupráce tehdy ještě katedry historie PdF VŠP s polskými historiky v rámci založené česko-polské Kladské komise (1993). Komise je nyní odbornou sekcí Česko-polské komise v humanitních disciplínách a od roku 1999 také odborným orgánem Euroregionu Glacensis. Kladská komise historiků představuje živě spolupracující pracovní skupinu tvořenou zájemci z řad odborné historické obce české i polské, každoročně se scházející a pořádající společně se zasedáním komise odbornou konferenci. Zakládající zasedání komise se sešlo v roce 1993 v Hradci Králové, další zasedání se konala v Náchodě (1995), v kladské Polanici (1994, 1997, 2004), v Trutnově (1996 a 2005), v Landeku (Lądek 1999), Deštném v Orlických horách (2001), v Kladské Bystřici a Mezihorí (Medzigórze 2002) a v Hradci Králové (1998) a znovu v Hrad-

ci Králové a Libchavách (2003).⁶⁵ Za uplynulých třináct let se spolupráce východočeských historiků s polskými kolegy ze Slezska výrazně prohloubila, zvláště když dostala pevný základ v dohodě o spolupráci mezi ÚHV PdF a Střediskem slezských a českých výzkum Vratislavské univerzity vedeném dr. Ryszardem Gładkiewiczem. Výrazně se rozvíjely kontakty s Muzeem Kladské země v Kladsku (Muzeum Ziemi Kłodzkiej) ve výzkumné oblasti, při konferenčních aktivitách⁶⁶ a společenských akcích zaměřených zejména na prezentace nově vyšlých odborných publikací ke kladské tematice. Vědecké studijní cesty byly realizovány také do Státního archivu ve Vratislavi (Archiwum Państwowe we Wrocławiu) a společně se studiem ve vratislavské univerzitní knihovně a v knihovně kladského muzea představují několik desítek studijních pobytů realizovaných O. Felcmanem, J. Malinou, F. Musilem, M. Šanderou, V. Wolfem a od roku 2004 také R. Fukalou.

V letech 1999-2003 získala česko-polská spolupráce nové rozměry; nejprve v podobě odborné garance partnerského projektu Poděbrad měst Jaroměř a Ziębice (Minstrberk) v rámci Programu Phare a poté ve spoluúčasti na česko-polské vědecké spolupráci organizované v rámci ministerstev školství obou republik. Vědecké zpracování historického vývoje Kladska a vzájemných kontaktů na česko-slezském příhraničí od středověku až po současnost představuje dlouhodobý zájem obou pracovišť. Jeho plnění umožňuje lépe poznávat vzájemné vazby obou regionů v minulosti a současně přispívat k rozvoji obou národních historiografií, tak k podpoře přátelské spolupráce obyvatel, samosprávných a státních orgánů ve východních Čechách a v Dolním Slezsku.

V minulém roce se podařilo na základě dohody o spolupráci UHK a Vratislavské univerzity z roku 2004 podepsat dohodu o spolupráci obou univerzit v rámci programu Erasmus/Sokrates, což se týká také historických pracovišť UHK. Bude tak možné již systémově organizovat výměnu učitelů a studentů a v přednáškách učitelů navázat na několikere přednášky dr. R. Gładkiewicze o dějinách Slezska v lucemburském období. Již delší dobu udržuje různorodé kontakty ÚHV s Institutem historie Zelenohorské univerzity, a to v oblasti didaktiky dějepisu, ve vzájemné

⁶⁵ Jubilejní, 10. setkání začalo jako slavnostní zasedání komise v Hradci Králové, na němž byla přednesena za přítomnosti oficiálních hostů řada hodnotících příspěvků, a pokračovalo poté již odborným kolokviem a pracovním jednáním komise v Libchavách u Ústí nad Orlicí. Mnohé z příspěvků byly zveřejněny v Kladském sborníku 5. Hradec Králové 2004 včetně hodnotícího článku předního českého historika Jaroslava PÁNKA, *Deset let činnosti historiografické komise*, tamtéž, s. 211-218.

⁶⁶ Např. v květnu 2002 uspořádalo MZK v Kladsku ve spolupráci s CBSiB UW vědecké sympozium *Dom w zwierciadle minionego czasu. Przestren kulturowospoleczna na przelomie XIX a XX wieku* v rámci III. kłodzkich spotkan muzealnych, kterého se zúčastnili V. Wolf a O. Felcman.

účasti na vědeckých konferencích pořádaných k této tematice,⁶⁷ ve výměně publikací a v přednáškové činnosti pedagogů (doc. O. Felcman, doc. F. Nesejt, prof. V. Wolf v Zelené hoře a prof. dr. hab. Tomasz Jaworski a prof. dr. hab. Andrzej Małkiewicz v Hradci Králové)⁶⁸ a v polovině devadesátých let i ve velmi intenzivních kontaktech studentů obou univerzit.

Četné kontakty s polskými historickými pracovišti se promítly také do účasti hradeckých historiků na mezinárodních konferencích, uspořádanými dalšími polskými univerzitami a institucemi. Tak lze zmínit např. mezinárodní konferenci v Čenstochové v roce 1999 s účastí doc. F. Musila⁶⁹ a další mezinárodní konference, jichž se zúčastnil prof. V. Wolf. Na dvou pořádaných Vratislavskou univerzitou pod stejným názvem Człowiek i środowisko w Sudetach vystoupil prvně roce 1998 s referátem k osídlení česko-slezského pomezí v kolonizačním období,⁷⁰ po druhé v září 2005 s příspěvkem Jsou Krkonoše historickým regionem.⁷¹ Na další konferenci Pismiennictwo Czech i Polski w sredniowieczu, pořádané Slezskou univerzitou v Katovicích a CBSiB UW v polském Těšíně v říjnu 2004 přednesl referát Simon Hüttl a Slezsko.⁷²

⁶⁷ V říjnu 1996 a květnu 1999 uspořádal ÚHV didaktickohistorická kolokvia za účasti zelenohorských historiků. Z druhého kolokvia vydal ÚHV PdF sborníček *Společný vklad k poznání české a polské minulosti*. Ed. Čestmír BRANDEJS, Hradec Králové 1999. V září 2001 se naopak hradečtí historici zúčastnili mezinárodní konference *Nauczanie historii, przedmiotow humanistycznych w nowoczesnej szkole oraz problem korelacji miedzyprzedmiotowej* v Zelené Hoře. Jejich příspěvky byly otištěny ve stejnojmenném sborníku vydaném Historickým ústavem v Zelené Hoře 2002 (srov. Ondřej FELCMAN, *Výzkumný projekt k dějinám východních Čech a jeho integrace do výuky historie na ÚHK*, s. 152-159 a František NESEJT, *Postavení předmětu Dějiny kultury v přípravě učitele dějepisu na Ústavu historických věd Univerzity Hradec Králové*, s. 99-107). V září 2003 uspořádali zelenohorští historici další didakticky orientovanou mezinárodní konferenci pod názvem *Problemy edukacyjne w spoleczenstwie wielokulturowym*. Z ÚHV PdF se jí zúčastnili Č. Brandejs s příspěvkem *Wychowanie wielokulturowe a czeska swiadomosc narodowa przed wejściem do Unie europejskiej* a J. Kotyk, který vystoupil s referátem *O potřebě výuky historie Romů v dějepisném vyučování*. Srov. Výroční zpráva ÚHV PdF UHK o činnosti za rok 2003, s. 20.

⁶⁸ Srov. Činnost ÚHV PdF VŠP v roce 1999, s. 10.

⁶⁹ Příspěvek, který F. Musil přednesl a připravil společně s O. Felcmanem, nazvaný *Kladsko mezi Čechami a Slezskem (od příchodu Slovanů do roku 1742)*, byl publikován v konferenčním sborníku *Znaczenie ośrodka wrocławskiego w kulturze Polski, Niemiec i Czech na przełomie XVI i XVII wieku*, Częstochowa 1999, s. 83-99.

⁷⁰ Srov. Vladimír WOLF, *Osídlení kraje na česko-slezském pomezí východně od Krkonoš v 2. polovině 13. století*, in: *Człowiek i środowisko w Sudetach*, Wrocław 2000, s. 147-150.

⁷¹ Výroční zpráva ÚHV PdF UHK o činnosti za rok 2005, s. 24.

⁷² Výroční zpráva ÚHV PdF UHK o činnosti za rok 2004, s. 22.

Ve Slovenské republice udržoval ÚHV PdF četnější kontakty s Katedrou historie a archeologie Pedagogické fakulty Vysoké školy pedagogické v Nitře již od počátku devadesátých let. Po transformaci školy na Univerzitu Konstantina filozofa je již v rámci Filozofické fakulty partnerem samostatná katedra historie; archeologové se orientují na spolupráci s katedrou archeologie. Spolupráce spočívá především ve vzájemně pořádaných přednáškách hostujících pedagogů (O. Felcman, M. Kohárová, D. Musilová, R. Tichý, V. Wolf a několika slovenských kolegů v Hradci), ve výměně zkušeností z pedagogického procesu a odborné literatury, v habilitačním jmenovacím řízení akademického pracovníka ÚHV na FF UKF a v krátkodobé výpomoci ÚHV PdF při externím doktorském studiu nitranské kolegyně v druhé polovině devadesátých let. Po určitou dobu se dařilo rozvíjet kontakty i na studentské úrovni (například účast slovenských studentů v akci Monoxylon).

Pracovníci ústavu však individuálně realizovali i další - zejména studijní - kontakty se zahraničními institucemi nebo účasti na mezinárodních konferencích. Lze vzpomenout např. studijní a přednáškové cesty J. Klímy do Portugalska v roce 1998 (Camoessův institut v Libanonu)⁷³, v roce 2003 (Univerzita Coimbra) a na Kapverdské ostrovy v roce 2002;⁷⁴ účast J. Kotyky na mezinárodním husovském sympoziu v Římě v listopadu 1999;⁷⁵ účast Z. Kárníka na konferenci ve skotském Dundee v březnu 2002 a v Banské Bystrici v listopadu 2005;⁷⁶ studijní pobyt V. Vyčichlové v Paříži (2004); pobyty D. Musilové ve Vídni v roce 2004 a ve Varšavě a Berlíně v roce 2005,⁷⁷ její vystoupení na mezinárodní konferenci pořádané Collegem Carolinem v Bad Wiessee v roce 2005,⁷⁸ její spoluúčast na aktivitách Centra Gender studies (vystoupení na konferencích v Berlíně 2004 a Bratislavě 2003 a 2004) a její vystoupení na mezinárodní konferenci k problematice žen v Banské

⁷³ Zpráva o ÚHV PdF VŠP za období 1996-1997, s. 4.

⁷⁴ Srov. Výroční zpráva ÚHV PdF UHK o činnosti za rok 2002, s. IX.

⁷⁵ Srov. zprávu Činnost ÚHV PdF VŠP v roce 1999, s. 9.

⁷⁶ Mezinárodní konference *The Impact of Nationalism and Fascism in the Era of the two World Wars*, pořádané University of Dundee, kde Z. Kárník přednesl příspěvek *Czech Political Culture between the Wars*, a mezinárodní konference *Lud'áci a komunisti: Súperi? Spojenci? Protivníci?*, kde vystoupil s informací o dokončeném grantu *Bolševismus a radikální socialismus v ČSR*. K tomu srov. Výroční zprávy ÚHV PdF UHK o činnosti za rok 2002, s. XXII, a za rok 2005, s. 24.

⁷⁷ Srov. Výroční zprávu ÚHV PdF UHK o činnosti za rok 2004, s. 9.

⁷⁸ Na konferenci *Geschlechterverhältnisse in Ostmitteleuropa nach dem Zweiten Weltkrieg. Soziale Praxis und Konstruktionen von Geschlechterbildern* přednesla příspěvek *Das Einfluss der bezahlten Arbeit auf die Bildung der Frauen – und Männeridentität in der Tschechoslowakei nach dem Zweiten Weltkrieg*. Srov. Výroční zpráva ÚHV PdF UHK o činnost za rok 2005, s. 24.

Bystrici (2004).⁷⁹ Relativně často spolupracují hradečtí univerzitní archeologové s francouzskou archeologií,⁸⁰ a zúčastňují se dalších evropských a světových archeologických akcích.⁸¹

Specifickou složkou mezinárodních kontaktů hradecké historie jsou studentské zahraniční pobyty v rámci akce ERASMUS/SOKRATES. Od přelomu století bylo zrealizováno několik studentských pobytů na univerzitách v Klagenfurtu (Rakousko 2001-2002), Coimbre (Portugalsko od 2004 každoročně), Lublani (Slovensko 2004) a v Bruselu (Belgie 2006).⁸²

6. Studenti a doktorandi

Brzy po svém vzniku začal ÚHV PdF zabezpečovat vedle výuky studijních oborů učitelství dějepisu pro 2. stupeň základních škol a učitelství dějepisu pro střední školy doktorský studijní obor České a československé dějiny (v roce 1996 v postgraduálním studiu, od roku 1998 také v denním),⁸³ od roku 1997 bakalářský studijní obor Archivnictví (nejprve v kombinovaném studiu)⁸⁴ a jako Archivnictví-historie v denním studiu od roku 1998. ÚHV PdF se tak velmi rychle po svém vzniku podílel na všech formách vysokoškolského studia, což odpovídalo univerzitnímu charakteru jeho působení. V roce 2002 ústav získal právo provádět placené rigorózní řízení (rovněž v oboru České a československé dějiny) zakončené po složení státní zkoušky a obhajobě rigorózní práce udělením titulu PhDr.⁸⁵ V roce 2005 obdržel ústav akreditaci k výuce bakalářskému studijnímu oboru Presentace historické

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Studijní pobyt R. Tichého na Univerzitě v Beynac v dubnu 1997 a účast na mezinárodních setkáních experimentálních archeologů tamtéž v dubnu 1999 a 2004, účast na XIVe Congres de l'Union Internationale des Sciences Prehistoriques et Protohistoriques v Liège v září 2001 s příspěvkem o expedici Monoxylyon a projektu Borek. Srov. Zpráva o ÚHV PdF VŠP za období 1996-1997, s. 6 a dále Výroční zprávy ÚHV PdF UHK o činnosti za rok 1999, s. 8, za rok 2001, s. XIX, a za rok 2004, s. 9.

⁸¹ Účast R. Tichého na zasedání 9th International Congress Experimental Archaeology s příspěvkem o expedici Monoxylyon v Eindhoven v říjnu 2001, na 8th European Archeological Association Congres v řecké Thessaloniké v září 2002 s příspěvkem *Origins of the LBK: From the Mediterranean to Center Europe* a na The magazine "Experiment and Reconstruction in Archaeology" - origins and future. 8th Experimental Archaeology Meeting v Biskupinu ve Francii v listopadu 2004 s příspěvkem *The magazine "Experiment and Reconstruction in Archaeology"*. Srov. tamtéž a Výroční zpráva ÚHV PdF UHK o činnost za rok 2002, s. XXII.

⁸² Údaje vzaty z jednotlivých výročních zpráv ústavu od roku 2000.

⁸³ Dopis náměstka ministra prof. Ing. Emanuela Ondráčka, CSc. rektorovi VŠP v Hradci Králové doc. Ing. Pavlu Cyrusovi, CSc. čj. 22 399/96-30 ze dne 8. srpna 1996.

⁸⁴ Rozhodnutí MŠMT z roku 1996 – Bc. komb.

⁸⁵ Rozhodnutí MŠMT z roku 2000 – PhDr.

kých věd, v němž je výrazně zastoupena archeologie.⁸⁶ Zmíněné akreditace pro realizaci jednotlivých typů studijních oborů určovaly také počty a skladbu studentů ÚHV PdF.

a) Studenti magisterského a bakalářského studia

Studenti magisterského učitelského studia tvořili v uplynulém desetiletí základní a současně největší část v počtu studentů vyučovaných v ústavem garantovaných oborech. ÚHV PdF přijímal každoročně do učitelského pětiletého magisterského studia dějepisu s aprobací pro základní i střední školy v průměru 60 studentů, v posledních pěti letech stoupal počet přijímaných na 80-110 posluchačů.⁸⁷ K navyšování počtu přijímaných docházelo přes postupný pokles přihlášených na přijímací zkoušky. Absolutně nejvyšší zájem o studium byl na přelomu tisíciletí, kdy se hlásilo na studium dějepisu v kombinaci s dalším oborem v průměru kolem tisíce zájemců. Postupně počet přihlášených klesal, v roce 2004 činil něco přes 500 osob, loni asi 470, letos 392 studentů.⁸⁸ Největší zájem byl tradičně o kombinaci s občanskou naukou (učitelství pro 2. stupeň) a se základy společenských věd (učitelství pro střední školy), dále s češtinou a cizími jazyky (v tomto případě se však kromě ruštiny jedná pouze o studium učitelství pro základní školy). Pro zájemce o studium na dějepisu na PdF UHK, ale konec konců pro zájemce o studium historie na jakékoliv univerzitě pořádal ÚHV PdF od počátku své existence každoročně přípravný kurz v rozsahu 17 hodin, zaměřený na zvládnutí historické propedeutiky a prohloubení znalostí o různých oblastech historického dění.

Specifikem hradecké pedagogické fakulty v rámci republiky je libovolný výběr studijních kombinací, které se promítalo a promítá nadále i do pestré skladby učitelských kombinací. Vedle nejžádanějších kombinací dějepisu s češtinou, občanskou naukou, základy společenských věd a cizími jazyky (pouze pro učitelství základních škol) nejsou výjimkou kombinace dějepisu s kterýmkoliv přírodovědným oborem, informatikou nebo základy techniky (a to v oborech učitelství pro základní i střední školy), i když se takové kombinace proměňují rok od roku a v počtu zájemců jsou tvořeny jen jednotlivci. O něco čtenější bývají kombinace s obory výtvarné, hudební a tělesné výchovy (opět v oborech učitelství pro základní i střední školy). Celkový počet absolventů učitelského studia dějepisu činí ročně průměru 30 osob.

V bakalářském studijní oboru Archivnictví, později archivnictví-historie se počet přijímaných pohyboval od roku 1998 v obou formách studia (denní a kombinované) v rozmezí 40-50 osob. Počet končících absolventů však kolísal, nepřesahuje však polovinu z počtu zahajujících.

⁸⁶ Rozhodnutí MŠMT čj. 17 793/2005-30/1 ze dne 20. 7. 2005.

⁸⁷ V roce 2005 bylo přijato 113 studentů, do 1. ročníku se zapsalo 80 studentů

⁸⁸ Údaje převzaty z dokumentace HÚ FHS UHK.

Menší počet končících než přijímaných jistě nelze přičítat jen náročnosti studia, ale i sociálním důvodům a jiným rozličným okolnostem (přechod na jinou školu, úspěchy v paralelně provozovaných ekonomických aktivitách a následná rezignace na další studium, případně zdravotní problémy). Tento vývoj je vcelku setrvalý, neproměnilo jej ani zavedení kreditního systému v akademickém roce 1999-2000, který umožnil jistou variabilitu programu studia ve vyšších ročnících, ale posílil také nedisciplinovanost některých studentů.

Výsledky dosavadního úsilí ve výuce mají vzestupný kontinuální ráz již delší období, a jsou tak veskrze pozitivní. Na rozdíl od některých jiných oborů vyučovaných na PdF zájem o studium historie na škole v zásadě zůstává, a to i přes velkou konkurenci na sousední pardubické univerzitě a moravsko-slezských univerzitách. Přednosti lze shledat v důrazu na výuku dějin kultury a ve značném počtu výběrových přednášek zahrnujících široké spektrum tematik včetně témat ze světových dějin. Pozvedla se kvalita diplomových prací (z hlediska zadání tématu, jejich vedení i kvality zpracování), podařilo se - přes zvýšení náročnosti zadaných otázek - udržet prospěchovou hladinu nejen při průběžných, ale i při státních závěrečných zkouškách. Svou roli sehraává i skutečnost, že na začátku studia oborů učitelství i archivnictví jsou pro nové studenty uspořádány informační schůzky, na kterých jsou jim vysvětleny formy a požadavky studia na vysoké škole včetně pravidel kreditního systému. Po dobu studia mají studenti možnost se průběžně informovat o uplatňování a úpravách kreditního systému na ÚHV u ústavního konzultanta, kterým byl až do minulého roku prof. Z. Macek, a problémy studia řešit s ředitelem nebo tajemníkem ústavu. Prostřednictvím poradenské služby jsou často řešeny se studenty všech ročníků otázky výběru povinně volitelných předmětů, problémy započitatelnosti předmětů při případných přestupech z magisterského na bakalářské studium či naopak nebo při přestupech studentů z jiných fakult v ČR na učitelské studium dějepisu v rámci UHK, problémy úprav učebních plánů při přechodu na jinou verzi strukturovaných seznamů předmětů apod.

Ke zlepšování kvality studia napomáhaly také šetření stavu připravenosti studentů škol ke studiu dějepisu a výzkum postojů studentů k výuce dějepisu prováděný opakovaně od roku 1993. Empirický výzkum směřuje nejen ke zjištění názorů a postojů studentů k výuce, ale také k dalším poznatkům (podmínky studia, zájem o obor, rozsah a formy přípravy na zkoušky, hodnocení studia z hlediska potřeb učitelské profese). Výsledky získané u studentů 2.-5. ročníku pomáhají optimalizovat model pedagogické činnosti, zejména podobu strukturovaného seznamu vyučovaných předmětů a rozsah mimovýukových aktivit.⁸⁹

⁸⁹ Výzkumu sloužícímu jako kritérium vnitřní evaluace kvality výuky je každoročně věnována jedna kapitola ve výroční zprávě ústavu. Získané poznatky byly také několikrát publikovány. Srov. např. František NESEJT – Vladimír WOLF, *Analýza názorů posluchačů katedry historie PdF VŠP v Hradci Králové na výuku dějepisu*, in: Listy katedry historie č. 6, Hradec Králové 1994, s. 5-10; TÍŽ, *K výsledkům 2. etapy empirického výzkumu studia*

K dobrým výsledkům lze počítat přední umístění studentů v různých celostátních odborných studentských soutěžích. K nejcennějším patří 1. místo, které obsadil student ÚHV Jan Morávek v 1. ročníku obnovené celostátní soutěže studentů historie Historia 95 v Ostravě⁹⁰ a umístění studenta Jaromíra Petery v první desítce ve celostátní soutěži v roce 2003 v Pardubicích s prací Československá strana socialistická a rok 1968.⁹¹ Na obnově soutěže studentů historických věd se společně s historiky ostravské univerzity výrazně podílela hradecká katedra historie, proto také ÚHV PdF bylo svěřeno uspořádání 2. ročníku této soutěže na sklonku roku 1996.

Studenti ústavu byli úspěšní i v dalších celostátních soutěžích. Zmíněný J. Morávek získal i 3. místo v soutěži O cenu dr. Edvarda Beneše, pořádanou MU Sezimovo Ústí v roce 1998. Bc. Pavel Petr se umístil v 1. ročníku soutěže o Cenu ministra obrany za nejlepší studentskou práci s tematikou druhé světové války, pořádanou pod garancí Slezského zemského muzea v Opavě v roce 2001 na 2. místě s prací Vojenské letectvo ve východních Čechách (1928-1945), přičemž první pořadí nebylo uděleno.⁹² V poslední době se však z různých důvodů nedaří přimět studenty k rychlejší přípravě diplomových prací a v její rámci také ke zpracování blízkých tématik pro účast na celostátních studentských konferencích. Pozitivní je, že v posledních pěti letech se podařilo zpřístupnit ve sbornících ústavu na dvě desítky diplomových prací zpracováním stručnější verze řešené tematiky.⁹³ Absolventi ÚHV PdF se uplatňují nejen jako učitelé na základních a středních školách, ale také jako archiváři, muzejníci, novináři, pracovníci v oblasti kultury, osvěty, samosprávy, ale i jako manažeři v různých oborech podnikání.

Ačkoliv podmínky pro studium dosahované na UHK nejsou ještě bezesporu v mnohém zcela vyhovující, nelze na druhé straně přehlížet stálý pokrok ve vylepšování přístupu k odborné historické literatuře a časopisům. Studenti mohli již od roku 1996 studovat v ústavní Lesákově historické knihovně, která slouží jako specializované zařízení s kapacitou cca 12 studijních míst, a po otevření nové budovy školy plně využívat i možnosti nabízené v Ústřední knihovnou univerzity. Obě knihovny jsou nadále vybavovány další historickou literaturou a časopisy a také li-

dějepisů na ÚHV PdF VŠP v Hradci Králové z hlediska posluchačů, in: O vysokoškolské přípravě učitelů dějepisu. Sborník příspěvků z mezinárodního kolokvia konaného dne 11.10.1996 na ÚHV, Hradec Králové 1997, s. 17-42; TÍŽ, *K úrovni přípravy učitelů dějepisu na PdF VŠP v Hradci Králové*, Hradec Králové 1998, 92 s. ; TÍŽ, *Studium historie z pohledu učitele dějepisu*, VLH 13-14, Hradec Králové 1999, s. 137-163.

⁹⁰ Srov. Zpráva o ÚHV PdF VŠP za období 1996-1997, s. 7 a 10.

⁹¹ Srov. Jaromír PETERA, Československá strana socialistická a rok 1968, in: Celostátní studentská vědecká konference HISTORIA 2003, Pardubice 2004, s. 269-291.

⁹² Srov. Výroční zpráva ÚHV PdF VŠP za rok 2001, s. XXVI.

⁹³ Srov. zejména VLH z let 1999-2005 a Kladský sborník 5, Hradec Králové 2003 (v něm jsou otištěny dvě studie Michala HERINKA).

teraturou a dokumentací ke studiu archivnictví, částečně i archeologie.⁹⁴ Další publikace včetně zahraničních jsou vypůjčeny na delší období z ústřední knihovny do příručního fondu. Obě knihovny jsou napojeny přes univerzitní server na Internet a další informační systémy školy.

Zmínit je třeba i zájem studentů historie o další vzdělávací a studijní aktivity, nabízené v průběhu studia. Je to jednak jejich účast na zahraničních a domácích exkurzích, jednak účast na archeologických brigádách a stejně také jejich činnost ve Studentském odboru Klubu historiků (viz kap. 11). K velmi navštěvovaným patřily po léta pravidelné zářijové návštěvy Itálie (Pisa, Florencie, Řím a Benátky), časté studentské exkurze do Francie (Paříž a údolí řeky Loiry, Bretan, Normandie, Provensálsko a Aquitánie), občasné do Řecka a Portugalska a také krátkodobé výlety do Vídně, Krakova a Kladska stejně jako pořádané zájezdy po východních a středních Čechách a severní Moravě.

Značný zájem byl také o účast na každoročních archeologických výzkumech, kde studenti zabezpečovali veškeré manuální činnosti. V roce 1996 výrazně napomohli při stavbě center experimentální archeologie v areálu Borek u Hradce Králové a v ZŠ Všestary, realizovaných na základě grantů FRVŠ,⁹⁵ v létě téhož roku se účastnili výzkumu raně středověkého přemyslovského dvorce ve Vysokém Chvojně pořádaném společně ÚHV PdF a Muzeem východních Čech v Hradci Králové a výzkumu na Liptovské Maře pořádaném Archeologickým ústavem SAV v Nitře.⁹⁶ V letech 1999-2000 realizovali pod vedením prof. Wolfa nejprve výzkum hrádku ve Stárkově⁹⁷ a o rok později výzkum dehtařských pecí ze 13.-14. století v Mostku,⁹⁸ na něj jež týž rok navázal archeologický výzkum tvrze v Mladých Bukách a pokračoval i v roce 2001.⁹⁹ V letech 2002-2003 se studenti podíleli na dvou záchranných archeologických výzkumech (pořádaných ve spolupráci s Muzeem Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou), jednak již po několikáté bylo zkoumáno sídliště a pohřebiště z počátku mladší doby železné a pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Tuněchodech u Chrudimi, jednak byl proveden výzkum sídliště z mladší doby železné a starší římské ve Slepoticích. V létě 2003 byl navíc proveden povrchový průzkum husitského obléhacího tábora z roku 1427 u hradu Červená

⁹⁴ Lesákova historická knihovna obsahuje nyní na 4800 svazků odborné literatury a časopisů stále doplňované o nové práce, které byly pořizovány z účelových i institucionálních prostředků a také výměnou.

⁹⁵ Srov. Zpráva o ÚHV PdF VŠP za období 1996-1997, s. 6.

⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 2 a 4.

⁹⁷ Srov. Činnost ÚHV PdF VŠP v roce 1999, s. 8.

⁹⁸ Výroční zpráva o činnosti ÚHV PdF VŠP za rok 2000, s. XVI.

⁹⁹ Tamtéž a dále Výroční zpráva o činnosti ÚHV PdF VŠP za rok 2001, s. XXIII.

Hora na Náchodsku¹⁰⁰ V roce 2004 se podíleli na záchranném archeologickém výzkumu pískovny v Obědovicích a v minulém roce prozkoumali část odkrytého tělesa budované dálnice Praha-Hradec Králové.

Z uvedeného výčtu je patrné, že účast studentů ÚHV na archeologických výzkumech byla vždy základní podmínkou jejich konání. Navíc právě podíl studentů učitelství na akci Monoxylon I, II a na zbudování obou center experimentální archeologie v Borku a v ZŠ Vřestarech přispěl rozhodující měrou k rozmachu experimentální archeologie na ÚHV (srov kap. 2 a 3).

b) doktorandi

Doktorská studia byly na ÚHV PdF realizována od roku 1996, fakticky od počátku činnosti ústavu. Pět doktorandů svá studia již dokončilo, dva byli v době svého studia převedeni na mateřské univerzity (SU Opava, UKF Nitra), kde studium již také úspěšně skončili, další přešel studovat politologii. Pět jich studium nedokončilo, z toho čtyři z prvně přijaté šestice. Důvody nespočívaly snad ani tak v kombinované formě studia a vyšším středním věku některých z nich, ale především v okolnosti, že přihlášení chtěli ve své většině studiem dosáhnout doktorského titulu, v té době však podle vysokoškolského zákona z roku 1990 neudělovaného v původní klasické podobě (PhDr.). Náročnost studia a také povinnost složit dvě zkoušky z cizích jazyků je však velmi rychle odradily od další práce.

Až v letech 2001-2003 obhájili doktorskou práci a studium tak úspěšně dokončili čtyři doktorandi, přičemž se jednalo o druhou, případně třetí skupinu přijímaných ke studiu až v letech 1998, resp. 1999.¹⁰¹ Další z doktorandů již za existence ÚHV PdF neskončili; jako první získal vědeckou hodnost Ph.D. již na HÚ FHS Mgr. Miroslav Breitfelder (PdF ZČU Plzeň).¹⁰² Jistá prodleva v dokončování

¹⁰⁰ Výroční zpráva o činnosti ÚHV PdF VŠP za rok 2002, s. XXVIII a za rok 2003, s. 26.

¹⁰¹ Titul Ph.D., první v historii UHK, získali v červnu 2001 Mgr. Petr GRULICH s prací *Obchodní a živnostenské komory – nevyřešený problém české ekonomiky 1918 – 1938*, Hradec Králové 2001 (školitel: prof. PhDr. Zdeněk Kárník, DrSc., oponenti: prof. PhDr. Milan Myška, DrSc. a doc. PhDr. Drahoš Jančík, CSc.); v září 2001 Mgr. Veronika VYČICHLOVÁ s prací *Čeští dějepisci a jejich vztah k francouzské historiografické škole Annales*, Hradec Králové 2001 (školitel: doc. PhDr. Karel Štefek, CSc., oponenti: prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc. a prof. PhDr. Jan Kumpera, CSc.); v dubnu 2002 Mgr. Martin ŠANDERA s prací *Strana Opočenských v husitské revoluci*, Hradec Králové 2002 (školitel: prof. PhDr. Vladimír Wolf, oponenti: prof. PhDr. Petr Čornej, DrSc. a PhDr. Jaroslav Šůla, CSc.) a v červnu 2003 Mgr. Branislav MARTINEK ze SOKA Opava s prací *Náboženské sekty v Československu po roce 1945*, Hradec Králové 2003 (školitel: prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc., oponenti: PhDr. Jiří Kocian, CSc. a PhDr. Dušan Janák, Ph.D.).

¹⁰² V lednu 2006 obhájil práci *Kontakty sudetských Němců s NSDAP a dalšími nacistickými organizacemi ve 30. letech* (školitel: prof. PhDr. Zdeněk Kárník, DrSc., oponenti prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. a prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.)

prací u dalších doktorandů způsobená souhrnem řady okolností by tím měla být u konce.

V akademickém roce 2005/2006 zahájilo na HÚ studium celkem 23 doktorandů, z toho osm interních. Po trojím přerušení studia k počátku roku 2006 a po obhajobě M. Breitfeldera je jich v současné době zařazeno do studia 19. V jednom případě byla již disertační práci úspěšně obhájena.¹⁰³ Další doktorandka disertační práci právě odevzdala a dva doktorandi tak zřejmě učiní ještě do konce roku 2006. V roce 2007 by měli práci dokončit další tři studenti doktorského studia.

Zaměření prací současných doktorandů je tematicky značně rozmanité; zahrnuje práce s východočeskou tematikou i tematikou celostátní, případně mezinárodní. Jako školitelé působí především akademičtí pracovníci ÚHV (doc. O. Felcman - 4x, doc. R. Fukala - 2x, prof. Z. Kárník - 1x, dr. M. Kohárová - 1x, prof. Z. Macek - 2x, doc. F. Musil - 1x, doc. F. Nesejt - 2x, prof. V. Wolf - 3x) a jen výjimečně externisté, a to v případě, kdy danou tematiku ovládá odborník pracující mimo UHK (doc. PhDr. Zdeněk Radvanovský, CSc. z UJEP v Ústí nad Labem - 2x, doc. PhDr. Bohumír Smutný, Dr. z MZA Brno - 1x, externí spolupracovník HÚ FHS v oblasti vědecké činnosti PhDr. Jaroslav Šůla, CSc. z Hradce Králové - 1x a prof. PhDr. Miloš Trapl, CSc. z FF UP v Olomouci - 1x).

Ve skupině interních doktorandů řeší téma Problematika středověkého smírčího práva v souvislosti se smírčími smlouvami a kameny Mgr. Pavel BUREŠ (absolvent ZČU Plzeň) a další témata: Srovnání politických postojů, iluzí a životních příběhů třech významných představitelů intelektuální elity Pražského jara 1968 – E. Goldstücker, K. Kosík, I. Sviták PhDr. Jan MERVART (UHK); Osidlování pohraničí severovýchodních Čech po roce 1945 Mgr. Marek MACHAČNÝ (UJEP Ústí nad Labem); Československo-nizozemské vztahy a kontakty v letech 1918-1948 Mgr. Sylva SKLENÁŘOVÁ (UP Olomouc); Dějiny rekonstrukcí pravěkých objektů v české odborné literatuře Mgr. Milan SLEZÁK (UHK); Sociologické pojetí dějin v díle Jana Slavíka Mgr. Petr STŘEDA (UHK); Československý exil do skandinávských zemí po roce 1948 Mgr. Jiří ŠTĚPÁN (UP Olomouc); Lichtenštejnská panství na Moravě do roku 1621 Mgr. Marek Vařeka (SU Opava).

Ve skupině externích doktorandů jsou zpracovávány následující práce (včetně doktorandů v kombinované formě s přerušným studiem): Problematika správy a hospodářského vývoje měst a městeček na východočeských panstvích Pernštejnů v 16. století Mgr. Petra BARTÁČKOVÁ (absolvent UJEP Ústí nad Labem); Krajské národní výbory ve východních Čechách. Jejich vznik a vývoj v letech 1949 - 1960 Mgr. Nad'a ČERVENKOVÁ (UHK); Memoáry 17. století z české, moravské a slezské oblasti Mgr. Štěpán GILAR (UP Olomouc); Spolupráce textilní výroby

¹⁰³ Disertační práci *Praha a pražské jaro 1968 (K činnosti MV KSČ v Praze v roce 1968)* obhájí Mgr. Jitka Vondrová, vědecká pracovnice ÚSD AV ČR Praha v květnu 2006 (školitel: doc. PhDr. Ondřej Felcman, CSc., oponenti doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc. a PhDr. Marta Kohárová, CSc.).

v českých zemích s výtvarnými organizacemi, institucemi, školami a výtvarníky po roce 1945 PhDr. Vlastimil HAVLÍK (UP Olomouc); Spravedlnost podle dekretu prezidenta republiky - činnost mimořádných lidových soudů v severních a severozápadních Čechách v letech 1945 - 1948 Mgr. Kateřina KOČOVÁ (UJEP Ústí nad Labem); František Karel Potěšil (1864 - 1931) český učitel a spolkový pracovník na rozhraní dvou epoch PhDr. Jiří KOTYK (PdF v Hradci Králové); Sociální rozvrstvení farního kléru v hradeckém arcijáhennství v době předhusitské Mgr. Petr LANDR (UHK); Československý parlament 1948 - 1964 Mgr. Jan MORÁVEK (UHK); Proměny života města Hradce Králové a jeho obyvatel v době nacistické okupace Mgr. Radek POKORNÝ (UK Praha); Československá lidová armáda v srpnu 1968 – vývoj a průběh vojenského řešení pražského jara Mgr. Daniel POVOLNÝ (UK Praha); Restituční úsilí potomků šlechty Českého království, potrestané pobělohorskými konfiskacemi, zejména v severovýchodních Čechách, v 17. století Mgr. Ondřej TIKOVSKÝ (UHK); Letecká válka a její dopad na sociální, politickou a hospodářskou situaci severočeského pohraničí v letech 1944 - 1945 Mgr. Martin VESELÝ (UJEP Ústí nad Labem); Praha a pražské jaro 1968 (K činnosti MV KSČ v Praze v roce 1968) Mgr. Jitka VONDROVÁ (UK Praha); Hospodaření jezuitského řádu v koleji v Hradci Králové a kolejích po roce 1621 (do r. 1773) Mgr. Klára ZÁŘECKÁ (UHK a UK Praha).

Doktorandi se od počátku existence ÚHV přirozeně zapojovali a nadále v - nyní v HÚ FHS - zapojují do života ústavu. Zúčastňují se schůzí ústavu, před akademickými pracovníky vystupují s doktorským čtením, pomáhají při organizování konferencí, přípravě výročních zpráv ústavu, sbírají pedagogické zkušenosti, když v omezené míře vedou semináře, případně přednášejí vybraná témata v rámci výuky školitele. Podíleli se i na plnění interních grantů specifického výzkumu, ať již v grantech učitelských nebo vlastních vesměs zaměřených na přípravu publikací výukového charakteru (skripta, čítanky, publikace učebnicového typu). V roce 2001 a znovu v roce 2005 uspořádali setkání mladých vědeckých pracovníků v Jaroměři (v prvním případě i za účasti slovenských zástupců) zaměřené na problémy doktorského studia a k poznání témat připravovaných disertačních prací. Počátkem roku 2006 přišli s podnětem připravit dvoudenní konferenci doktorandů zabývajících se tematikou 20. století. Konferenci pod názvem 20. století z ptáčí perspektivy připravili jako soubor pěti bloků zabývajících se různými stránkami dějinného vývoje ČSR.¹⁰⁴ Zpracováním dílčích statí přispívali i k naplňování úkolů výzkumného záměru. Publikovali a publikují v ústavních neperiodických sbornících (VLH, Dissertationes historicae, Kladský sborník, Rekonstrukce a experiment v archeologii a nově Acta universitatis Reginaehradecensis). Někteří z nich také uspěli v celostátních soutěžích a anebo úspěšných vystoupením na univerzitě či na vědecké konfe-

¹⁰⁴ Srov. Program konference v dokumentaci HÚ FHS HK. - Konference se zúčastnilo asi 25 doktorandů z různých českých a také slovenských univerzit. Přednesené příspěvky budou vyjdu v připravovaném konferenčním sborníku.

renci v zahraničí. Tak Mgr. M. Veselý získal za práci *Letecká válka nad severozápadní částí odtrženého pohraničí* (květen 1944 - květen 1945) 1. místo v soutěži o Cenu ministra obrany za nejlepší studentskou práci s tematikou II. světové války, pořádané pod garancí Slezského zemského muzea v Opavě v roce 2002;¹⁰⁵ Mgr. K. Kočová přednášela na několika vědeckých konferencích v zahraničí (v červnu 2001 a v prosinci 2002 v Klagenfurtu, v září 2001 v Berlíně a na jaře 2003 v Salcburku).¹⁰⁶ Zkrátka je možné je pro jejich aktivity považovat za volně připojenou součást ústavu.

Na závěr kapitoly je vhodné poznamenat, že absolventi doktorského studia i stávající doktorandi našli nebo nalézají vesměs uplatnění na univerzitách (UHK, LF UK Hradec Králové, UJEP Ústí nad Labem, Technická univerzita Liberec), v archivech (AMZV ČR Praha) nebo v dalších různorodých profesích (Úřad vlády ČR), případně na středních školách doma i v zahraničí (Česko-německé jazykové gymnázium F. Schillera Pirna). Další vstoupili do kombinované formy doktorského studia již jako pracovníci univerzit (ZČÚ Plzeň), akademických ústavů (ÚSD AV ČR Praha), resortních pracovišť (Ústav pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu Praha), archivů (SOkA Hradec Králové a Opava) a muzeí (Textilní muzeum TIBA Česká Skalice).

7. Závěrečné ohlédnutí a perspektivy

V celkové délce fungování historického pracoviště na hradecké pedagogické fakultě tvoří nedovršené desetiletí činnosti ÚHV PdF zajisté nikoliv dlouhý úsek, zhruba jenom čtvrtinu. Z věcného hlediska však představuje výrazné období charakterizované zásadními proměnami v povaze i cílech pracoviště. Základ k nim byl položen již v předchozích letech po listopadu 1989 (přetvoření obsahu studia učitelství dějepisu pro základní a střední školy, založení Letní školy historiků a regionální pobočky SHČR, které provázaly zaměstnaneckou složku v činnosti člena hradecké katedry historie s její složkou osvětovou, zdůraznění potřeby hlubší badatelské činnosti učitele), ale skutečný rozvoj začal až v polovině devadesátých let.

Klíčovým se ukázal samotný rok vzniku ústavu, v němž došlo k několika výrazným změnám. Některé z nich představovaly přelom v dosavadní činnosti (přebudování katedry na fakultní ústav, posilování důrazu na výzkumné aktivity pracovníků nového ústavu přijetím tříletých individuálních výzkumných plánů, přeměna Listů katedry historie na Východočeské listy historické spočívající nejen ve změně názvu, ale v systemizaci ambic vydavatele), další byly jednoznačně novinkami v činnosti "hradecké historie" (vydání specializovaného sborníku se zaměřením na kladské dějiny a kulturu, získání grantu GAČR pro studium dějin Kladska, pořádá-

¹⁰⁵ Srov. Výroční právu ÚHV PdF UHK za rok 2002, s. XXXII.

¹⁰⁶ Srov. tamtéž, s. XXVI, Výroční právu ÚHV PdF UHK za rok 2001, s. XX, a za rok 2003, s. 20.

ní přípravných kurzů pro zájemce o vysokoškolské studium dějin) a některé obojím (otevření nových neučitelských studijních oborů, zahájení výchovy budoucích vědeckých pracovníků získáním doktorského studijního programu, zahájení archeologických výzkumů za studentské účasti).

Druhým znatelným mezníkem byly roky 1998-1999, které v životě ústavu znamenaly dvojí: jednak definitivní přechod kolektivu pracovníků ústavu na týmovou vědeckou a tvůrčí práci, resp. zahájení její realizace (obdržení výzkumného záměru pro období 1999-2003, právo realizovat samostatně archeologický výzkum, realizace expedice Monoxylon II), jednak potvrzení schopnosti kolektivu ústavu pořádat vědecké konference (podíl na odborné garanci mezinárodní konference v Ziębicích, uspořádání česko-polské didaktické konference) a organizačně připravit a zrealizovat celostátní sjezd české profesní historické organizace a zasedání dvoustranné historické komise (v tomto případě česko-slovenské komise).

Druhá polovina téměř desetileté činnosti ústavu sice přinášela některé nové trendy (řešení několika grantů GAČR, vydávání již čtyř řad periodických i neperiodických sborníků, zvýšení počtu vydávaných monografií a dalších odborných a odborně popularizačních prací, ale i zkvalitnění výstupů pracovníků ústavu) a také nesporné úspěchy (obhajoby doktorských prací, získání práva rigorózního řízení a zejména poskytnutí habilitačních práv v roce 2004), ale celkově představovalo uvedené pětiletí pouze přirozený rozvoj předchozích tendencí a také "sklizení plodů". ÚHV PdF se dostal do situace, kdy začalo být nezbytné pomýšlet na jeho vnitřní reorganizaci (počet akademických pracovníků ústavu dosáhl 21 osob, obnovou kombinované formy studia zesílil bakalářský studijní obor Archivnictví-historie, zintenzívnilo úsilí o získání dalšího bakalářského programu, který by fixoval archeologii jako regulérně vyučovaný předmět) a současně zahájit další fázi vnitřních proměn. Rozchodu s dosavadní, rámcem pedagogické fakulty příliš determinovanou činností však bylo možné dosáhnout pouze přechodem na novou fakultu. A stejně tak to platilo o hlubší vědeckopedagogické profilaci, která by umožnila větší prolnutí výzkumu s výukou odborné historie národních a obecných dějin ve středoevropském kontextu.

Na jaře roku 2004 bylo proto důležité, že univerzitní úsilí o vytvoření třetí fakulty se propojilo s ochotou vedení PdF UHK připravovat 3. fakultu UHK na bázi dvou jejích pracovišť – Ústavu historických věd a Ústavu pro filozofie, společenské a politické vědy. Povolení vytvořit FHS přineslo možnost naplnit vytoužené představy; znamenalo však také některé nové výzvy, jejichž dosah a oprávněnost bude možné prověřit až v dalším usilování. Ačkoliv historický ústav nové fakulty má před sebou mnohé úkoly vědeckého i pedagogického rázu, je snad možné oprávněně v závěru konstatovat, že výsledky dosavadního úsilí nejsou v rámci východočeského regionu přehlédnutelné; v kontextu celonárodní historie je pak třeba objektivně uznat minimálně jejich solidnost a širí rozsahu. ÚHV PdF se stal po svém vzniku výzvou k budování týmového výzkumu na dějinách východních Čech a Kladska, kde bylo dosaženo zjevných úspěchů, i když zůstaly ještě i některé starší zá-

vazky, a v druhé polovině své existence sehrál roli jednoho z hlavních nástrojů pro vytvoření nové fakulty. Nový studijní obor Historie s akcentem na středoevropský kontext zkoumání národních i obecných dějin, který propojí oba neučitelské bakalářské obory historie pěstované na FHS s doktorskými studii, byl již získán, nezbývá než přilákat studenty a obor realizovat.¹⁰⁷ Ve vědecké oblasti je nutno dokončit a postupně vydat první velké výstupy výzkumného záměru - 1. a poté 2. díl 1. svazku syntézy Dějiny východních Čech (od pravěku do 1790); další z nich - monografie o slezské knížecí dynastii Poděbradů – vyjde ještě před koncem tohoto roku. Potřebné bude také více provázat již existující spolupráci s různými středoevropskými univerzitami, především polskými a slovenskými.

Ondřej Felcman

¹⁰⁷ Historický ústav FHS UHK získal v únoru 2006 akreditaci pro dvouletý odborný magisterský studijní obor Historie ve třech specializacích - Český středověk a raný novověk, České a čs. dějiny 19. a 20. století, obojí na pozadí středoevropských dějin a Obecné dějiny od středověku po 20. století s akcentem na dějiny střední Evropy. Srov. rozhodnutí MŠMT čj. 4348/2006-30/1 ze dne 1. 3. 2006 s účinností do 1. března 2012.

IV. ZPRÁVY O ČINNOSTI SH ČR A KOLEKTIVNÍCH ČLENŮ SH ČR

Zpráva o činnosti Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872) za rok 2005

Ve vývoji Sdružení nedošlo za uplynulé období k závažnějším strukturálním změnám. SH ČR nadále naplňovalo svůj základní programový cíl: rozvíjet historické vědy, popularizovat je a působit na vytváření historického vědomí, nadále úspěšně spolupracovalo s nejrůznějšími historickými pracovišti – s vědeckými ústavy, vysokými školami, muzei a archivy (doma i v zahraničí), podporovalo činnost svých regionálních poboček a kolektivních členů a vydávalo svůj časopis - *Zpravodaj Historického klubu*.

Celkový přehled výsledků práce SH ČR

V rámci SH ČR pokračovala činnost regionálních poboček i spolupráce s kolektivními členy. Rovněž nadále pokračovala a dále se rozvíjela podpora mladých a začínajících historiků, kromě udělování cen Josefa Šusty a Josefa Pekaře bylo uspořádáno další setkání doktorandů. Pokračovala také publikační a přednášková činnost. V říjnu 2005 se konala volební valná hromada, ze které vzešel nový výbor, v němž vedle dřívějších členů zasedli i členové noví. Nově byl také zvolen předseda, jímž se stal prof. PhDr. Petr Vorel, CSc. (Filosofická fakulty University Pardubice). Obsazení dalších funkcí se nezměnilo (místopředseda – doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc., tajemnice – doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc., hospodář – PhDr. Eduard Šimek, CSc.).

1. Regionální pobočky a kolektivní členové SH ČR, spolupráce s partnerskými organizacemi

Sdružení má čtyři regionální pobočky - v Hradci Králové, v Opavě, v Pardubicích a v Olomouci. Nově se ustavila severočeská pobočka v Ústí nad Labem, v Pardubicích se připravuje zřízení studentské pobočky. Stejně jako v předchozích letech se v rámci poboček rozvíjela bohatá činnost - pobočky pořádaly či se spolupodílely na pořádání odborných konferencí, přednášek, besed, výstav, pracovních seminářů či soutěží studentů. Trvalá existence a úspěšné působení poboček přitom závisí především na organizačních schopnostech a na osobním příkladu jejich předních členů a organizátorů odborné i vlastivědné práce v mimopražských kulturních centrech.

Pokračovala spolupráce s kolektivními členy Sdružení historiků, které mají své specifické zaměření, ale ve vztahu k výzkumu a popularizaci dějin sledují obdobné cíle jako SH ČR. Jedná se o Asociaci učitelů dějepisu, o Pekařovu společnost Českého ráje, o Společnost Edvarda Beneše, o Společnost pro hospodářské a sociální dějiny a o Unii Comenius. Přetrvávajícím problémem, řešeným zejména Asociací učitelů dějepisu, byla výuka dějepisu na základních a středních školách; vzhledem ke stanovis-

kům Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy se bohužel nedaří tuto záležitost uspokojivě vyřešit, takže zůstává úkolem do budoucna. Zabývat by se jí měl i příští sjezd historiků.

V závěru roku se výbor SH ČR připojil k podpoře dopisu určeného poslancům a senátorům Parlamentu ČR ve věci zřízení tzv. Ústavu paměti národa; stejně jako ostatní zapojené organizace se SH ČR vyslovuje spíše pro všestrannou podporu dalších institucí zabývajících se příslušnou problematikou (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, apod.).

2. Příprava IX. Sjezdu historiků

Jedním z nejdůležitějších úkolů výboru SH ČR v roce 2005 se stala příprava IX. Sjezdu českých historiků, který se bude konat 6. – 8. září 2006 v Pardubicích. Výbor detailně projednával otázky spojené jak s organizací sjezdu (účastnické poplatky, časový rozvrh jednání, apod.), tak s jeho obsahovou stránkou. Předpokládá se jednání v plénu i v různých tematických sekcích a dojednávají se i účast zahraničních kolegů.

3. Péče o začínající historiky

I v roce 2005 pokračovala a dále se rozvíjela podpora mladých a začínajících historiků. Jednou z forem této podpory je každoroční ohodnocení nejlepších prací mladých badatelů. Již po šesté byla v roce 2005 udělena Cena Josefa Šusty, která je věnována autorům nejzdařilejších prací, přihlášených do celostátní studentské vědecké soutěže. Komise ve složení PhDr. Michaela Hrubá, Ph.D., PhDr. Jiří Lach, Ph.D., Mgr. Petr Landr, doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc. a PhDr. Eduard Šimek, CSc. posoudila na zasedání dne 30. listopadu 2005 celkem 20 studentských prací, které jí byly zaslány organizátory „Studentské vědecké konference – Historie 2005“ a jednomyslně se rozhodla udělit Cenu Josefa Šusty Václavu Grubhofferovi z Historického ústavu Jihočeské university v Českých Budějovicích za práci *Posvátné v profánním aneb smrt a pohřeb šlechtice na samém konci „dlouhého“ 19. století*. Dále byla oceněna práce Josefa Šrámka (Katedra historie Filosofické fakulty University Palackého v Olomouci) *Historický vývoj břevnovského klášterství z pohledu jeho proboštství v Broumově v 15. století* a zvláštní uznání (za mimořádnou práci v terénu a objev v oblasti výzkumu hmotných pramenů) vyslovila komise práci Ivana Peřiny (Ústav humanitních studií University J. E. Purkyně v Ústí nad Labem) *Pozoruhodné relikty na hradě Zbiroh (k. ú. Besedice, okr. Jablonec nad Nisou)*. Vítěz obdržel diplom a částku 5000 Kč a stejně jako ostatní ocenění různé knižní odměny. Předání cen proběhlo na zasedání výboru SH ČR a bylo spojeno s krátkým rozhovorem s laureáty.

V roce 2004 byla také již počtvrté udělena „Cena Josefa Pekaře“ za knižní monografii, jejíž autor nepřesáhl 35 let, na níž se výbor SH ČR podílí společně s výborem Pekařovy společnosti Českého ráje. Oproti předchozím ročníkům, zaměřeným pouze na práce zabývající se dějinami do roku 1918, byl statut soutěže tento-

krát upraven tak, že bylo možno zasílat i práce věnované moderním dějinám, což se pozitivně projevilo na celé soutěži. Hodnotící porota soutěže (ve složení prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc., prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc., doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc.) posoudila dne 7. října 2005 celkem tři zasláné práce a rozhodla o tom, že vítězem třetího ročníku se stal Jiří Knapík s prací *Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948–1950* (Praha 2004). Protože v udělení ceny se střídají oba udělovatelé, bude tentokrát cena udělena na valné hromadě Pekařovy společnosti Českého ráje.

SH ČR pokračovalo také v pořádání již tradičních pravidelných setkání doktorandů, kteří se tak mohou vzájemně seznámit a představit své projekty a případně rozvinout další kontakty a spolupráci. Setkání, zaměřené tentokrát na období raného novověku, bylo uspořádáno 27. dubna 2005, úvodní přednášku (na téma *Památky raného novověku jako prostředek individuální sebe prezentace*) proslovila doc. Ryantová a dále účastníci představovali své projekty.

4. Publikační činnost

Nadále pokračovalo vydávání *Zpravodaje Historického klubu* - vyšla čísla 2/2004 a 1/2005, k vydání se připravuje číslo 2/2005. *Zpravodaj* ve svých tradičních rubrikách přináší informace o dění v SH ČR (např. zápis z valné hromady 2004 a zprávy na ní proslovené, dále i laudatio prof. J. Pánka na prof. F. Šmahela jako čestného člena SH ČR a informace o udělení Ceny Josefa Pekaře a Ceny Josefa Šusty v roce 2004, zprávu o činnosti za rok 2004), různé zprávy o dění v historické obci, recenze a nekrology. V čísle 2/2004 upoutal pozornost záznam přednášky bohužel již zesnulého prof. J. Havránka, nazvané *Co jsem zažil* a proslovené na česko-německém semináři v Chebu v roce 2001, v čísle 1/2005 byly otištěny dvě práce oceněné v soutěži o Cenu Josefa Šusty a bibliografie příspěvků z minulého VIII. sjezdu českých historiků, který se konal v roce 1999. Jako supplementum k loňskému ročníku vyšel svazek nazvaný *Rozmluvy s historiky*, obsahující rozhovory prof. J. Pánka (bývalého předsedy SH ČR) s patnácti historiky cizího i českého původu působícími v zahraničí (např. Volker Press, Robert J. W. Evans, Georgij Pavlovič Melnikov, Winfried Eberhard, Hugh L. Agnew, Stanley Winters, Hans Lemberg, ale i Ladislav Řezníček, Radomír V. Luža a Zdeněk Müller).

V souvislosti se změnami ve složení výboru byla obměněna také redakční rada *Zpravodaje*.

Kromě toho vyšel tiskem sborník z konference „Výuka dějin 20. století na českých školách“, kterou spolupořádalo SH ČR v roce 2004. Současně se SH ČR podílelo také na vydání sborníku k pětasedmdesátým narozeninám prof. Křena (*Viribus unitis. Nedosti bylo Jana Křena*, edd. Kristina Kaiserová – Jiří Pešek, Ústí nad Labem 2005). Nadále, byť v menší míře, pokračovala distribuce *Historikova adresáře*.

5. Přednášková činnost

Také v roce 2005 pokračoval již dlouhodobý přednáškový cyklus *Panovníci českých zemí*, který se koná již od roku 2003. V lednu zazněla přednáška doc. PhDr. Ivany Čornejové, CSc. o Ferdinandovi II. (19. 1.), v únoru hovořil PhDr. Vratislav Vaníček o Přemyslu Otakarovi II. (16. 3.) a duben patřil doc. PhDr. Kateřině Charvátové a Václavu II. (20. 4.); únorová a květnová přednáška bohužel odpadly. Na podzim se v říjnu konala přednáška doc. PhDr. Petra Charváta o Boleslavovi II. a v listopadu seznámila PhDr. Milada Sekyrková posluchače s osudy Ferdinanda Dobrotivého (16. 11.). Výbor projednával také vydání proslovených přednášek tiskem, k němuž by mělo dojít po skončení cyklu, nejspíše v roce 2007. Pozvánky na přednášky jsou nadále rozesílány nejen klasickou poštou, ale i operativně e-mailem.

6. Tematické exkurze

V letošním roce se nekonala dvoudenní tematická exkurze, někteří zájemci se však mohli zúčastnit exkurze pořádané hradeckou pobočkou do Frýdlantu a Zaháně ve dnech 1. a 2. října 2005.

Během roku byly řešeny otázky evidence členské základny. SH ČR má k dispozici webovou stránku, které slouží jak k informacím členů, tak ostatních zájemců.

Doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc.
tajemnice

Prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
předseda

Ohlédnutí za patnácti lety Unie Comenius (1990-2005)

(se zprávou o činnosti za rok 2004 s výhledem do roku 2005)

Unie Comenius není samozřejmě první zájmovou organizací, jež se na území Čech a Moravy zabývá odkazem Jana Amose Komenského. Zdálo by se tedy, že měla při svém vzniku na co navazovat. Její vznik přišel do doby, kdy se uzavřela činnost komeniologické sekce při Československé pedagogické společnosti. Doba přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století z pochopitelných důvodů historickým tématům příliš nepřála, byla zaměřena sama na sebe, na své léta neřešené i nově vznikající problémy. Pedagogická společnost se transformovala, postavila do svého čela nové lidi a soustředila se na přítomnost a budoucnost. Komeniologie sice zcela neodvrhla, naopak jim individuálně nabídla členství, pro vznik komeniologické platformy na její půdě však nevznikly dostatečně příznivé podmínky. S odstupem času se tehdejší události z hlediska komeniologie či činnosti Pedagogické společnosti nejeví nijak fatálními, připomínáme je pro doplnění obrazu doby, v níž našla své místo na slunci i naše organizace. A také proto, abychom si uvědomili, že s návazností na nějaké předchůdce to při svém vzniku neměla snadné. Její vznik je na jedné straně spojen s novými politickými a společenskými podmínkami, na dru-

hé straně mohla využít zkušeností několika osobností z oboru a měla jistě zajímavý, ale také důstojný a závažný předmět zájmu – život, dílo a bohatý myšlenkový odkaz Jana Amose Komenského.

Prvních patnáct let existence Unie Comenius (UC) potvrdilo obecně se projevující zkušenost, že spolková činnost kulturního a vědeckého dosahu není v naší zemi samozřejmá a ani snadná. Obecně je uznávána její potřebnost, zároveň se jí však nedostává ani výraznější podpory ze strany státních institucí, ani nenachází dostatek osob ochotných věnovat této činnosti nezištné úsilí a vlastní volný čas v duchu starého sokolského hesla: „Ni zisk, ni slávu!“ Přesto však se podařilo na počátku devadesátých let 20. století shromáždit pod vedením prof. PhDr. Dagmar Čapkové, DrSc., skupinu ochotných komeniologů a jejich příznivců a uvést UC do života. Přitom nesmíme opomenout ani horlivé úsilí Stanislava Bršlici, rodáka z Nivnice, dnes čestného předsedy UC, který prosadil založení UC již v roce 1990. Přestože UC v devadesátých letech nenacházela a ani dnes nenachází podporu především v řadách mladé generace komeniologů, podařilo se zástupcům starší a střední generace v posledním období postupně rozvinout činnost v několika směrech, a to zejména v oblasti vědecko-publikační, společenské, popularizační, přednáškové, či výstavní.

Hlavním úkolem této zprávy samozřejmě zůstává soustředit se na hodnocení roku 2004. Každý člen UC i její příznivec však ví, že jednotlivé úkoly, které se nám podařilo v roce 2004 splnit, navazují na předchozí léta.

Aktivity UC v roce 2004 postupně vykrytalizovaly v návaznosti na dlouhodobé priority, do značné míry ovlivněné vnějšími podmínkami, za jakých mohli členové a předsednictvo UC vyvíjet svou činnost v předcházejícím období.

Předsednictvo Unie Comenius se scházelo vždy tak, aby řešilo aktuální problémy. Uplynulý rok rozhodně nepatřil k těm snadným, neboť jsme se kromě dlouhodobých úkolů a běžných povinností museli zabývat také naprosto netušenými obtížemi. Vznikaly zejména v souvislosti s úsilím udržet sídlo UC v jedné z budov Ústavu pro informace ve vzdělávání v Praze, státní příspěvkové organizace (ÚIV), kde sídlí i Pedagogické muzeum J. A. Komenského. Se situací ohledně sídla UC byli členové UC průběžně seznamováni na stránkách Bulletinu UC č. 19 a č. 20. V Bulletinu č. 19 jsme obšírně informovali o výpovědi Dohody o spolupráci mezi Unií Comenius a Pedagogickým muzeem. Nyní je možno dodat, že díky podpoře a porozumění ředitelky ÚIV RNDr. Pavly Zieleniecové byla dne 22. října 2004 mezi UC a ÚIV podepsána *Smlouva o užívání nebytových prostor*, která umožňuje UC působit ve stávajícím sídle. Pokud jde o odbornou spolupráci s Pedagogickým muzeem, byla z podnětu ředitele přerušena a nadále trvají problémy s tím spojené. V této souvislosti bych ráda jménem předsednictva UC poděkovala všem, kteří UC pomohli situaci řešit a Unii podpořili.

Oblast vědecko-publikační

Badatelská činnost členů UC je rozmanitá a rozsáhlá. Pramení to z faktu, že členové UC jsou pracovníky různých pracovišť AV ČR a univerzit, muzeí a dalších institucí. Publikační činnost probíhá v řadě odborných periodik, členové Unie referují na konferencích a odborných seminářích, přednášejí na univerzitách a v dalších institucích doma i v zahraničí. Částečné přehledy o této činnosti jsou pravidelně publikovány na stránkách Bulletinu UC. Nezanedbatelná je i jejich expertízní a konzultační činnost, včetně podílů na odborném obsahu výstavních scénářů. Řada členů UC působí pedagogicky v doktorském studiu a podílí se tak na výchově nových badatelů a odborníků.

Bulletin Unie Comenius

Toto periodikum prošlo za dobu své existence několika vývojovými etapami. Pokud bychom jej chtěli obecně hodnotit, můžeme s uspokojením konstatovat, že bulletin dosáhl koncem 90. let určitého standardu, který se nám daří zachovávat, a to jak po stránce vzhledu, tak i obsahu. Neklademe si nespílitelné nároky v tom smyslu, že bychom mohli zachytit všechny komeniologické a komeniánské iniciativy. Usilujeme však o podchycení toho, co je možné a co je v silách samotných členů Unie. Vychází 2x ročně nebo jednou jako dvojčíslo, někdy i monotematicky zaměřený, a má své ISSN. I přes finanční problémy, plynoucí ze stále rostoucích edičních nákladů, se snažíme (i díky sponzorům) zajistit jeho pravidelné vydávání tak, abychom mohli členskou základnu kvalitně informovat o dění v naší společnosti i v poznávání a popularizaci díla J. A. Komenského. Zaslouhou dr. Přívratského a doc. Přívratské máme však možnost při tisku časopisu UC trvale spolupracovat s Pedagogickou fakultou UK v Praze.

V roce 2004 jsme vydali již 12. ročník Bulletinu, č. 19 (uspořádala Dana Večeřová) a č. 20 (uspořádala doc. dr. Jana Přívratská). Členění těchto čísel je tradiční; vedle studií a publikování ukázek z hesel Encyclopaedia Comeniana je podstatná část věnována aktuálním informacím o životě a činnosti Unie. V posledních číslech publikujeme i nejlepší práce ze soutěže Komenský a my.

Pro předsednictvo není vždy jednoduché nalézt „obětavce“, který se ujme uspořádání dalšího čísla Bulletinu bez nároku na odměnu. Proto bych ráda poděkovala všem, kteří doposud svůj čas redakci Bulletinu věnovali. V uplynulých letech redakční práci při přípravě Bulletinu vykonávali střídavě členové předsednictva UC. Snahou předsednictva však je zapojit i ostatní členy Unie do této činnosti. Proto předsednictvo UC v listopadu 2004 požádalo jednu ze svých členek a současně pracovníci Pedagogického muzea, aby se tohoto úkolu ujala, ale ředitel muzea jí takovouto spolupráci s Uní Comenius zakázal. Předsednictvo považuje toto jednání za nepřijatelné vměšování do práv a svobod jedince. Následně byla projednána možnost uspořádání nového čísla Bulletinu s Danou Večeřovou z Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě.

Encyclopaedia Comeniana

V roce 2004 nadále pokračovaly práce na díle Encyclopaedia Comeniana. Odborná veřejnost je seznámena se skutečností, že práce na díle Encyclopaedia Comeniana (EC) je stěžejním edičním projektem, na němž členové Unie Comenius již řadu let pracují a který koordinují v širokém mezinárodním kontextu.

Redakce EC pokračuje podle abecedního členění, na kterém se redakční tým dohodl s nakladatelem. V posledním období jsou zpracovávána hesla písmen M, N, O, P. Rychlejší postup prací komplikují dva faktory: 1) řada hesel tak, jak je autoři odevzdali, postrádá uvedení pramenů a literatury, které hlavní redaktorky (prof. D. Čapková a paní H. Kučerová) složitě dohledávají a doplňují; 2) hesla, která z jakéhokoli důvodu chybí (ať už nebyla zpracována či nebyla jejich podoba redakcí přijata), je nutno doplňovat, což je nejen pracné, ale i časově náročné. Většinou dobrovolně a bezplatně chybějící hesla doplňují členové předsednictva UC. Práce na kompletaci doprovodného ilustračního materiálu probíhaly v roce 2004 paralelně s prací textovou a bez problémů.

Vzhledem k tomu, že dokončovací práce na díle Encyclopaedia Comeniana nemá již od roku 2002 finanční podporu grantové agentury ani jiného subjektu, je korespondence a telefonické hovory s autory financovány soukromě členy přípravného týmu. Bylo by velmi vítanou pomocí, kdyby se i další členové Unie Comenius mohli zapojit do hledání sponzorů pro finanční zajištění a do zbývajících redakčních prací.

Oblast popularizační – spolupráce se školami a mládeží

Soutěž Komenský a my

Jednou z významných aktivit Unie Comenius v několika posledních letech je literárně-historická a výtvarná soutěž pro děti a mládež „Komenský a my“, jejímž smyslem je pomáhat utvářet historické vědomí naší mladé generace a seznamovat ji blíže s osobností Komenského. Z regionální soutěže se v krátké době vyvinula soutěž celostátní, podporovaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR, které ji každoročně oficiálně vyhlašuje. Unie Comenius je nejen jejím odborným garantem, ale velmi významně se podílí i na její organizaci. Obsahovou náplň a organizační otázky soutěže projednávají členové stálého metodického semináře, který je k tomuto účelu svoláván. Finančně je soutěž zajišťována vedle státní dotace příspěvkem Pardubického kraje a sponzorů (Choceňská mlékárna, s.r.o Choceň), v propagaci soutěže pomáhají Q STUDIO Uherský Brod a Kateřina Lysíková (v roce 2005 se stala novou členkou UC).

V roce 2004 se uskutečnil již 2. ročník celostátní soutěže, v ústředním kole se v Brandýse nad Orlicí sešlo přes šest set výtvarných prací kategorie A, 124 literárních prací kategorie B a 66 esejí kategorie C. Celkově znamenal tento druhý ročník významný posun v počtu zúčastněných škol a vyšší úrovni soutěžních prací. Na finále kategorie B, kterou tvoří znalostní test o životě a díle J. A. Komenského, bylo

pozváno 20 žáků (6.-9. tříd), autorů nejlepších literárních prací – tentokrát již přijeli žáci ze všech koutů České republiky.

Soutěžní práce hodnotily tři odborné poroty, vedle 1. – 3. ceny v jednotlivých kategoriích byla poprvé udělena „Cena Pardubického kraje“ a „Cena pedagogovi za vynikající práci se žáky a studenty“. Nejlepší práce jsou vystavovány na www školy v Brandýse nad Orlicí, která je hlavním organizátorem soutěže, vítězné literární práce jsou publikovány rovněž v Bulletinu UC. Bulletin přináší pravidelně i další informace o soutěži.

O tom, že soutěž byla u žáků i pedagogů dobře přijata, svědčí i nedávno proběhlý 3. ročník, který se konal ve dnech 20. a 21. března 2005 (podrobněji o letošním ročníku soutěže v různém). Velmi významnou součástí brandýského finále je vedle soutěžního klání i jeho kulturní a společenská část. Je vynikající, že Unie Comenius má ve svých řadách i umělce, kteří jí v tomto směru pomáhají.

Oblast výstavní

Dne 29. září 2004 uspořádala UC a ZŠ Komenského v Brandýse nad Orlicí ve spolupráci s Akademií věd ČR (AV ČR) vernisáž výstavy s názvem *Komenský a my – Orbis pictus 21. století – nové stránky Světa v obrazech očima dětí*. Výstava se konala ve vstupní hale budovy Akademie věd na pražské Národní třídě. Představovala výtvarné práce z naší celostátní soutěže *Komenský a my*. Výstavu zahájily předsedkyně AV ČR prof. RNDr. Helena Illnerová, DrSc. a předsedkyně UC PhDr. Markéta Pánková. Za značného zájmu veřejnosti výstava trvala 14 dní. Informace o výstavě (včetně fotografií) vyšla i v *Akademickém bulletinu* z listopadu 2004. Byli bychom rádi, pokud by se tato akce stala tradicí a pravidelně se opakovala, aby co největší počet lidí mohl shlédnout výsledky soutěže *Komenský a my*.

Kromě pražské expozice se v rámci každoročního vyhlašování výsledků soutěže *Komenský a my* konala pravidelná výstava vítězných i jiných prací také v Brandýse nad Orlicí.

Spolupráce s odborníky-komeniologi a se zahraničními komeniologickými společnostmi

Tato oblast činnosti velmi silně závisí na možnostech a schopnostech jednotlivých členů UC. Vzhledem k tomu, že UC nemá placené institucionální zázemí, může jen velmi omezeně rozvíjet společné aktivity s ostatními komeniologickými společnostmi. V rámci vybudované globální sítě spolupracovníků se nám přesto dařilo, zejména na bázi výměny publikací, tuto činnost vykonávat na únosné úrovni.

Vedle individuální spolupráce, zejména se slovenskými, německými, japonskými a kanadskými komeniologi, jsme v omezeném rozsahu rozvíjeli styky s příslušnými komeniologickými společnostmi. Zvláště důležité byly styky s *Německou komeniologickou společností* (Deutsche Comenius-Gesellschaft) v Berlíně, s *Komenského institutem* (Comenius Institute) v kanadském Montrealu, kde došlo k výměně předsedy. Místo dr. Tomáše Pavláška se stala předsedkyní institutu paní Ali-

ce Holmanová. UC předložila koncem roku 2004 návrh na spolupráci, který byl kanadskou stranou příznivě přijat. Paní Holmanová jako reprezentantka institutu se rovněž setkala s novým velvyslancem ČR v Kanadě JUDr. Pavlem Vošalíkem při jeho nástupu do funkce.

Pokud jde o *japonskou Společnost Komenského (Japanese Society of Comenius)*, v roce 2004 neprobíhaly mezi UC a touto společností oficiální styky, avšak japonští komeniologové, sdružení kolem *Japanese Journal of Comenius*, pravidelně sledovali českou komeniologickou knižní produkci i komeniologické dění v Evropě. Překlady vybraných textů uveřejňují ve zmíněném periodiku. Situace se bohužel zkomplikovala úmrtím prof. Teruo Fujity po loňské návštěvě v České republice. V pravidelném korespondenčním styku s přerovským a uherskobrodským muzeem je prof. *Hiroshi Matsuoko*, ale nemáme zatím zprávy o tom, kdo bude nástupcem v čele japonské Společnosti Komenského.

Významné oživení projevuje korejská komeniologie – *prof. Sook Jong Lee* vede několik doktorských prací, převážně zaměřených na pedagogiku. O stipendijní pobyt v Česku projevil zájem *Alexandr Peck*, jehož zájem se soustřeďuje na Komenského *Unum necessarium* a jiné teologické práce. Další Komenského společností se sídlem v Montrealu je *Kanadská společnost komeniologických studií (Canadian Society of Comenian Studies)*. Tato společnost své zahraniční styky nerozvíjela, neboť se plně soustředila na vydání francouzského překladu Komenského *Novissima Linguarum Methodus* v proslulém mezinárodním nakladatelství Droz ve švýcarské Ženevě. Kanadská společnost sdělila Unii Comenius, že její předsednictvo následně rozhodne, zda bude po vydání publikace nadále vyvíjet svou činnost.

Zvláště je třeba vyzdvihnout aktivity *slovenských kolegů*. Celostátní soutěž pro děti a mládež Komenský a my se setkala s ohlasem i na Slovensku. Finále druhého ročníku soutěže v březnu 2004 se v Brandýse nad Orlicí zúčastnili zástupci ze Slovenska a představili ukázky z výtvarných a literárních prací (kategorie A a B).

Předsednictvo s potěšením konstatovalo, že se tato soutěž rozšiřuje i za hranice ČR a je připraveno tomuto procesu napomáhat. V souvislosti s pořádáním soutěže v zahraničí se však ukázala nutnost přesně definovat podmínky, za nichž se spolupracující subjekty k této soutěži připojí.

Spolupráce s kolektivními členy UC, vědeckými a školskými institucemi a s českými komeniologi

Také v roce 2004 pokračovala dlouhodobá interaktivní spolupráce zejména s níže uvedenými institucemi:

Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872) – člen předsednictva UC RNDr. Vladimír Přívratský se zúčastnil valného shromáždění tohoto sdružení v září 2004, kde představil výsledky naší činnosti, jež budou publikovány ve Zpravodaji Historického klubu (zajistila dr. Pánková);

Základní škola Komenského v Brandýse nad Orlicí – spolupráce zejména v rámci soutěže Komenský a my;

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy – spolupráce na vydávání Bulletinu UC a metodická spolupráce v rámci soutěže *Komenský a my* (PhDr. Jana Skarlanťová z Katedry výtvarné výchovy);

Ústav pro informace ve vzdělávání – spolupráce při zajištění prostor pro vyvíjení základní činnosti UC, která vyústila podpisem nájemní smlouvy, o které jsme psali v Bulletinu UC č. 20;

Filozofický ústav AV ČR – spolupráce především v rámci soutěže *Komenský a my*, metodická pomoc při odborném vyhodnocení soutěže a podpora při realizaci výstavy v budově Akademie věd ČR v září 2004 (Mgr. Tomáš Havelka, PhDr. Martin Steiner).

I v roce 2004 se členové UC zúčastnili několika komeniologických (ale i jiných) konferencí, na nichž přednášeli referáty s komeniologickou tematikou. Byly to německo-české kolokvium *Johann Amos Comenius – Vordenker eines kreativen Friedens* v Bambergu ve dnech 13.-16. dubna 2004 (J. Beneš, J. Kumpera, M. Steiner, P. Zemek), symposium *Dal passato al futuro, la fede nella cultura. Il pensiero di Jan Amos Comenius nella società contemporanea*, v Miláně 22.-23. dubna 2004 (M. Steiner) a kongres *Vom Nutzen des Edierens* ve Vídni 3.-5. června 2004 (M. Steiner). Výzkumné centrum pro dějiny vědy (společné pracoviště AV ČR a UK v Praze) uspořádalo Seminář o časopise *Studia Comeniana et historica* a o uherskobrodských kolokviích, který se konal v Carolinu v Praze 8. prosince 2004, moderoval Jiří Beneš, seminář se týkal Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě a komeniologie v letech 1971-1989. Velmi významnou akcí byla i konference pořádaná Univerzitou Pardubice v dubnu 2004 na téma *Proč Komenský dnes*, které se zúčastnili D. Čapková, J. Pešková a J. Beneš.

Získávání sponzorů

V úvodu jsem naznačila trvalý nedostatek finančních prostředků na činnost UC, neboť činnost nelze vyvíjet jen na základě prostředků získaných z členských příspěvků. Navíc od letošního roku musíme, byť malou částkou, platit nájemné za prostory UC v budově Valdštejnská 20. O to více si vážíme těch, kteří nám pomáhají jak prostřednictvím sponzorských darů, tak aktivitami, které nemusíme hradit (uveďu např. výtvarnou pomoc Kateřiny Lysíkové, autorky loga soutěže *Komenský a my* a loga k 15. výročí UC). Jménem celé Unie Comenius patří dík sponzorům UC, zejména řediteli Choceňské mlékárny panu Ing. Petru Markovi a představitelům Pardubického kraje, zejména hejtmanovi Ing. Michalovi Rabasovi a členu Rady panu Ing. Petru Šilarovi, (který se stal novým členem UC, což nás velmi těší) za finanční podporu soutěže *Komenský a my* ze strany Pardubického kraje.

Návrh hlavních činností Unie Comenius v roce 2005

1. Prověření a podle možností následné začlenění UC do svazku vědeckých společností registrovaných v rámci AV ČR.

2. Dokončení redakčních prací na zbývajících heslech díla *Encyclopaedia Comeniana*.

3. Prohloubení spolupráce UC s Filozofickým ústavem (s jeho komeniologickou skupinou) na aktivitách ve vědecko-publikační oblasti.

4. Uspořádání semináře a výstavy k 15. výročí UC a k jubileu prof. D. Čapkové (za podpory a spolupráce Muzea Komenského v Přerově v čele s PhDr. F. Hýblem, členem předsednictva).

5. Realizace 3. ročníku a příprava 4. ročníku celostátní soutěže *Komenský a my*.

Závěrem

Uplynulých patnáct let prokázalo smysl existence Unie Comenius. Přesto, že se jedná o početně nevelkou organizaci, dokládají odborné, popularizační i společenské aktivity Unie, předávání odkazu Komenského dnešní mladé generaci a další činnost její opodstatnění – i ve světle právě shrnutých aktivit v uplynulém roce 2004 – v kontextu neziskových zájmových organizací působících v české společnosti.

Vzhledem k tomu, že dnes uzavírám druhé období svého předsednictví, chtěla bych dodat ještě několik slov osobní povahy. Z dobře známých důvodů naše činnost nebyla snadná, ale mohla se rozvinout jen proto, že v předsednictvu se mnou spolupracovali vynikající lidé, kteří obětavě a vynalézavě pomáhali řešit a zvládat úkoly, které jsme si vytkli. A častokrát i na úkor svých osobních ambicí a svého volného času, o sobotách, nedělích a po večerech. Chtěla bych rovněž poděkovat sponzorům, kteří nám pomohli udržet vyrovnanou bilanci.

Pro mne osobně bylo velkým povzbuzením, že práce nebyla marná a že směřovala i do budoucnosti. Svědčí o tom ohlas, který naše činnost měla a snad i nadále bude mít. Uvedu jako příklad jednu z našich nejvýznamnějších činností – soutěž *Komenský a my*. Děti se často daly inspirovat osobností Komenského a vyjadřovaly své úvahy o současném světě i osobité představy či přání do budoucnosti. Projevily při tom vynalézavost a někdy i hloubku vzdělání a nápaditost, jaké by od nich sotva kdo čekal. Mohu říci, že činorodost, kterou v rámci soutěže děti vyvinuly, rozhodně bude mít vliv na jejich budoucí vývoj a možná právě z těchto dětí a studentů se stanou budoucí členové UC.

Věřím, že se další práce UC ujmou lidé, kteří budou pokračovat a rozvíjet činnost různými směry, a přeji jim hodně úspěchů. Také na cestě k lepšímu institucionálnímu zabezpečení UC a k rozšíření její členské základny, zejména o spolupracovníky z mladší generace.

Markéta Pánková

ASUD od podzimu 2005 do jara 2006

Pro členy SH - zájemce o školní dějepis jsme připravili krátký přehled činnosti naší asociace, který navazuje na Zprávu o činnosti o ASUD přednesenou na valné hromadě Sdružení historiků v Národním muzeu v říjnu 2005.

Říjen 2005: Školy dostaly pokyn zpracovat své školní vzdělávací programy – s obecnými směrnicemi, bez pomoci v oblasti obsahu a pojetí jednotlivých předmětů. Členové výboru pokračovali v přípravě materiálu, který by mohl učitelům dějepisu nabídnout náměty a nápady pro jejich programy (dokončeno v březnu 2006). - Kartografii vyšla synchronní tabulku Pravěku a starověku, kterou pro Kartografii připravily autorky souboru dějepisných atlasů. - Výbor uspořádal zdařilou 9. historickou exkurzi, jejímž cílem bylo Litomyšlsko. - Dva delegáti výboru ASUD L. Šmejda a H. Mandelová se účastnili dvoudenního semináře MŠMT v Telči na téma Mezipředmětových vztahů. - Členové pracovní skupiny pro Eustory I. Pařízková, J. Kvirenc a E. Kunstová spolu s historiky ÚSD v průběhu podzimu připravovali 3. sborník ze soutěže (na téma Nejen hrdinové, nejen zbabělci – vydán v červnu 2006). - Vyšlo 25. číslo Informačního listu.

Listopad 2005: Téměř stovka členů ASUDS se účastnila XVII. vzdělávacího semináře ASUD v NM – pokračoval cyklus Nové pohledy na vývoj české státnosti (R. Kvaček); součástí programu byla i témata k tvorbě školních vzdělávacích programů (H. Štajglová, V. Ulvr) a exkurze v nové expozici Národopisného muzea v Letohrádku Kinských. – Členové výboru J. Kvirenc a E. Kunstová dokončili novou publikaci na pomoc práci v dějepise - „České dějiny do roku 1914. Historie v dokumentech“ pro nakl. Dialog Liberec.

Prosinec 2005: Pokračoval 5. ročník úspěšného vzdělávacího kurzu „Inspirace D“ – s pravidelnými semináři jednou měsíčně; v průběhu dubna 2005 až června 2006 se na něm podíleli historikové J. Teichman, P. Blažek, J. Pernes, J. Hoppe, J. Klíma, J. Rokoský, J. Cuhra a P. Koura. - Pokračovaly práce na DVD českých dějin 20. století (s SDaP AČR).

Leden 2006: Na pomoc učitelům ZŠ a SŠ byl zpracován a vydán 8. metodický sborník – E. Kunstové a kol. „Samostatné práce v dějepise – zadání, vedení a uplatnění“ (ASUD 2005). - V Dialogu vyšel soubor dokumentů k českým dějinám. - Připraveny podklady pro výbor Euroclio na mezinárodní konferenci na Maltě.

Únor 2006: V lednu a únoru byla dokončována roční práce na 9. metodickém sborníku na pomoc učitelům při realizaci RVP na školách podle pokynu MŠMT: „Náměty ke zpracování ŠVP dějepisu – I“ (pro 6. a 7. ročník). - Vydán Informační list č. 26.

Březen 2006: Přípraven dubnový seminář. Delegátka výboru H. Mandelová zastupovala ASUD na mezinárodní konferenci Euroclio na Maltě „Dějepisná výuka její podíl na utváření evropského občanství.

Duben 2006: Vyšel 9. metodický sborník ASUD. – V NM byl uspořádán dvoudenní XVIII. vzdělávací seminář s pokračováním cyklu o české státnosti (R. Kvaček,

V. Kural), s valnou hromadou a exkurzí v areálu Valdštejnského paláce. - Byly připraveny a zpracovány hodnotící dotazníky a distribuován sborník.

Květen 2006: Výbor připravil jarní dvoudenní historickou exkurzi, jejímž cílem byla návštěva více než deseti historických objektů i přírodních zajímavostí Olomoucka. Organizátor exkurze J. Kvirenc připravil bohaté metodické materiály k využití exkurze ve výuce. - Výbor připravoval hodnocení situace v realizaci reformy v dějepisné výuce pro referát na Sjezd českých historiků. - V dopise fakultám připravujícím učitele dějepisu byli vedoucí a didaktici kateder a ústavů informováni o metodických sbornících požádání o informace o didaktice a praxi.

Červen 2006: Členka celostátní poroty SOČ v Karlových Varech E. Kunstová po sedmé udělila jedné z vynikajících studentských prací Cenu ASUD. - Vzdělávací cyklus „Inspirace D“ k dějinám 20. století byl zakončen v knihovně ÚSD; k hodnocení 5. ročníku byl připraven a zpracován dotazník. – Začaly přípravy 10. sborníku – „Náměty ke zpracování ŠVP D – II“. – Byly dokončeny přípravné práce 2. etapy DVD českých dějin (za ASUD členy týmu L. Bursíková, E. Kunstová, H. Mandelová, P. Martinovský). - Vyhlášen 4. ročník soutěže Eustory připravený členy pracovní skupiny z ÚSD a ASUD.

Nové publikace členů ASUD pro výuku historie na základních, středních i vysokých školách

V návaznosti na řadu dějepisných učebnic pro základní školy se nakladatelství Dialog Liberec na podnět členů výboru ASUD rozhodlo vydat dvě knihy dokumentů, které by na trhu vyplnily mezeru v nabídce titulů potřebných pro výuku dějepisu. V září 2005 vyšlo „XX. století o sobě. Dějiny v dokumentech“, na tvorbě se podíleli prof. R. Kvaček, prof. J. Kuklík, H. Mandelová a I. Pařízková. Kniha je rozdělena do šesti oddílů (Zrod století, Světová válka, Mírové dvacetiletí, Znovu válka, Rozlomené století a Převraty a proměny), v nichž je 248 textů různého charakteru. V úvodu je charakterizoval prof. Kvaček, který se podílel na výběru převážné části dokumentů: „... Žánrově jde o širší dokumentární paletu: jsou tu fundamentální politické dokumenty i subjektivní memoárová svědectví, některé mezinárodní smlouvy, zákony i politicko-propagandistické projevy. Každý dokument má své určení, objasňuje událost nebo vystihuje ovzduší, také charakterizuje dobu a aktéry.“ Ke každému dokumentu (nebo jeho vybrané části) je kromě informací o jeho vzniku a smyslu připojena i fotografie, náměty k přemýšlení a někde i terminologický slovníček.

Zatímco v první publikaci jde o výběr z dokumentů mezinárodní povahy i těch, které se úzce váží k našim dějinám, druhý soubor „České dějiny do roku 1914. Historie v dokumentech“ J. Kvirence a E. Kunstové tvoří 338 textů z úryvků z dopisů, zákonů, vzpomínek, projevů a dalších písemností z českých dějin od příchodu Slovanů k Anenským patentům. Recenzent prof. Pánek napsal: „... Je důležité, že autoři vystihli jak „klasické“ politické a vojenské dějiny, tak i proměny spo-

lečnosti, kultury, církve a náboženských poměrů, ale také každodennosti obyčejných lidí...“ I zde jsou připojeny charakteristiky vzniku dokumentů a fotografie. Kniha vyšla v lednu 2006. Obě jsou na knižním trhu nebo je lze získat v nakladatelství (knihy@dialog-lbc.cz).

K dalším pomůckám užitečným pro školní výuku dějepisu patří i dva poslední sborníky připravené a vydané výborem ASUD. Sborník E. Kunstové a kol. se jmenuje „Samostatné práce v dějepise – zadání, vedení a uplatnění“ a je koncipován jako metodická pomoc vyučujícím základních i středních škol při vedení žákovských a studentských seminárních, ročníkových, soutěžních i dalších prací s dějepisnou tematikou. Zatím posledním z řady metodických publikací ASUD je 9. sborník „Náměty ke zpracování ŠVP dějepisu – I“. Jde o nabídku zkušeností učitelů dějepisu - členů ASUD při koncipování dějepisné výuky i řadu cenných praktických příkladů z mnoha škol; je zamýšlena jako pomoc současným i budoucím učitelům - dnešním studentům při rozpracovávání dokumentů MŠMT – rámcových vzdělávacích programů. První díl obsahuje kromě všech úředních dokumentů hlavně náměty k realizaci témat 6. a 7. ročníku; v přílohách jsou pak příspěvky z praxe, vyzkoušené projekty, příklady nových přístupů z výuky, např. mezipředmětových návazností, různorodých mimoškolních aktivit aj. Sborníky ASUD nejsou na trhu, lze je objednat na adrese ASUD, Tomkova 1, 150 00 Praha 5 nebo e-mailem: *asud@volny.cz*.

Helena Mandelová

Konference Moravské vyrovnání z roku 1905

V listopadu 2005 jsme si připomněli sté výročí od významného pokusu o uklidnění bouřlivé nacionální situace v moravské společnosti. Šlo o tzv. Moravské vyrovnání (nebo též Moravský pakt), kompromisní dohodu mezi českými a německými politickými stranami na Moravě, která měla zajistit relativně rovnoprávné postavení obou etnik v zemském sněmu, úřadech a školství. Tato zajímavá událost a její srovnání s poměry v okolních zemích se stala ústředním tématem pro konferenci s názvem Moravské vyrovnání z roku 1905 a výstižným podtitulem Možnosti a limity národnostního smíru ve střední Evropě. Konference se konala ve dnech 10.–11. listopadu 2005 v prostorách rektorátu Vysokého učení technického v Brně a mezi její pořadatele patřilo Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy, Historické ústavy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a Akademie věd ČR v Brně spolu s Maticí moravskou.

Na konferenci přijela řada předních českých, ale i rakouských, německých, slovenských, polských a dokonce amerických badatelů. Jazykem příspěvků byla sice nejčastěji čeština, ale hned následovaná němčinou. S nadsázkou řečeno, tento poměr referátů mohl budít zdání rovněž určitého „Moravského paktu“. První den se přednášející věnovali otázkám menšin a snahám o jejich rovnocenné postavení v rámci celého Rakouska, samotnému paktu z roku 1905 a s tím souvisejícímu zákonu o školství (tzv. Lex Perek). Následující den byla konference rozdělena do dvou sekcí. V první z nich se badatelé zaměřili na problematiku národnostního a jazykového vyrovnání v jednotlivých zemích habsburské monarchie – Bukovině, Dalmácii, Haliči, Salzbursku, Uhrách apod. Druhá sekce byla věnována dějinám pokusů o národnostní smír v Čechách a nacionální situaci v regionech Moravy, různých stavovských organizacích nebo soudobé literatuře.

Konference přinesla mnoho zajímavých podnětů, postřehů a otázek. Prokázalo se, že téma jazykových vyrovnání a národnostních vztahů poskytuje ještě volný prostor pro další výzkum, takže můžeme v budoucnosti očekávat nějaké další vědecké setkání na podobné téma.

Martin Rája

Ukrajinsko-česká konference o Josefu Hlávkoví¹

Zatímco v českém prostředí je Josef Hlávka znám jako stavitel a vynikající mecenáš, na Ukrajině – a zvláště v malebném kraji Bukoviny – představuje vrcholné ztě-

¹ Text příspěvku prof. Jaroslava Pánka byl otištěn s laskavým svolením autora i redakce Českého časopisu historického. Viz: ČČH 104, 2006, č. 3, s. 710-712.

lesnění novodobé architektury a výtvarného umění. Zásahu na tomto hodnocení má areál někdejší rezidence bukovinsko-dalmatského metropolity pravoslavné církve a arménský kostel v Černovicích (Černovcy), jež zde vznikly na základě Hlávkových projektů a zpočátku i za jeho organizačního vedení v letech 1864-1882. Dnes je velkolepě koncipovaná metropolitní rezidence užívána jako sídlo Černovické národní univerzity, která přes své excentrické postavení na ukrajinsko-rumunských hranicích patří do úzké skupiny elitních vysokých škol padesátimilionové Ukrajinské republiky.²

Výrazem živého zájmu o život a dílo „vynikajícího českého architekta, kulturního a společenského činitele“ se stala mezinárodní (přesněji řečeno bilaterální) konference *Jozef Hlavka (1831-1908) – vidomyj architektor ta mecenat*, kterou ve dnech 26.-28. dubna 2006, u příležitosti 175. výročí Hlávkovy narození, uspořádala Černovická národní univerzita. V překvapivě moderním univerzitním kampusu, který je Hlávkovým dílem, a v jeho nejkrásnějších interiérech (Mramorovém, Červeném a Modrém sále) se konalo zasedání, na jehož organizační přípravě se z české strany vydatně podílela Nadace „Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových“. Tematicky byla konference rozdělena do čtyř okruhů – Život a dílo Josefa Hlávky, Činnost Nadace Hlávkových, Architektura a kulturní odkaz Josefa Hlávky ve vztahu k současnosti a Ukrajinsko-české kulturní vztahy.

Osobnost a působení Josefa Hlávky představili na základě nových poznatků a souvislostí (se zvláštním oceněním nejnovější monografie Jiřího Pokorného)³ čeští účastníci – Josef Pechar (Praha), který se soustředil na charakteristiku Hlávkovy díla v konfrontaci se soudobými architektonickými proudy, a Jaroslav Pánek (Praha), jenž nastínil Hlávkovu cestu k založení České akademie a poukázal na asynchronní paralely českého vývoje v 19. století a ukrajinského vývoje ve 20. století. Ukrajinský specialista na dějiny novodobé architektury Jurij Repin (Kyjev) vystihl charakteristické rysy Hlávkovy přístupu k historismu a jeho osobité pojetí bukovinských dekorativních tradic. Výborný znalec regionálních dějin Bukoviny Oleksandr Masan (Černovice) zasadil Hlávkovu architektonické dílo do kontextu kulturního vývoje Černovic, pro něž znamenala stavba monumentální metropolitní rezidence vstup mezi mimořádně významná města Rakousko-uherské monarchie.

Dějinám mecenášské činnosti Josefa Hlávky se podrobně věnovala Dagmar Rýdlová v společném referátu s nepřítomným Václavem Pavlíčkem (Praha), zatímco specialistka v oboru správního práva Marie Karfíková (Praha) rozebrala právní podmínky existence a působení „Nadání Hlávkových“, jež od svého založení v roce

² Vynikající textovou a obrazovou prezentací (odpovídající standardu velkých světových univerzit) podává publikace *Černivec'kyj nacional'nyj universytet imeni Jurija Fed'koviča*, Kyjiv 2005.

³ Jiří POKORNÝ, *Odkaz Josefa Hlávky. Historie České akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu*, Praha 2005.

1904 díky perfektnímu zabezpečení přežilo období nacistické a komunistické totality a stalo se nejstarší kontinuálně existující nadací v České republice. Jurij Makar (Černovice) zhodnotil úspěšnou spolupráci tamní univerzity s „Nadáním Hlávkových“, kdežto Ihor Čechovskij pojednal o chrámu apoštolů Petra a Pavla, druhém nejvýznamnějším černovickém výtvaru Josefa Hlávky, který se stal v následujících desetiletích ohniskem náboženského a kulturního života arménského společenství v Bukovině.

Širší kulturní souvislosti působení Josefa Hlávky v Černovicích demonstrovaly na základě pramenů z místních archivních fondů Oksana Ivasjuková a Svitlana Belins'ka (obě Černovice), jež upozornily na to, že Hlávka svou působností na jedné straně přispěl k rozvoji hudebního života v Černovicích, na druhé straně však – v rámci stavby metropolitní rezidence – podnítil geologický průzkum a objevení bukovinských nalezišť mramoru a alabastru, přispěl k založení řemeslnických škol a k zavádění nových technologií. Iryna Korotunová blíže osvětlila záměr zakladatelské osobnosti bukovinského metropolity Jevhenije Hakmana o vybudování Černovic jako „Jeruzaléma na řece Prutu“ a seznámila s iniciativou na zanesení Hlávka architektonického díla na seznam památek UNESCO; tuto iniciativu také účastníci konference ve svém závěrečném prohlášení jednomyslně podpořili.

Další příspěvky byly věnovány ukrajinsko-českým kontaktům v 19. a 20. století, zejména vztahu mezi oběma kulturami (Michailina Kocjubins'ka, Kyjev), podílu Pavla Josefa Šafaříka na uznání svébytnosti ukrajinského národa (Natalija Strelčuková, Černovice) a činnosti profesorů a absolventů černovické univerzity v meziválečném Československu (Ol'ga Kacimonová, Černovice). K literárním vztahům mezi oběma národy se soustředili Volodymyr Žytnyk (Kyjev) a Sofija Koval's'ka (Lvov), která s politováním konstatovala naprostý pokles překladatelské činnosti z češtiny do ukrajinštiny, neboť i nejdůležitější díla české literatury mohou poznávat Ukrajinci pouze prostřednictvím ruských překladů. Velká pozornost byla věnována sociolingvistickým otázkám a jejich projevům v nejnovějších dějinách (Ljudmila Tkačová a Mar'jan Skab, oba Černovice, a Larysa Masenko, Kyjev). Zejména poslední uvedená badatelka poukázala na význam jazykové politiky meziválečného Československa a jeho vztahu k menšinám i pro utváření modelu menšinové politiky v rámci samostatné Ukrajiny.⁴ V mnoha ohledech se ukázalo, že komparativní studium dějin českých a ukrajinských zemí má před sebou značné možnosti, že však naráží na kardinální problém, totiž nedostatek reálné výměny informací, včetně základních vědeckých časopisů, a na krajně omezené možnosti studia mladých ukrajinských badatelů (zejména doktorandů, ale i posluchačů magisterských ročníků) na českých univerzitách. Tato skutečnost je ve zřejmém rozporu se zájmem Ukrajinců o bohemikální tematiku a s potenciálním významem Ukrajiny jako jednoho z velkých evropských států v budoucím vývoji našeho kontinentu.

⁴ O problému renesance ukrajinštiny jako státního jazyka v konkurenci s ruštinou blíže Larysa MASENKO, *Mova i polityka*, Kyjiv 2004.

Konference měla značný společenský ohlas, k němuž patřilo úvodní vystoupení současného rektora Stepana V. Meľnyčuka a přijetí českých účastníků konference u bývalého rektora a nynějšího gubernátora Černovické oblasti Mykoly V. Tkače, stejně jako velká odezva v ukrajinském tisku. Prostřednictvím jedné ze svých nejlepších univerzit projevila Ukrajina mimořádný zájem na vědecké a pedagogické spolupráci s Českou republikou (zejména při rozvíjení ukrajinské bohemistiky a české ukrajinistiky) a – na rozdíl od předsudků tradovaných v našem prostředí – prokázala, že má českým partnerům ve vědecké i kulturní oblasti vskutku co nabídnout.

Jaroslav Pánek

Významné osobnosti církví a náboženských společností v politickém životě 20. století

Jedním z oborů, které byly v období 1948-1989 nejvíce postiženy nezájmem a desinterpretacemi, je oblast moderních církevních dějin. V posledních letech je v českém i slovenském prostředí studium různých aspektů tohoto oboru na vzestupu. Vedle rozrůstající se bibliografie je problematika církevního vývoje předmětem vědeckých konferencí majících svůj věcný i metodologický význam. Týká se to jak teologických, tak profánních fakult. Vědecké semináře sice probíhají většinou za omezeného zájmu širší veřejnosti, avšak konfrontace a třibení názorů odborníků spojená s inspirativními dopady tento částečný nedostatek nahrazuje.

Velmi reprezentativní setkání historiků a teologů uspořádala ve dnech 27.-28. dubna 2006 Katedra politologie a evropských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci ve spolupráci s Centrem pro studium demokracie a kultury v Brně. V inspirativních prostorách bývalého jezuitského konviktu v Olomouci zaznělo přes 50 referátů v rámci mezinárodní konference na téma „Významné osobnosti církví a náboženských společností v politickém životě 20. století“. Ambice organizátorů směřovaly ke snaze analyzovat životní dílo kněží i laiků všech našich církví a náboženských společností, které vedle působení v duchovní sféře přitáhla také politika, politické strany a veřejné dění. Proto před více než stovkou účastníků defilovaly osudy katolíků (F. Hály, M. Zavorala, J. J. Rückela, J. Hloucha, A. Hlinky), pravoslavných (Gorazda, Sávy, Sergije), protestantů (Č. Duška, J. B. Součka, J. L. Hromádky, J. B. Kozáka) i příslušníků Církve československé husitské (E. Dlouhý-Pokorný, R. Ceh, F. Kovář) s ekumenickým cílem ukázat, co jednotlivé církve spojuje a ne rozděljuje.

Vysokou vědeckou úroveň referátů reprezentovala jména našich předních odborníků, historiků a teologů z vysokoškolských a akademických pracovišť z České republiky a ze Slovenska v čele s prof. C. V. Pospíšilem, M. Pojslem, M. Traplem, P. Alešem, J. Malířem, J. Hanušem, M. Weisem, P. Fialou, F. X. Halasem, P. Markem atd. Sumarizovat vyznění všech referátů v krátké zprávě nelze, ale připravova-

ný sborník z jednání konference nesporně ukáže její přínos pro poznání církevních dějin československého prostoru ve 20. století, jak z hlediska nových faktů, tak i pokusy o novou interpretaci klíčových otázek.

Jiří Lach

Martin Čapský, Vévoda Přemek Opavský (1366-1433). Ve službách posledních Lucemburků, Brno - Opava, Knihnice Matice moravské sv. 17, Matice moravská / Slezská univerzita v Opavě 2005, 367 s.

Osudy zástupců vedlejší linie dynastie Přemyslovců, vévodů opavských a ratibořských, jež přežila držitele pražského trůnu o více než dvě stě let, ležely ještě do poměrně nedávné doby odsunuty na okraj zájmu (a často i povědomí) odborné i laické veřejnosti. Z historického přítmi začali opavští Přemyslovci opět vystupovat až počátkem 90. let minulého století, kdy společenské uvolnění s sebou přineslo i zvýšený zájem o dějiny tzv. vedlejších zemí České koruny. „Rehabilitace“ jejich podílu na dějinách je spojena především se jmény Dalibora Prixe a Martina Wihody, či také Marka Starého a Jany Konvičné. V neposlední řadě k nim již delší čas patří i Martin Čapský, který si řadou kvalitních dílčích studií vydláždil cestu k recenzované monografii. Ta byla obhájena jako disertační práce na půdě Filozofické fakulty brněnské Masarykovy univerzity.

Důkladnou heuristikou a důvěrnou znalostí doby i moderních trendů bádání podložené dílo nese na štítě jméno „posledního významného“ opavského přemyslovského vévody. Užití termínu biografie však v tomto případě považuji za mírně zavádějící, neboť obsah knihy v sobě skrývá mnohem více než „jen“ analýzu životních osudů hlavního protagonisty. Mnohem spíše jde o široce založený obraz, jehož nejuvýstižnější charakteristiku podal sám autor otázkou položenou v úvodu: „... má smysl více či méně obratně sestavený sled životních událostí sám o sobě, nebo musí být s to charakterizovat určitou epochu a ze své pozice osvětlovat její dosud nejasné stránky?“ Jistě nikoliv předčasně je vhodné již nyní zdůraznit, že se předestřený požadavek a vytýčený úkol podařilo autorovi naplnit bez nadsázky mistrně.

Práce je vystavěna v podstatě chronologicky, ovšem, s ohledem na dochovanost pramenů a invenci tvůrce, nikoli za každou cenu důsledně. V první kapitole se Čapský kriticky vyrovnal s dědictvím existující (a sluší se jedním dechem dodat i neexistující) historiografické produkce od starého kronikářství až po současnost. Zvýšenou pozornost je přitom nutno věnovat jeho rozboru východisek a tendencí dodnes jediného autora syntézy dějin Opavska Gottlieba Biermanna a zejména politických konotací závěrů Jana Kaprasa, tvůrce dosud vlivné teze o dvojkolejnosti politiky opavských zeměpánů a jejich zemské obce vůči Slezsku a Moravě. Autor takovou konstrukci promyšlenou argumentací přesvědčivě a jednoznačně vyvrací, čímž zároveň do značné míry relativizuje smysl dalšího pokračování diskuse na téma, zda tehdy Opavsko bylo „Moravou“ či „Slezskem“.

Samotný „příběh“ vévody Přemka je pak ve skutečnosti široce rozvrženou monografií dění ve středoevropském prostoru závěru 14. a první třetiny 15. století. Neklidná doba poznamenaná bouřemi husitských válek je ovšem důsledně nahlížena na perspektivou drobného přemyslovského zeměpána, respektive obecně prizma-

tem jeho sociálních vrstevníků, slezských piastovských knížat. Obraz neklidného údobí tak zároveň přirozeně nabývá obrysů portrétu držby moci, vlády a nástrojů užívaných k jejímu vykonávání a potvrzování u „obecně“ pojatého vládce malé země. Právě v důrazné modelové koncepčnosti a vzorové exemplárnosti leží bezesporu největší síla a přínos Čapského metody a jeho výsledného textu.

V centru pozornosti autora tak nestál „pouze“ proces zapojování opavského pána do košaté sítě tehdejší vnitrokorunní i mezinárodní diplomacie a jeho orientace v ní, či jeho vystupování a aktivita za let bojů husitské revoluce, ale především otázky jeho motivací, možností a limit předurčených hmotným i nehmotným záze-
mím. Ty nutně směřovaly k základně vévodské moci, tedy k Opavsku, místní zemské obci a vztahu Přemyslovce k ní. „Biografie“ Přemka Opavského se tak po stránce vnitřní logiky dělí na dvě základní, vzájemně se organicky prolínající roviny, které zachycují vévodu uvnitř jeho země i za jejími hranicemi.

Pouť po stopách vévody Přemka Opavského autor začíná zamyšlením nad dědictvím, které mladému Přemyslovcovi zůstalo po jeho otci Mikuláši II., výrazné osobnosti střeoevropského formátu. Těžké dluhy dále umocnilo dělení země mezi jednotlivé syny zakladatele vévodství a první kroky mladého zeměpána ovlivnila i brzká smrt starších sourozenců. Čapský tak přivádí na scénu schopného hospodáře, který cíleně obnovoval podlomené základy vévodské moci okolnostmi vynucenou uvážlivou ekonomickou politikou, stejně jako „lokálního“ diplomata hledajícího spojení a splétajícího síť přátelství především směrem ke slezskému prostoru, kde sídlila drobná piastovská knížata. Ta představovala pro opavského zeměpána přirozené rovnocenné partnery, zvláště když sousední Morava byla zmítána soupeřením členů tamní lucemburské sekundogenitury. V neklidné době tak Přemek vystupoval především jako „muž kompromisu“, jehož bytostným zájmem byla zejména snaha udržet válečné běsnění za hranicemi opavského vévodství.

Jádrem knihy je kapitola nazvaná příznačně „Opavský vévoda“. Zaměřením na vztahy zeměpána k jednotlivým složkám stavovské obce odhaluje autor proměny mocenských pozic jednotlivých součástí vnitropolitického systému vévodství. Reálný pokles zeměpanské moci, který vévoda citlivě vyrovnával důrazem na symbolickou a spektakulární stránku vlády, vedl k zvýšení váhy místní stavovské obce, zejména pak ekonomicky dominantního města Opavy. Čapský důkladným rozbo-
rem jemných nuancí ve vztahu mezi vládní mocí a městským prostředím vyvrací starší Biermannovy teze o protiměstsky orientované politice syna Mikuláše II. a představuje ho v roli zcela opačné.

Při snaze o rekonstrukci opavského dvora vyšel Čapský metodicky z tezí postulovaných pro příbuzné prostředí drobných slezských knížat polskými historiky Tomaszem Jurkem a Iwonou Pietrzyk, které umožňují vyhnout se úskalím, jež představuje jak příznačná mezerovitost dochovaných pramenů, tak především v prostoru malých knížectví pomaleji se prosazující trend písemné formalizace správy. Zajímavý postřeh je zároveň důrazným varováním před snahou o automa-

tické přenášení analogií z prostředí velkých zemí do hranic jejich menších protějšků.

Druhá polovina knihy je věnována Přemkově aktivitě v letech těsně předcházejících husitské revoluci a následně jeho přímé účasti v propuklých bojích. V celkově čtvrté kapitole Čapský odkrývá cestu opavského vévody mezi členy *familae regis* Zikmunda Lucemburského. Akcentuje přitom jak význam zběhlosti v umění rytířské kultury, která otevírala malým zeměpánům „cestu za hranice rodného údělu“, tak především nabízí důkladný a cenný rozbor příčin vzniku a následného vývoje celoslezského vědomí, jehož základ spatřuje v postupem času se vnitřně precizující a formalizující spolupráci jednotlivých slezských knížat. Pokles své moci uvnitř vlastních údělů i navenek v rámci korunních zemí se Piastovci (a spolu s nimi od počátku i opavský vévoda Přemek) snažili vyvážit vzájemnou kooperací a vytvářením nadregionálních bezpečnostních struktur, které následně prošly zatěžkávací zkouškou právě v kolotoči husitských válek.

Události následující po smrti krále Václava IV. tvoří kolorit závěru knihy a lze říci, že byly i předznamenáním blížícího se epilogu přemyslovské moci na moravskoslezském pomezí. Před vypuknutím bojů stanul vévoda Přemek na vrcholu moci. Podařilo se mu restituovat velkou část původní otcovské majetkové základny a nástup Zikmunda Lucemburského na český královský trůn měl být příslibem úspěšné dvorské kariéry a vstupenkou do světa vyšší diplomacie, což se odrazilo i v jeho postavení jednoho ze „správců“ Moravy na počátku vleklého konfliktu. Závěr života opavského zeměpána však již byl poznamenán těžkými ztrátami způsobenými dlouhou permanentní válkou. Postavení jeho následníků ovšem bylo zásadním způsobem podlomeno především nerespektováním jeho vůle vyjádřené v závěti. Další nešťastné dělení země tak vedlo k trvalé pauperizaci a po polovině 15. století i faktickému vytlačení Přemyslovců z Opavska.

Ve své přehledně strukturované knize Martin Čapský vyložil a v rámci „dlouhého trvání“ úspěšně sledoval stopu nejtrvalejšího odkazu Přemkovy doby pro následující generace opavských zeměpánů. Byl jím dalšími vévody respektovaný model vládnutí, který doznal výraznějších změn až s přechodem Opavska do přímé držby českých králů na počátku 16. století. Vadou na kráse představované publikace jsou bohužel tiskové chyby. Na některých místech fatální selhání technické stránky výpravy knihy mohl ovšem sám autor ovlivnit jen stěží. Běžný komfort čtenářů by však jistě bylo pozvedlo i zařazení osobních, místních a věcných rejstříků. To však nic nemění na skutečnosti, že tato v nejlepším slova smyslu dobře napsaná kniha by rozhodně neměla uniknout pozornosti nejen zájemců o pozdně středověké dějiny zemí Koruny české.

Petr Kozák

Blahopřání ke kulatým narozeninám

Nejen učitelé dějepisu se buď osobně, nebo zprostředkovaně v učebnicích, metodických materiálech či knihách pro mládež se jménem Heleny Mandelové (narozena 1. března 1936 v Praze) setkávají už více než třicet let. Ostatně nezanedbatelný souhrn toho, co publikovala do konce 90. let, je obsažen v Lexikonu současných českých historiků (Praha 1999).

Vrstevníci Heleny Mandelové si vzpomenu na pravidelná metodická setkávání učitelů dějepisu v Jevanech, které organizoval pražský Pedagogický ústav; jeho dlouholetá pracovnice PhDr. Ladislava Schücková se starala o to, aby si zde učitelé předávali své zkušenosti, aby sledovali nejnovější historické výzkumy. A při těchto setkáváních jsme poznali Helenu, kdy nám kupříkladu ve volných chvílích předváděla výsledky své cestovatelské vášně. Ale to už měla za sebou pedagogické čtení o Aktivitách žáků ve vyučování dějepisu na základních školách. Práce, z níž jsme si opisovali a přejímali nápady z jejích zkušeností. V 80. letech připravila další metodický materiál – skripta o metodách opakování Práce s exponovaným materiálem v hodinách dějepisu na základní škole.

Sama by asi vzpomněla na problémy při zveřejnění a obhájení svých prací. Zejména ve Výzkumném ústavu pedagogickém, ale i SPN narážela na nepochopení, dokonce až na nevraživost. Kde se zášť brala? Na způsobu prosazení a obhájení už se rýsovala bojovnost autorky; byla si dobře vědoma, že práce je potřebná a že ji v případě nutnosti učitelé podpoří. A to se i mnohokrát stalo. Ani z tehdejších nejvyšších představitelů moci neměla obavu.

Jednala o nedostacích ve výuce dějepisu s ministrem školství Milanem Vondruškou i s pracovníkem ÚV KSČ Josefem Havlínem. Všude se snažila přesvědčit, že je nutné něco změnit. Podářilo se jí na ministerstvu prosadit myšlenku nové učebnice dějepisu pro základní školy a také ji s kolektivem historiků v čele s profesorem Miroslavem Hrochem realizovat. To je ona řada sešitových vydání učebnice Středověk I – III, která má dodnes u učitelů největší úspěch (už 11 vydání!).

Ani při této práci se nevzdala své „zatvrzelé“ představy moderní učebnice, takové, která může učitelům i jejich žákům nejvíce prospět. Historici se leckdy pozastavovali nad grafy, tabulkami a časovými přímkami, to vše považovali za zbytečný balast, a dokonce namítali, že je tento materiál v učebnici zbytečný. Helena ze své dlouholeté praxe věděla, co je nutné a potřebné při práci ve vyučovací hodině, a proto se nevzdala. Jen díky této neústupnosti nakonec vznikla první, opravdu pracovní učebnice s bohatým didaktickým vybavením.

Po roce 1989 jsme si naivně mysleli, že dějepis ve svobodné době dostane „zelenou“. Téměř opak je pravdou. A Helena Mandelová se pustila do dalších aktivit. Již 16 let existující sdružení učitelů dějepisu, později nazvané ASUD (Asociace učitelů dějepisu), je „úspěšným dítětem“ své předsedkyně. Soustředila kolem sebe

nadšené učitele, ochotné opět pracovat navíc, a toto jádro zůstává po celou dobu existence sdružení téměř nezměněné. Kolik úsilí, sebezapření, úspěchů, ale také nezdarů ASUD postihlo! Rozvinula i mezinárodní aktivity – ASUD se tak rozhodně neztrácí ani v mezinárodní asociaci učitelů dějepisu Euroclio.

Helena vždy dokázala své spolupracovníky přesvědčit a také sama dovedla překonat mnohá období, kdy už se zdálo, že veškeré snahy o zlepšení podmínek pro práci učitelů a boj o samotnou existenci předmětu – je marný. Se všemi ministry školství výbor ASUDu jednal, poznali jsme osobní přístup jednotlivých funkcionářů k danému problému. A nebylo to radostné poznání. Výsledky snažení nejsou rozhodně adekvátní tomu úsilí, které bylo vynaloženo. Jen ale to, že byl slyšet hlas o nedostacích, že zazněly návrhy, jak by se situace ve výuce měla zlepšit, je lepší než mlčet. A to je názor Heleny. Dočkala se za to i osobních ataků z nejvyšších ministerských míst – ale na to už je přece z 80. let zvyklá!

Posledních patnáct let je profesní život Heleny Mandelové spojen s další publikační činností, například s knížkami o dějinách pro nakladatelství Albatros a dalšími pomůckami. Věděla o lidech, kterým rovněž jde o to, aby své zkušenosti ze školní práce zúročili, a se kterými chtěla spolupracovat. Přizvala tři kolegyně a společně vytvořily pětidílnou řadu dějepisných atlasů, o nichž víme, že jsou mimořádně úspěšné (1. vydání Kartografie Praha 1995–2001).

A sotva byla tato práce skončena, vytvořila další kolektiv, který získala pro svou předem promyšlenou koncepci učebnice (jak byla učiteli označena) „pro 21. století“. Výsledkem jsou sličné publikace, o které je zájem i v neučitelské veřejnosti. Realizovalo je liberecké nakladatelství Dialog v letech 2001–2004.

Zatím poslední výsledek její neutuchající publikační aktivity je výbor zvukových dokumentů vydaných Dialogem ve spolupráci s Českým rozhlasem Hlasy XX. století a spoluautorský podíl na tolik potřebné chrestomatii k nejnovějším dějinám – „XX. století o sobě – Dějiny v dokumentech“, na níž se výrazně podíleli i historikové, především prof. Robert Kvaček (Liberec 2005). A na cestě je nová učebnice vlastivědy realizující novou koncepci vyučování ve 4. a 5. třídě.

Její názory zaznívají čas od času ve sdělovacích prostředcích, naleznete je na stránkách učitelských a metodických časopisů a sborníků, jsou slyšet mezi zákonodárci Parlamentu i Senátu. Ani to jí pochopitelně vždy nezískává jen nové příznivce, ale my z jejího okolí víme, že její umanutost je takřka stoprocentně motivována jen jediným cílem: pomoci školnímu dějepisu. A stejně je tomu při spolupráci se Sdružením historiků ČR, akademickými ústavami, fakultami i jednotlivci z historické obce z celé republiky.

Vitalitu a stálou neústupnost v rozhodování si stále udržuje. Přejeme Heleně Mandelové – a sobecky i sobě –, aby vytrvala, aby se jí práce dařila. Na naší společné dějepisné cestě necht' jí slouží dobré zdraví!

Eliška Kunstová - Jan Kvirenc

Vzpomínka jubilejní. K pětasedmdesátinám profesora Ivana Hlaváčka

Kulatá a půlkulatá životní jubilea prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CSc. (narozen 28. května 1931 v Praze), se stávají pro četné jeho přátele, kolegy a žáky, lépe řečeno generace žáků, vždy znovu a znovu vítanou příležitostí nejen k srdečným blahopřáním všeho nejlepšího, ale i k projevům zasloužené úcty a k vyjádření díků za veškeré poznání, inspirace a lidské působení, které jim jubilant nezištně po léta poskytoval a nadále poskytuje. To vše pak nepochybně provázejí i vzpomínky nesmazatelně vryté do jejich paměti a ve zkratce symbolizující obraz Hlaváčkovy osobnosti. Sám bych rád z bezpočtu svých vzpomínek při této příležitosti zveřejnil alespoň tři. Prvá, do budoucna charakterizující Ivana Hlaváčka jako člověka posedlého cestovatelskou vášní, bohužel ve větší míře uspokojovanou až v daleké budoucnosti, se váže k druhé polovině 50. let minulého století, kdy jsme byli s dalšími snad 20 učiteli a studenty historie tehdejší Filozoficko-historické fakulty Univerzity Karlovy účastníky desetidenní exkurze do Polska. Pro většinu to byla první cesta za hranice a tehdejší aspirant Hlaváček jako by se při ní proměnil. Ztratil svou přísně vyhlížející tvář a stal se zábavným společníkem, který na nejednom fotografickém záběru zůstává zachycen s úsměvem na tváři. Svou příznačnou touhu po poznání však ani zde nezapřel. Projevoval ji na každém kroku a navíc s jakými znalostmi se na cestu vypravil a jak rád získané vědomosti předával ostatním. To mu zůstalo dodnes stejně jako ona neochabující touha po poznání, odrážející se v jeho badatelském úsilí i v jeho bohaté referentské a recenzní činnosti, s níž seznamuje naše i zahraniční zájemce s nejnovějšími výsledky studia středověkých dějin, pomocných věd historických a historiografie v širokém středoevropském měřítku. Druhá z vybraných vzpomínek je o deset let mladší a zanechává v mé mysli obraz tehdy čerstvého docenta Hlaváčka (habilitoval se v roce 1966) jako obávaného examinátora. Byl jedním z členů zkušební komise při mém tzv. aspirantském minimu a dodnes téměř fyzicky cítím, jak ze mne dobýval v mé hlavě poněkud hlouběji zasuté vědomosti o středoevropských univerzitách v době vrcholného a pozdního středověku. Ačkoliv cílem mého snažení bylo studium hospodářských a sociálních dějin raného novověku, díky jeho dotazům jsem si dodatečně o univerzitách v Lipsku, v Krakově i jinde ledascos přečetl a uvědomil si, že v tom byl mimo jiné smysl jeho k detailům směřujících otázek. Zkouška u přísného učitele tak nebyla jen prověřením znalostí, ale i podnětem k dalšímu jejich obohacení, k trvalejšímu hledání odpovědí na jím kladené otázky. Tak jsem pochopil jeden z principů Hlaváčkovy úspěšného pedagogického působení, který se odvozuje od jeho studentům často opakované otázky: „A měl jste tu knihu v ruce. Podívejte se na ni“. Zde promlouvá učitel – čtenář, bibliofil, jehož skvostná odborná knihovna je dokladem šíře jeho zájmů i péče o vědomosti kolegů, kterým zde uložené v našich veřejných knihovnách mnohdy těžko dostupné tituly dává k dispozici. Třetí vzpomínku nelze přesněji datovat. Jen obecně lze říci, že je z doby nedávné, či lépe řečeno z doby současné, a je spojena opět

s pedagogickou činností váženého jubilanta na pražské staroslavné Karlově univerzitě, s níž své osudy spojil k dnešnímu datu na více než 55 let. Stačilo však málo, aby k velké škodě české historické vědy bylo jeho působení zde daleko kratší. Sedmdesátá a osmdesátá léta minulého století sice přežil v oboru, nebylo to však bez obtíží a zpřístupněné svazky Státní bezpečnosti svědčí o tom, že to nebylo ani bez zájmu spolupracovníků a agentů bezpečnostních orgánů o jeho osobu. Podstatné pro mou nejčerstvější vzpomínku, vyplývající z přítomnosti při nejrůznějších obhajobách a zkouškách budoucích magistrů a doktorandů je, že prof. Hlaváček jako předseda komisí, či zkoušející nic neslevil ze svých tradičně vysokých požadavků, současně však žádnému z kandidátů nemůže uniknout, že své dotazy klade s laskavostí sobě vlastní a pečlivě se stará o zajištění zdárného průběhu pro ně významného aktu. Vstupuje tak do jejich mysli jako laskavý, pečlivý a náročný učitel, osobnost s přirozenou autoritou, na kterou se nezapomíná, která vzbuzuje respekt, ale současně dává i pocit důvěry. A tento pocit pro mne již není vzpomínkou. Je jistotou, kterou jsem si vždy uvědomoval, a myslím, že si ji uvědomují všichni, kdo s Ivanem Hlaváčkem byli ať pracovně, či jinak v jakémkoliv kontaktu.

Připomínat konkrétní výsledky badatelské, pedagogické a organizační činnosti Ivana Hlaváčka by podstatně přesáhlo tiskové možnosti tohoto periodika. Pokud jde o bibliografii jeho prací, čítající několik set položek (bez několika set referátů, recenzí a zpráv), odkazují proto na sborník *Historia docet* (Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CSc. Uspořádali Miloš Polívka a Michal Svatoš. Historický ústav, Praha 1992) a pozdější evidence jeho knižních publikací, studií a článků ve sborníku *Z pomocných věd historických* 12 (Praha 1996 – vyšlo 1997) a v *Českém časopise historickém* 96, 1998. Posloupnost jubilentových badatelských zájmů dobře naznačují tituly jeho knižních děl, která se shodou okolností dočkala vydání většinou v „předvečer“ nebo v letech jeho kulatých či půlkulatých jubileí: *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích ve středověku* (Praha 1965); *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.), 1376-1419* (Stuttgart 1970); *Ze zpráv a kronik doby husitské* (Praha 1981); *K organizaci státního správního systému Václava IV. Dvě studie o jeho itineráři a radě* (Praha 1991); *Úvod do latinské kodikologie* (Praha 1994 – 2. vydání); *Knihy a knihovny v českém středověku. Studie k jejich dějinám do husitství* (Praha 2005). K nim je třeba přičíst několikrát již vydané *Vademecum pomocných věd historických* (spoluautoři Jaroslav Kašpar a Rostislav Nový), nepostradatelnou učebnici všech studentů archivnictví a pomocných věd historických. Celoživotním zájmem jubilanta se tak stal celý komplex pomocných věd historických, zejména středověká diplomatika, kodikologie a epigrafika, středověké kulturní, politické a správní dějiny s hlavním zaměřením na pozdní středověk, historii ústředních správních struktur říše a českého státu, dějiny knihoven, přípravu *Regest Imperii Václava IV.* a historiografii oboru v širším slova smyslu. Výsledky, jež předložil, náleží k trvalým hodnotám historicko-archivního výzkumu, které si zasloužily uznání domácí i zahraniční badatelské veřejnosti.

Kulatá a půlkulatá jubilea prof. Hlaváčka přirozeně nemohla zůstat bez povšimnutí odborných periodik. Podvkrát se ke gratulantům připojil vzpomínkami Michala Svatoše (Zpravodaj HK 1/1997) a Jaroslava Pánka (Zpravodaj HK 1/2001) i Zpravodaj Historického klubu. Tehdy jubilantovi vyslovená poděkování za jeho podíl na činnosti Sdružení historiků v době, kdy byl členem jeho výboru, dnes rozhojňují díky za veškerý další jeho zájem o činnost Sdružení a aktivity podporující jeho akce (přednášky, členství v hodnotící komisi Ceny Josefa Pekaře). Ve vyslovení díky nezůstane jistě Sdružení historiků osamoceno. Přirozené autority prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, jeho noblesního, uvážlivého vystupování, pomoci v hledání přijatelných řešení, účastí v diskusích apod. si váží vědecká grémia a společnosti doma i v zahraničí. Podobně jako výčet jeho publikovaných prací i výčet všech jeho členství a nejrůznějších funkcí je až příliš dlouhý na to, abych jej zde publikoval, a to ještě s obavou, že bude neúplný. Odkazuji proto na Lexikon současných českých historiků (HÚ AV ČR, Praha 1999), který tyto informace z větší části obsahuje. Bylo by jistě na místě vzpomenout i všech ocenění, jichž se jubilantovi dostalo od institucí univerzitních a akademických, jakými jsou například Palackého medaile za zásluhy ve společenských vědách a Medaile De scientia et humanitate optime meritis, udělované Akademií věd České republiky.

Svou vzpomínku, v níž jsem jistě mnohé přehlédl, za což se omlouvám, nemohu uzavřít jinak, než jak jsem již v úvodu napsal, srdečným přáním všeho nejlepšího do dalších let.

Eduard Šimek

Slavomír Brodesser pětadesátiletý

Jen obtížně lze najít druhého historika, který by svou práci vykonával s tak velkým elánem a vehemencí. PhDr. Slavomír Brodesser, kdysi pracovník tehdejšího Státního ústředního archivu v Brně a posléze dlouholetý odborný pracovník Moravského zemského muzea v Brně, je již více jak třicet let muzejním historikem tělem i duší. Nepřestal jim být ani nyní, kdy dosáhl věku šedesáti pěti let.

Slavomír Brodesser se narodil dne 25. srpna 1940 v Neslovicích u Ivančic. Poté, co absolvoval ivančické gymnázium, se rozhodl studovat na filozofické fakultě brněnské univerzity archivnictví a pomocné vědy historické. Své vysokoškolské studium dokončil roku 1968, kdy na základě disertační práce „Moravskoslezské gubernium v letech 1783-1850“ obdržel titul doktora filozofie.

Uvedený obor předurčil i další Brodesserovu profesionální dráhu, a to alespoň v její počáteční fázi. V letech 1968-1974 pracoval jako odborný archivář v tehdejší Státním oblastním archivu v Brně, kde se podílel na zpracování mnohých dokumentů k dějinám novověké Moravy a kde se rozvinul také jeho starší zájem o dějiny správy tohoto období. Rok 1974 byl nicméně pro něj přelomovým. Brodesser tehdy přešel na oddělení nových dějin Moravského muzea, kde se potom

s neuvěřitelným nasazením podílel na budování sbírkového fondu i na jeho prezentaci v podobě výstav a expozic, popřípadě odborných statí a článků. Za všechny připomeňme alespoň podíl na monografiích *Celnictví v Československu* (Praha 1982), *Jevišovice 1289-1989* (Jevišovice 1989), *Moravskobudějovicko-jemnicko* (jako svazek *Vlastivědy Moravské*, Brno 1997), články *Vznik moravskoslezského gubernia a připojení Slezska k Moravě v roce 1783* (Sborník k nedožitým narozeninám PhDr. Jiřího Radimského, Brno 1969), *K vývoji zemské správy na Moravě v 18. století* (Časopis Moravského muzea 61, 1976), anebo výstavy *Hoši od Zborova* (1997) a *Pocta svobodě* (1995, společně s Janem Břečkou, Jiřím Mikulkou a Ivou Kvapilovou). Sepětí se svým novým oborem prokázal také několikaletým působením na katedře muzeologie brněnské univerzity (studium muzeologie dokončil roku 1985 prací vztahu mezi archivy, muzei a knihovnami), dlouholetým aktivním působením ve výboru Muzejní a vlastivědné společnosti v Brně a konec konců i členstvím ve výboru Matice moravské. Ve své vlastní domovské instituci dosáhl nejvyšších met po „sametové revoluci“ v devadesátých letech 20. století, kdy byl nejdříve zastupujícím ředitelem celého Moravského zemského muzea a posléze vedoucím jeho historického oddělení.

V posledních několika letech se Slavomír Brodesser věnoval projektům, které podávají odpovědi na některé ze základních otázek o dějinném vztahu mezi člověkem a přírodou. Jde o práci, která se zabývá životními osudy lidí žijících na březích významných moravských řek. Popularizační vlastivědné práce, kde vedle vlastního textu hraje nezastupitelnou roli obrazová složka, byly nejprve věnovány řece Svratce, jejíž povodí v oblasti východních svahů Českomoravské vrchoviny náleží k autorovým nejzamilovanějším krajům. Publikaci o Svratce navíc doplnila i analogická výstava, která byla instalována v prostorách Dietrichsteinského paláce v Brně. Není proto divu, že tento projekt po několika letech pokračoval, a to podobnou publikací o řece Svitavě, a že na něj v současné době navazuje také příprava knížky o jihozápadní Moravě, kudy protékají řeky Jihlava, Oslava a Rokytná. Vedle toho se Slavomír Brodesser stal vedoucím autorského kolektivu, který pod křídly Moravského zemského muzea pracuje na *Dějinách Moravy v obrazech*, zároveň se zabývá i sbíráním obrazového materiálu pro další ze svazků *Dějin Moravy*, které od počátku devadesátých let vydává *Vlastivědná a muzejní společnost v Brně*.

Tomáš Knoz

VIII. NEKROLOGY

Zemřela PhDr. Vlasta Kratinová, CSc.

(25. 3. 1920 - 5. 11. 2005)

Dne 5. listopadu 2005 zemřela ve věku 85 let (narodila se 25. března 1920 v Telči) přední česká historička umění a dlouholetá pracovnice Moravské galerie v Brně, PhDr. Vlasta Kratinová, CSc.

Vlasta Kratinová byla známa především jako excelentní znalkyně s velkým citem pro rozpoznání umělecké kvality výtvarného díla, pro jeho datování, určení autorství a zařazení do kontextu výtvarného vývoje. Kratinová náležela k silnému poválečnému ročníku dějin umění na brněnské Masarykově univerzitě. Sešly se zde osobnosti, které vzhledem k uzavření českých vysokých škol nacisty roku 1939 byly donuceny na možnost studia zpravidla několik let čekat. Na rozdíl od mnohých dnešních studentů tak musely projevit skutečnou touhu po vzdělání ve zvoleném oboru, kromě toho měly možnost lidsky i odborně vyžrát. Není proto divu, že právě tento poválečný ročník, profilovaný dvěma velkými učitelskými osobnostmi, Václavem Richterem a Albertem Kutalem, potom na dlouhá léta určoval podobu a zaměření tzv. brněnské školy dějin umění, a to prakticky ve všech umělecko-historických oborech a specializacích. Vedle Vlasty Kratinové, která se v Moravské galerii po dlouhá léta – od nástupu do tehdejší obrazárny Moravského muzea roku 1949 po celé dlouhé čtyři desetiletí do roku 1989 – věnovala staré malbě a sochařství, je nutno jmenovat alespoň jejího manžela Miloše Stehlíka (sochařství, památková péče), dále pak Zdeňka Kudělku (stará i moderní architektura), Ivo Krska (evropské malířství), Helenu Kusákovou-Knozovou (grafika), Alenu Königovou-Adlerovou (užité umění), Adolfa B. Krále (užité umění), Miroslava Bočka (znalectví). Vlasta Kratinová své studium, jež si rozšířila také o klasickou archeologii u prof. Gabriela Hejzlara, uzavřela roku 1949 diplomovou prací na téma *Pohusitské nástěnné malířství na Moravě*. Samozřejmostí pro ni bylo také navštěvování přednášek z historie a filosofie.

Vlasta Kratinová během svého odborného působení uspořádala celou řadu výstav, které byly zpravidla věnovány barokní tvorbě. Jednou z prvních byla výstava barokní malby Evropské malířství 16.-18. století, jež měla být podkladem pro novou expozici na slavkovském zámku. Dále pak Mistrovská díla ze sbírek Moravské galerie – Barokní malířství 18. století na Moravě, kterou připravila již roku 1968. Pozornost zájemců o dějiny umění přitom dokázala obrátit i k netradičním směrům a uměleckým oborům, které se nedostanou do výstavních síní příliš často. Příkladem může být výstava barokních modelet a bosset, kterou pro Moravskou galerii připravila v osmdesátých letech pod názvem Malířské a sochařské návrhy z moravských sbírek, již bylo možno v Moravské galerii shlédnout roku 1985 a která byla rok nato přenesena i do Národní galerie v Praze. V osmdesátých letech mohla Vlasta Kratinová využít jistého oteplení v mezinárodních vztazích a bylo jí do-

přáno uspořádat reprezentativní výstavu moravského baroka ve Vídni. Za vyvrcholení její odborné dráhy potom můžeme považovat podíl na velkých projektech o umění na Moravě na přelomu tisíciletí. Nejdříve to byl zásadní podíl na nové stálé expozici Moravské galerie v Místodržitelském paláci, pro níž roku 1994 připravila část o moravském baroku, včetně příslušného katalogu. Následoval projekt vrcholící vydáním rozsáhlého kolektivního díla Barokní umění na Moravě a ve Slezsku, kde (po zemřelém Ivo Krskovi) převzala odpovědnost za díl věnovaný barokní malbě, a posléze projekt o barokním umění na Moravě, který již převážně připravila mladší generace historiků umění pod vedením Jiřího Kroupy a který byl podkladem výstavy v Musée des Beaux-Arts ve francouzském městě Rennes a jenž vyústil také ve francouzské a české mutaci sborníku-katalogu, který vyšel pod názvem *V zrcadle stínů – Morava v době baroka 1670-1770*.

Ačkoliv se z předchozího textu může zdát, že byla Vlasta Kratinová ponořena výhradně do vod středověkého a barokního umění, v žádném případě tomu tak není. Doktorku Kratinovou bylo možno potkat na všech brněnských výstavách moderního umění a současnému umění věnovala pozornost i ve svých odborných článcích a publikacích. Dobře to dokládá i její bibliografie, kterou pro 61. svazek Bulletinu Moravské galerie spolu se základním shrnutím života a díla Vlasty Kratinové připravila Zora Wörgötter. Aniž by ovšem ještě tušila, že nepůjde o gratulaci k životnímu jubileu, ale o shrnutí díla uzavřeného.

Tomáš Knoz

IX. INFORMACE

Informace o placení členských příspěvků v roce 2007

Výbor Sdružení historiků ČR vyzývá své členy k zaplacení členských příspěvků na rok 2007:

- řádní členové - 200 Kč
- důchodci - 100 Kč
- studenti - 60 Kč

Za tímto účelem je ve Zpravodaji vložena složenska s číslem běžného účtu SH ČR vedeného u pobočky České spořitelny v Praze 1. Prosíme **o čitelné vyplnění jména, adresy odesílatele na složence - nejlépe hůlkovým písmem**. Členové regionálních poboček mohou nadále platit své příspěvky prostřednictvím vedení příslušných poboček. Členské příspěvky SH ČR lze platit i formou bankovního převodu na číslo účtu SH ČR: 1935040379/0800.

Ti, kteří neobdrželi Zpravodaj z důvodů dále uvedených, obdrží složenkou samostatně poštou.

V této souvislosti si vás dovoluujeme upozornit, že nadále platí rozhodnutí výboru SH ČR z října 2001 o upřesnění kritéria pro zasílání Zpravodaje. Zpravodaj Historického klubu bude nadále ve smyslu tohoto rozhodnutí **zasílán pouze těm členům, kteří zaplatili poslední členský příspěvek v roce 2006**. Zdůrazňujeme, že rozhodnutí se **netýká samotného členství** ve Sdružení historiků, pouze zasílání Zpravodaje; po doplacení příspěvků zasílání obnovíme.

Výbor SH ČR vyzývá své členy, aby dodržovali tuto pro existenci a činnost Sdružení důležitou a nezbytnou povinnost a aby ti, kteří ještě nezaplatili členské příspěvky za předešlé období, využili této příležitosti a doplatili příspěvek spolu s členským poplatkem za rok 2006.

Děkujeme za pochopení.

Zpravodaj Historického klubu, roč. 17, 2006, č. 1. Časopis Sdružení historiků ČR (Historického klubu 1872). Vedoucí redaktor Jiří Kocian. Vydalo Sdružení historiků ČR (Historického klubu 1872) v Praze, 2006, 108 s. - ISSN 0862-8513.

Vychází ve spolupráci a s podporou Historického ústavu AV ČR v Praze